

Seminář OZP MHMP ve spolupráci s Ekocentrem Koniklec,o.p.s.

PRAŽSKÉ KRAJINY & JEJICH OCHRANA

Sborník příspěvků přednesených na semináři dne 23. září 2014

© Veškerá práva vyhrazena autorům jednotlivých příspěvků

Interní publikace OZP MHMP - neprošlo jazykovou ani grafickou úpravou

Z dodaných podkladů sestavil J.C.Novák, autorizaci provedli sami přednášející

Výroba: Ekocentrum Koniklec, o.p.s.

Praha 10/2014

Program semináře / Obsah sborníku:

Foto: Ekocentrum Koniklec, o.p.s.

09:00	<i>Úvodní slovo:</i> Ing. Jiří Nouza, náměstek primátora Hl. m. Prahy	str. 4
09:15	Novák, Jaroslav Cyril , Ing.arch., CSc., OPK - OZP MHMP <i>Kontinuita či diskontinuita architektonických přístupů?</i>	str. 5
10:00	Mikuláš, Radek , RNDr. DSc., Geologický ústav AVČR <i>Geologie Prahy</i>	str. 18
10:45	Vorel, Ivan , Doc.Ing.arch., CSc., FSv ČVUT, <i>Pražská krajinná kompozice - tvářnost a prostorová skladba</i>	str. 32
11:30	Kupka, Jiří , Doc.Ing.arch.ThLic., Ph.D., FSv ČVUT, <i>Znaky kulturní identity městské krajiny</i>	str. 40
12:15	Hexner, Michal , Doc.Ing.arch., CSc., OSVČ <i>Město na řece a město u řeky</i>	str. 52
13:45	Fejfar, Martin , Mgr., IPR Praha <i>Dá se ochrana pražské přírody vměstnat do nějaké škatulky?</i>	str. 63
14:30	Vaculová, Kateřina , Ing., OSVČ <i>Fenomén ovocných dřevin v naší krajině (V sadě skví se jara květ ?)</i>	str. 75
15:15	Gábor, Radim , Ing.arch., NPÚ – GŘ Praha <i>Praha – od řeky do kopců</i>	str. 82
16:00	Sádlo, Jiří , RNDr., CSc., Botanický ústav AVČR <i>Město pro přírodu a příroda pro lidi</i>	str. 91
16:30	<i>Závěr:</i> Jaroslav C. Novák, OZP MHMP	str. 103

Úvodní slovo: **Jiří Nouza**, náměstek primátora hlavního města Prahy

Vážené dámy, vážení pánové,

dovolte mi, abych Vás jménem vedení hlavního města Prahy přivítal na dnešním semináři na téma „**Pražské krajiny & jejich ochrana**“, který pořádá odbor životního prostředí.

Jedná se o problematiku trvale aktuální – a to jak z hlediska státní správy, tak i samosprávy. Nejsem proto překvapen, že seminář vyvolává zájem jak specialistů na ochranu přírody, ale také odborníků zabývajících urbanismem či architekturou. Oceňuji, že se organizátorům podařilo sestavit pestrou sestavu přednášejících, jejichž profily jistě vyvolávají očekávání publika. Mezi ty, kteří nevystupují na půdě Magistrátu příliš frekventovaně, patří odborníci z vysokých škol a ústavů Akademie věd ČR, jejichž názory zná většina z nás jen zprostředkovaně z jejich vědeckých publikací. Jsem proto velmi rád, že přijali pozvání k aktivní účasti na dnešní akci.

Než uvolním místo pro první přednášku, rád bych ještě zmínil několik legislativních kroků, o které jsme za loňský rok na úseku ochrany přírody postoupili.

- Za nejdůležitější považuji Nařízení RHMP č.10/2014, kterým byly **nově vyhlášeny přírodní parky na území hlavního města**. Tímto nařízením se podařilo sjednotit a zmodernizovat jejich celkové pojetí, dosud roztržštěné do několika zastaralých předpisů z 80. let minulého století. Předpokládám, že jsme tímto nařízením docílili vyšší právní jistoty a doufám, že se odstraní spory o výklady vyhlášek, jež zpravidla končivaly až judikáty nejvyššího správního soudu.
- Další aktivitou bylo přehlašování zvláště chráněných území v souvislosti se soustavou NATURA 2000. Z evropsky významných lokalit v Praze to byly konkrétně části přírodní rezervace „**Blatov – Xaverovský háj**“, dále přírodní památka „**Petřín**“, přírodní rezervace „**Šance**“ a přírodní památka „**Milíčovský les a rybníky**“.
- Vedle soustavy NATURA 2000 se zřizují i nové přírodní památky. Nejnověji to je přírodní památka: „**Komořanské a modřanské tůně**“, která byla schválena na jednání RHMP dne 16. 9. 2014 a dále je v rozpracování přírodní památka „**Skály v Zoologické zahradě**“.

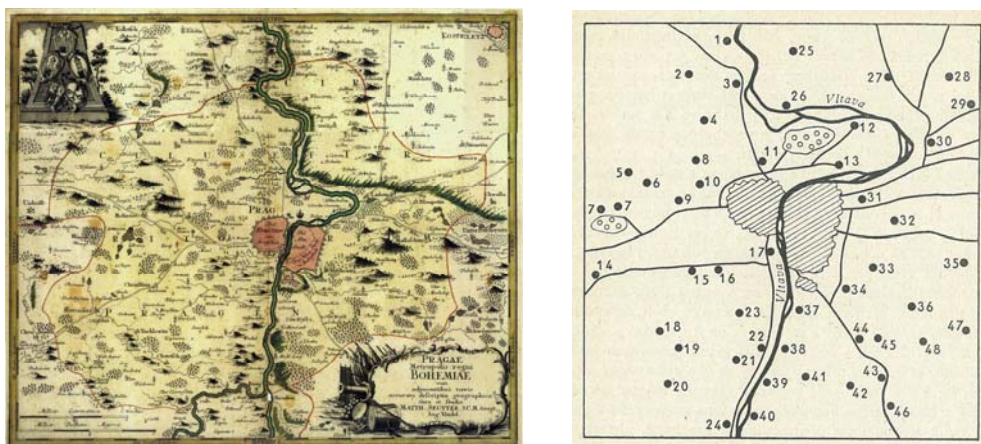
Za výše uvedené, bych chtěl poděkovat všem, kteří se na této důležité – byť nepříliš populární – legislativní činnosti podíleli. Přeji Vám řadu zajímavých nových poznatků a považuji tímto dnešní seminář za zahájený.

Děkuji za pozornost!

Kontinuita či diskontinuita architektonických přístupů?

Město uvnitř hradeb & Město za hradbami

Vztah města, uzavřeného 500 let uvnitř hradeb, vůči svému okolí je dobře patrný na Seutterově „*Plánu Prahy a okolí*“¹ z počátku XVIII. století, stejně jako z obrázku, kterým Jiří Král uvedl svého fundamentálního „*Zeměpisného průvodce Velkou Prahou...*“².

Kromě pěti desítek obcí, jež představovaly budoucí pražskou periferii, to byla volná krajina s knížecími, šlechtickými a církevními osadami, křížky, božími muky, kaplemi a kostely, letohrádky a vilami, výletními restauracemi a zájezdními hospodami, poštovními stanicemi, ale též hřbitovy etc. Patřily sem i vojenské pevnostní stavby a v neposlední řadě císařské silnice. Vojenská geometrie vůbec sehrála v tzv. barokní krajině důležitou roli. Nejedna „osová kompozice“ s kostelíčkem ve svém ohnisku, jejichž malebnost tak rádi obdivujeme, vznikla ve skutečnosti zcela inverzně – vytyčováním komunikací c.k. zeměměřiči z oken kostelních věží coby nejvyšších míst široko daleko... Dále příklady usedlostí: Sakrabonka (v

¹ G. M. Seutter: „*Pragae Metropolis regni Bohemiae cum adjacentibus terris*“, sbírka PĚF UK, faksimile 2014

² Prof. Dr. J. Král: „*Zeměpisný průvodce Velkou Prahou a její kulturní oblastí*“, Melantrich 1946, str. 49

místech kolejiště hlavního nádraží) a Šilboch (Čertův vršek & K. Liebich o Vánocích 1812)³. K místům, jejichž poloha měla pro vnímání města rozhodující vliv, patřila Letenská terasa (odkud nakreslil Prahu Joris Hoefnagel už v r. 1591⁴), dále Paví vrch (Jan Sadeler kol.1620⁵, srov. se starším tzv. Velkým Sadelerovým prospektem z r. 1606, později též Johan Vogt pro hr. Šporka 1703) a samozřejmě Petřín (Václav Hollar – nejprve 1636 akvarel, později už z emigrace – lept zvaný „*Velký pohled na Prahu*“ – 1649⁶)...

³ „*Pražské usedlosti II*“ – katalog výstavy ÚRM Praha, 2006, str. 141, 150

⁴ J. Kropáček: „*Pražské veduty*“, Aventinum 1995, str.9

⁵ „*Soupis vedut vzniklých do r. 1850 – sv.II/2*“, Archivní správa MV ČR, Praha 2001, str.107

⁶ „*Václav Hollar 1607-1677*“, Národní galerie v Praze 2007, str.232

Zbouráním hradeb v r. 1866 se z Prahy stalo „otevřené město“. Nejmladší městské bráně – tvořící vstup do pevnosti na Újezdě – nebyly tou dobou ani 4 roky (byla postavena r. 1862) ⁷.

Městská zeleň měla formu zahrad italsko-francouzského typu. Renesančních, barokních (rovinných i prostorově plastických) či klasicistních. Kontrast geometrických a organických forem spolu s tradicí anglického přírodního parku představují 2 lokality, jež byly na našem prvním obrázku zvýrazněny v prostoru za hradbami – Hvězda a Královská Obora.

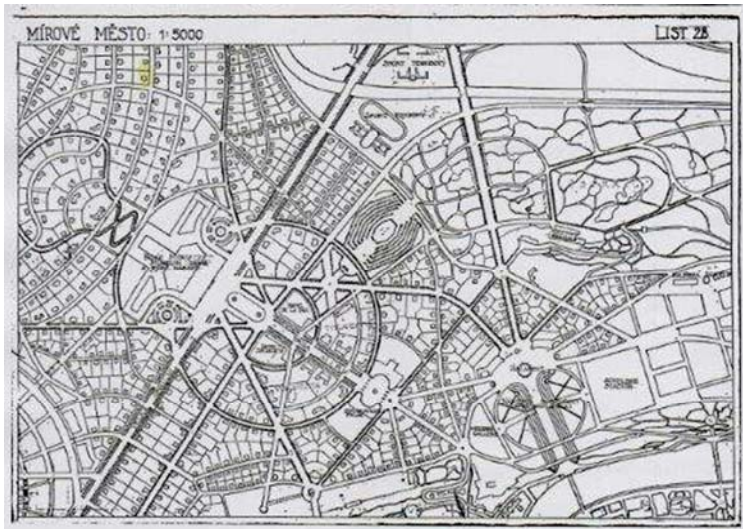
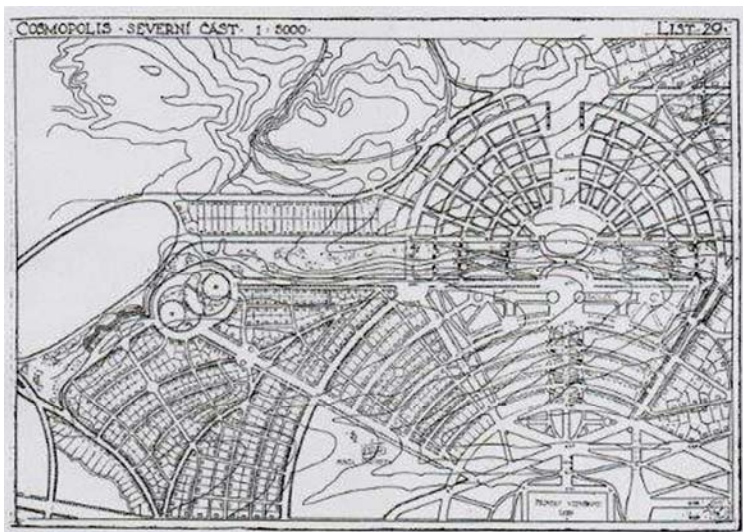
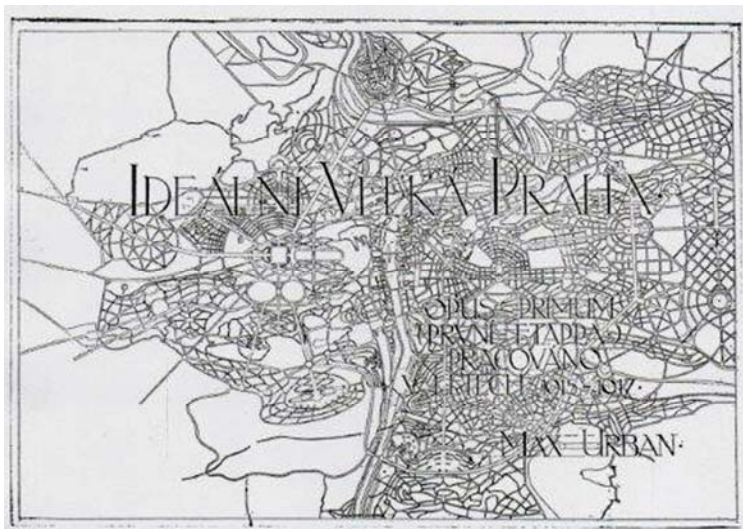
Pro vnímání zeleně v obraze města jsou rozhodujícími faktory velikost zelených enkláv a přírodě blízký charakter terénních útvarů, které pokrývají. Důležitý je v těchto souvislostech kontrast mezi zastavěnými a nezastavěnými plochami a rytmus jejich střídání. To vše samozřejmě v závislosti na charakteru a rychlosti pohybu člověka – jako pozorovatele – daným prostorem. Obecně lze zeleň jistě chápat i jako „stavební materiál města“, jehož zvláštními funkcemi je spojovat i oddělovat, rámovat, narušovat jednotvárnost a vytvářet zjevné předěly mezi odlišnými způsoby zástavby.

Nejúčinněji se uplatňujícími estetickými formami zeleně jsou její masy (hmoty) a horizontální linie, výjimečně i bodová témata. Díky fenoménu řeky vstupují v Praze do hry navíc i vltavské ostrovy s efektem zrcadlení zeleně na vodní hladině, spoluvytvářející malebnost vltavského meandru. Toto vše dohromady spoluvytváří specifický přírodní prostor neboli „historické ovzduší“ – jak trefně opsal V. Volavka (pozdější Lynchův) výraz *genius loci*...

20. léta:

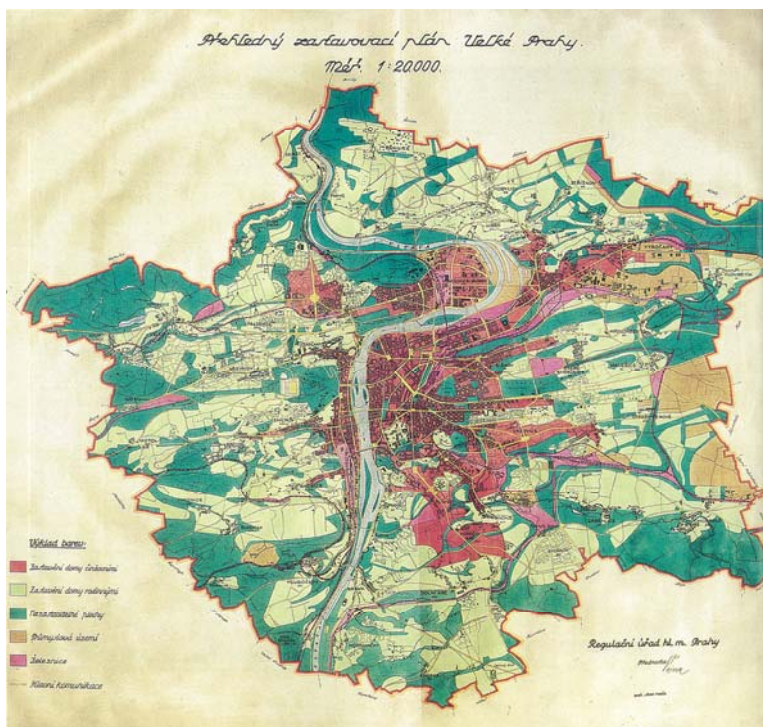
Mezi prvními zákony, jež odhlasoval nový parlament po vzniku ČSR, patřily zákony o vytvoření Velké Prahy a o zřízení Státní regulační komise pro Velkou Prahu a okolí, jež jsou dostatečně známými počiny. Předcházely jim však některé teoretické studie, projekty a texty zpracovávané během války.

⁷ P. Scheufler: „*Stará Praha Fr. Fridricha*“, Grafoprint Neubert 1995, str.49

Nejrozsáhlejší z takovýchto prací byla „*Ideální Velká Praha*“ Maxe Urbana – výstava 75 panelů v Lucerně v r. 1919. Řečeno autorovými slovy, šlo mu o „*nikoliv reálný podklad, ale námět k řešení reformy celkové...*“. Komplexní vize obsáhla v podstatě dnešní formát území města, anticipovala i tak modernistické prvky jako vnější silniční okruh, zelený pás – tzv. „*plíce Prahy*“, územní rezervy na východě, dislokaci veřejných budov apod. Byla kladně

přijata a vysoce zhodnocena v odborném tisku – např. v Architektonickém obzoru Bohumilem Slámou či ve Zprávách Volných směrů Vilémem Dvořákem. O jistém jejím nepochopení a reálném dopadu na veřejné mínění svědčí velmi dobře kritika z pera K. Čapka, který ji – jako Utopii – komentoval v Národních listech slovními spojeními typu: „záliba v ornamentu, nezájem o konkrétno, namísto akademičnosti potřebujeme něco reálného“ apod.⁸ Za jiné zajímavé, byť méně rozsáhlé teoretické práce lze uvést např. statě „*Vltava – monumentální osa*“ od A. Balšánka z r. 1919 či „*Paralelní město v Polabí*“ od V. Zákrejse, publikovanou v r. 1922.

Jaké krajinnotvorné principy lze vysledovat ve výstupech z činnosti Státní regulační komise v následujících letech – zejména v **regulačních plánech** různých verzí (jimiž se město *de facto* řídilo, ačkoli se žádný z nich nepodařilo *de iure* nikdy projednat a schválit)?

Bylo to především *chápaní řeky jako osy města v jednom a příčných údolích jejích přítoků ve druhém směru*, dále *veřejné využití břehů pro vodní dopravu a veřejnou zeleň* a konečně *oddělení obytných čtvrtí nezastavitelnými plochami zeleně směřujícími radiálně do středu města*, „aby mu poskytly dostatečné zásoby vzduchové“⁹... Řekněte sami – nezní to Vaším uším aktuálně?

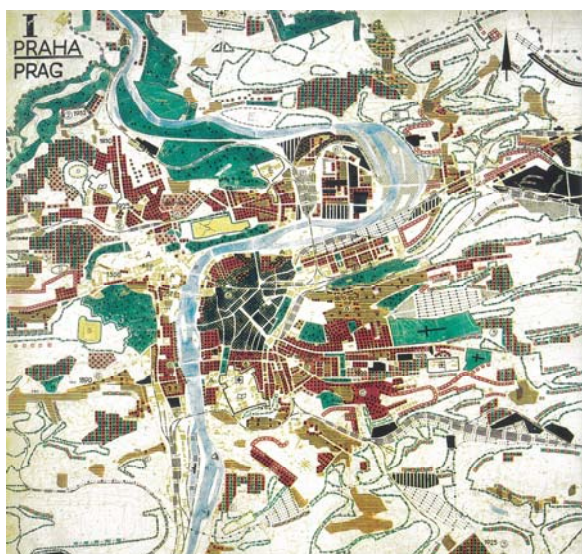
Snad ještě poznámku k pojmu „Zelená regulace“ – tak je označován soutisk výsledků dílčích soutěží na řešení jednotlivých rozvojových území města. Svůj pracovní název dostal tento kompilát pouze díky barvě, kterou byl vytištěn. S regulací zeleně nemá nic společného.

⁸ B. Fragner: „*Ideální Praha Maxe Urbana*“. Architektura 3-4/1990, str. 26-29 et J. Hruza: „*Urbanismus světových velkoměst I*“, skripta ČVUT Praha 2003, str. 128

⁹ „*Regulační plán Velké Prahy a okolí*“, Státní regulační komise hl. m. Prahy, Melantrich 06/1931

30. léta:

První a na léta jedinou tuzemskou učebnicí urbanismu byla Mikuškoviceva „*Technika stavby měst*“, vydaná r.1933, přinášející podle zahraničních vzorů systémový přístup nejen k regulaci růstu města, ale i k zeleni. V pojetí „vnitřního a vnějšího systému“ kostry města nebyla zeleň nepodobná jeho dopravnímu skeletu. Hlavní hygienickou funkcí zeleně bylo aktivně kompenzovat „špatné bydlení“. Úlohou plánu proto mělo být dimenzovat zeleň úměrně k hustotě obyvatelstva. Tyto principy se do střední Evropy šířily od počátku minulého století přes Německo zejm. v pracích Hénarda, Petersena, Eberstadta aj. Podle příkladů ze severoamerických metropolí měly být i u nás zakládány velkorysé městské parky...

Kromě akademické linie jsou 30. léta charakteristická i naší účastí a vystavením územního plánu Prahy na mezinárodním kongresu moderní architektury (CIAM 1933) a navazujících akcích někdy souhrnně označovaných jako funkcionalistické hnutí. Zde je na místě učinit poznámku týkající se časté interpretační chyby. Moderní město v pojetí autentických dokumentů – jmenovitě „*Athénské charty*“ – mělo být „účelné neboli funkční“, plnic čtyři známé základní funkce (bydlení, práce, rekreace a dopravy) a jejich vzájemné uspořádání ve prospěch organického celku. V žádném směru nešlo o jejich cílenou segregaci, jak se dnes někteří teoretikové snaží veřejnosti podsunout, majíce patrně stále před očima Le Corbusiérův plán na přestavbu Mosky („Zářící město“), Miljutinův Socgorod („Pásové město“), Hilberseimerovu přestavbu Londýna (systémem „Lineárních měst“) či z domácích příkladů Voženílkův plán pro Baťu („Ideální průmyslové město“) a podobná experimentální schémata několika dalších avantgardních architektů. Ačkoli kritiku uvedeného přístupu s hlubokou znalostí věci provedl již před lety Jiří Hruža¹⁰, přesto se s nepoučeným opakováním tohoto laciného evergreenu setkáváme dodnes.

¹⁰ J. Hruža: „*Charty moderního urbanismu*“, Agora 2002, str. 11

40. léta:

Přístup k řešení pražské zeleně nedoznal podstatných změn ani za německé okupace. V činnosti **Planungs Komision** (řízené náměstkem primátora Josefa Pfitznerem a vedené Reinholdem Niemeyerem) se uplatňoval vliv **Deutsche Akademie für Städtebau und Landesplanung** a její pracovní skupiny pro řešení zelených městských ploch, kterou R.N. osobně založil. V praxi se projevil odůvodněnou kritikou zastavování pražských svahů. Za dominantní v kompozici

města byl prohlášen levý břeh Vltavy. Rastr „systému zelených pásů“ vycházel z propojení příčných údolí vltavských přítoků a počítal mj. s přemístěním podmokelské železniční trati, aby se uvolnila Královská Obora a bylo možno ji propojit přes zelené Bubny, Štvanici a Těšnov s centrem – jak patrně z plánu ¹¹. Konečným cílem bylo dosáhnout stavu, kdy bude možné dostat se „nerušenou cestou v zeleni“ ven z města do přírody.

Objevily se však i rizikové či ideologicky motivované monumentální náměty. Naštěstí Niemeyer díky své erudici respektoval nezastavitelnost vltavského prostoru i podhradí a postavil se proti Pfitznerovým plánům na výstavbu centrály Hitlerjugend na Štřeleckém ostrově či levobřežní komunikace přes Malou Stranu a Kampu. Neváhal kvůli tomu dokonce pohnat vedení radnice před úřad říšského protektora a docílil alespoň „odkladu“ těchto nebezpečných projektů.

Bez zajímavosti není, že ke spolupráci na generelu zeleně byl do Prahy z výmarského Bauhausu pozván přední zahradní architekt té doby Hermann Mattern (autor světové výstavy

¹¹ M. Hořejš: „*Protektorátní Praha jako německé město*“, Mladá Fronta 2013, str. 175

ve Stuttgartu), který zde již v minulosti spolupracoval na stavbě Müllerovy vily. Z domácích se na urbanistických průzkumech, studiích a plánech podíleli architekti Honzík, Obrtel, Novotný, Sokol, Kuthan, Říha aj. Četných soutěží na řešení monumentálních veřejných staveb a souborů, shromažďovacích prostorů, dopravních staveb dálničních, železničních i metra se účastnili prakticky všichni přední pražští architekti.

K neaktivnějším členům komise (se všemi neblahými konsekvencemi) patřil E. Hruška – autor řady fundamentálních urbanistických prací. Z prvních poválečných let to byla zejména rozsáhlá stať „*Příroda a osídlení*“¹², kde představil teorii pasivního a aktivního plánování; zásady sanace krajiny – zalesňování, hospodaření s vodou a její zahradnicko-ovocnářská rekultivace. Teprve v takto harmonizované krajině lze podle něj na základě její vnitřní logiky a poté i estetických a kompozičních kritérií vymezovat zastavitelné plochy. Opačný postup odmítl slovy: „*Začínat estetikou je cesta od konce... Je třeba vycházet z biologického souladu. Konečný výsledek – biologicky harmonizovaná krajina – bude i esteticky dokonalý!*“. Hruška předběhl svoji dobu v důrazu na přírodovědnou složku krajinářské tvorby, jež se stala v 50. letech dominujícím myšlenkovým proudem. Kromě jiných v r. 1947 vlastním nákladem vydal soubornou publikaci „*Urbanistická forma*“. Později se uchýlil na Slovensko, kde založil urbanistické vysoké školství a vytvořil rozsáhlé teoreticko-historické dílo.

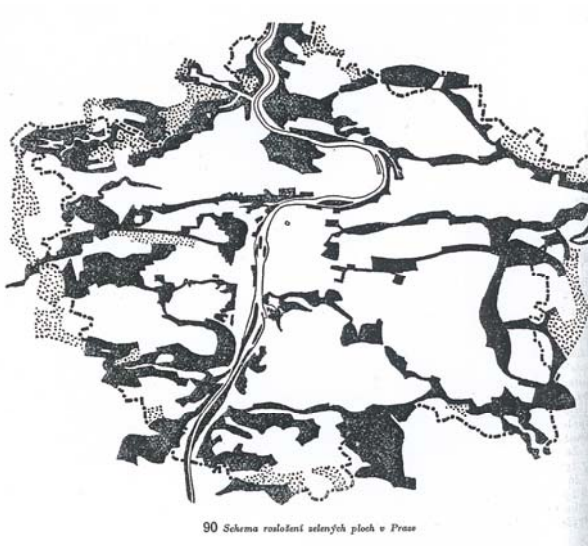
Mimořádným válečným počinem bylo vydání sborníku „*Jak rostla Praha*“. Kromě kunsthistoriků zvučných jmen se v kolektivu autorů objevili i dva architekti. V části XIX. století věnoval její zpracovatel P. Janák zeleni značnou pozornost: „*Zeleň se zveřejňuje a zlidovuje...*“, píše a pokračuje například: „*Stromovka byla učiněna přístupnou obecnstvu*“; či o dvojroli zeleně a řeky: „*Od okamžiku osázení ostrovů byla Vltava obohacena bohatou zelenou plastikou na své hladině*“. V části XX. století píše B. Hübschmann o regulaci řeky a výstavbě nábřeží, o nových dominantách obohacujících panorama (kostely, vodárny apod.). Z celkového hlediska uzavírá slovy: „*Rozvoj se ve dvacátém století přelil přes návrší, jež tvořila středověkou zelenou kotlinu kolem města*“.

50.-70. léta:

Mikuškovicovým nástupcem na Ústavu urbanismu ČVUT se stal F. Fiala. Jeho přednášky vydal (dodatečně) J. Krásný pod názvem „*Stati z urbanismu*“. Z krajinného hlediska Fiala kladl z celé Prahy mimořádný akcent na Dejvickou kotlinu, připomínajíc tu pasáž z Hájkovy kroniky, která pojednává o záměru Karla IV vybudovat Nové Město severně od Pražského Hradu (což mu údajně rozmluvil jeho dvorní hvězdář Havel).

¹² In: Architektura ČSR, 1945

Neoklasicistní epizoda reprezentovaná směrným plánem z r. 1953 se naštěstí pro město obešla bez následků. V příspěvcích na stránkách jediného odborného časopisu Architektura ČSR se téma zeleně a krajiny objevovalo jen zřídka kdy. Ve stati B. Arnolda „*Pražská zeleň*“¹³ autor přibližuje koncept zeleného obvodového a radiálních pásů, tvořených lesními parky a ovocnými sady, zevně doplněný zahrádkovými koloniemi a parky kultury a oddechu dle sovětských vzorů...

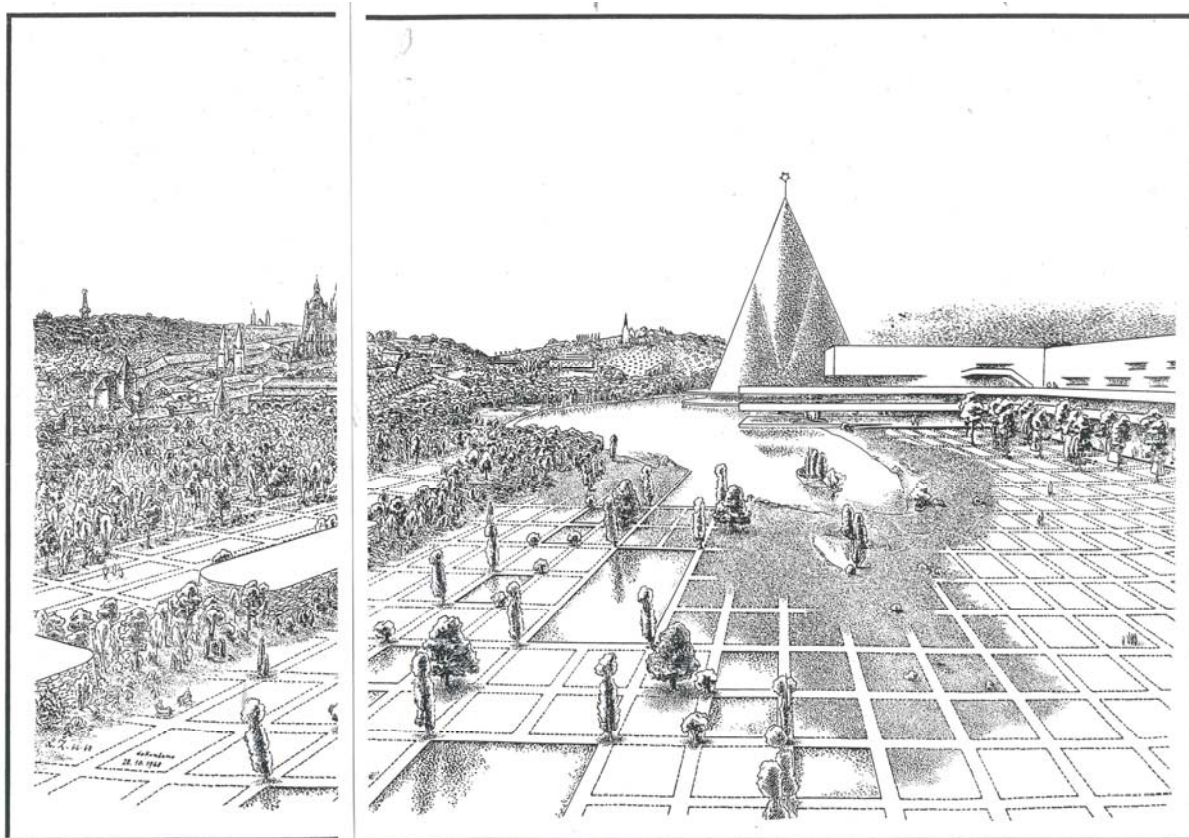

Ani toto období však nebylo černobílé. Kolektiv autorů J. K. Říha, O. Stefan a J. Vančura vydal publikaci „*Praha včerejška a zítřka*“, která zůstává nepřekonanou učebnicí urbanistické kompozice. O přírodním prostoru se zde – na str. 139 – píše, že „*je v základních obrysech činitelem na člověku nezávislým. A ježto patří mezi činitele nezbytné při tvorbě architektonického prostoru, nezbyvá než jej považovat za předem danou složku, na které je tato tvorba závislá. To znamená, že stavby je třeba uvést v soulad s jejich přírodním prostředím. Zapomínáme-li na tuto závislost..., bývá to jasně patrné na výsledku. Místo k souladu a vyrovnání dochází ke konfliktu mezi lidským dílem a přírodou.*“

Osobností, která situaci na „zelených stránkách“ Architektury ČSR zásadně změnila, se stal Ladislav Žák. Filozoficky navazoval tam, kde končil E. Hruška – důrazem na přírodní, biologickou složku krajiny. S odstupem několika let od vydání svého *opus magnum* „*Obytná krajina*“ na stránkách zmíněné revue publikoval v r. 1962 nejprve článek „*Město a příroda*“ a poté „*Velkoměsto a příroda*“. Město zde charakterizoval jako „moře domů“ zatímco přírodu jako „moře polí“; namísto historických forem zeleně navrhoval zde zakládat ovocné sady (kompenzovat deficit ZPF). Novou struktura zeleně si představoval takto: 30% LPF / 35% ovoce / 25-30% ZPF/ 5-10% vody. Za ideální považoval situaci, kdy „*Průlomy a*

¹³ In: Architektura ČSR 1956, str. 66

proudy, vpády bude příroda pronikat do nitra městského... “. K dosažení tohoto cíle plánoval naturalizační akce neboli zpřírodnění krajiny tak, aby „obyvatel nebo návštěvník hlavního města, který zatouží po venkovské přírodě, vstoupí kdekoli ve městě do vozu pouliční nebo spíše podzemní dráhy nebo vlaku, trolejbusu, autobusu nebo lodi nebo do osobního vozidla – a za nedlouho vystoupí za městem... vkročí do nádherné přírody svěžích lesů, ovocných sadů, zelených skupin a stromořadí, rybníků, jezer a jiných krajinných krás. Koupá se, sluní, odpočívá nebo se prochází... a po několika osvěžujících hodinách se stejně krátkou a rychlou, pohodlnou a levnou cestou vrátí do svého městského domova... “¹⁴.

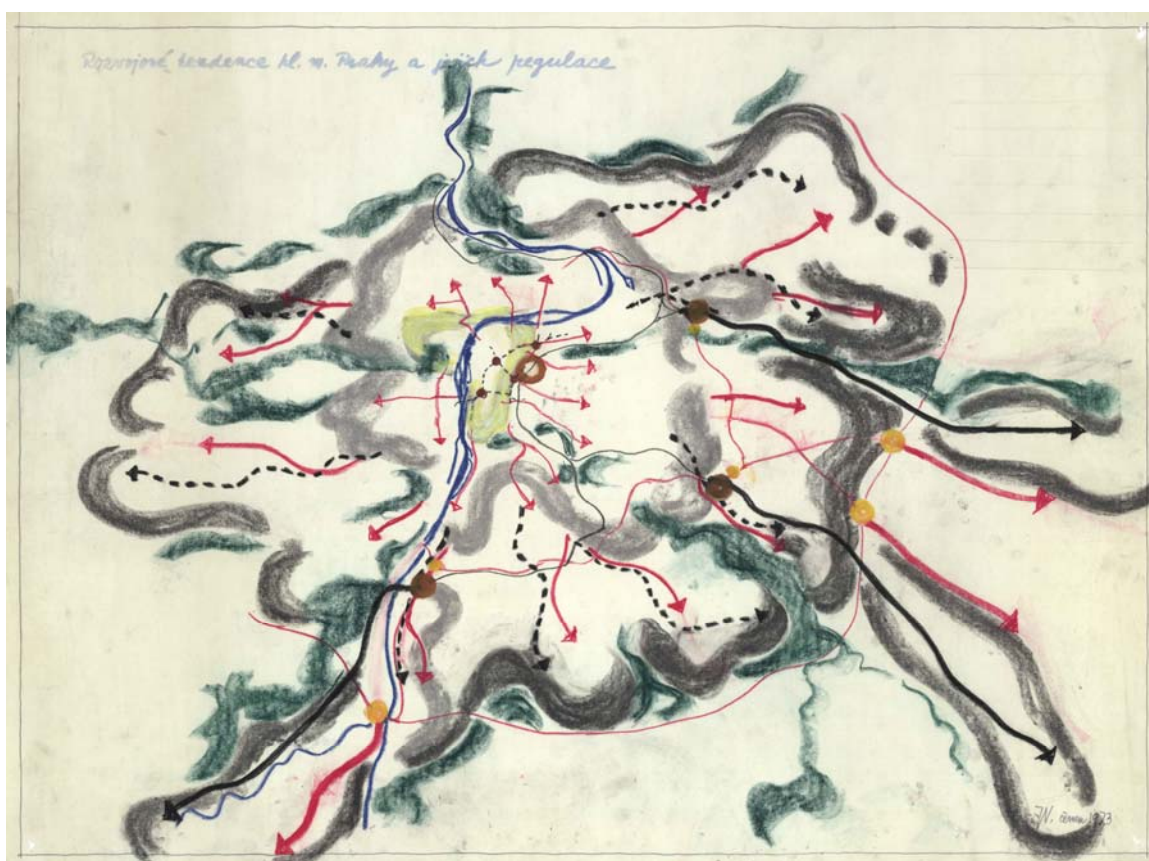
Žák zůstal plodným autorem a pedagogem AVU až do 70. let. Výše uvedené práce však už nikdy nepřekonal. Jedním z populárnějších byl jeho návrh řešení Letenské pláně s budovou Národní galerie z r. 1968 (viz obr.). Bohužel se naplnila jím vyřčená obava, že „kdyby někdo navrhoval a věštil, že po r. 2000 nebo o něco později bude Praha úplně obklopena novou přírodou vzrostlých sadů a lesů a nových jezer, bude považován za planého snílka, který tráví čas neplodným myšlením.“ Možná jste, vážený pane architektke, měl (s úspěchem) prorokovat „moře skladů a nákupních parků“...

V souvislosti s tvorbou prvního moderního územního plánu z r. 1964 byl publikačně činný J. Novotný. V obsáhlém příspěvku „**Přírodní prostředí a architektura Prahy**“ z r. 1965 podrobně přiblížil zásady, jimiž se autoři plánu řídili. Mnohem výmluvnější než všechna

¹⁴ In: Architektura ČSR 1962, str. 422

Jak první dvě drobné skici, tak velký barevný kartón „*Rozvojové tendence hl.m. Prahy a jejich regulace*“ z r. 1973, kterým náš přehled ukončujeme, mají dostatečnou vypovídací schopnost samy o sobě a nepotřebují komentář. Pro případ, že by někdo přece jen nějaký vyžadoval, nabízejí se tato Novotného slova:

„*Stavbu (Prahy) zahájila příroda. Pracovala na tom Vltava se svými přítoky. Zaryla se hluboko do terénu a krajinu rozbrázdila do pahorkatiny, příznivé spíše turistice než velkoměstu... Člověk začal vrchní stavbou překračovat údolí a překlenovat strže, soukat ji do svahů, vyskakovat na terénní terasy, až ji dostal na hřbet krajiny, nad hladinou vltavy třikrát výš, než měří pražská rozhledna. Právě tím začíná být Praha Prahou. Zástavba nezakrývá jako obvykle krajinu souvislou pevninou s vynechanými lagunami potřebných volných ploch, zeleně a vzduchu. Naopak, do vzdušné krajiny ukládá zástavbu menšími pevninami, ostrovy a poloostrovy. Výsostnou pevninou je historické jádro...“¹⁶.*

Na otázku po kontinuitě architektonických přístupů k ochraně pražské přírody a krajiny jsem se pokusil odpovědět celým svým příspěvkem. Z etických důvodů jsem vybral pouze názory nežijících autorů... Namísto „Závěrů“ bych si dovolil předložit k úvaze několik (dle mého zdánlivých?) paradoxů :

¹⁶ J. Novotný: „Prahu viděti“, in: M. Novotný, T. Novotný: „*Prahou posedlý*“, Karolinum 2002, str. 113-114

- 1) **Největší pražské veřejné zelené projekty vznikly během pouhých 75 let - v období naprosto neregulovaného rozvoje - jež přesto nazýváme „osvícenstvím XIX. století“** (Grébovka, Chotkovy sady, Nebozízek, Kinského zahrada, Císařský ostrov, Karlovo nám., Botanická zahrada, Riegrovy sady, Čelakovského sady, Letná aj.).
- 2) **Fundamentální teoretická díla - koncepty, studie, publikace apod. – zpravidla vznikala v dobách „temna“** (za válek, krizí, okupací a všelijak jinak společensky nepříznivého klimatu).
- 3) **Zatímco plány 1. pol. XX. století** (jak Ideální Velká Praha tak zejm. všechny následné Regulační plány) **byly teoreticky poměrně velmi asertivní, prováděcí praxe byla spíše zdrženlivá, ve 2. pol. XX. století se situace otočila: ačkoli se plány deklarovaly jako ohleduplné, jejich praktické následky se vyznačovaly značnou agresivitou.**
- 4) **Nejvelkorysejší založení pražské zeleně zpravidla následovala rozhodnutí uvolňující skokově rozsáhlé plochy** (nejpopulárnějším z nichž je zbourání hradeb v r. 1866). **Po více než 150 letech se dnes tato situace opakuje, když se v centru ruší či významně redukuje plochy starých železničních nádraží. Promarníme-li historickou příležitost získat tyto plochy pro veřejně prospěšné (a veřejnosti přístupné) projekty, nedopustíme se pouhé nenapravitelné chyby, ale přímo „urbanistického zločinu“.**
- 5) **Opatrným optimismem nás může naplňovat, že to podstatné z pražské přírody relativně dobře odolává zubu času i člověčím nápadům. Krajina, pokud se přece jen mění, tak relativně mnohem pomaleji a méně ochotně, než aby s tím spojené úsilí přinášelo krátkodobé efekty. Krajina naštěstí není, řečeno tržně, žádným „rychloobrátkovým zbožím“** (neboli FMCG - *Fast Moving Consumer Goods*), **podléhajícím sezónní módě. Nedělejme si ovšem iluze – ani kdyby šlo o „zboží nejdlohodobější spotřeby“** (neboli CG a CD - *Capital Goods, Durable Consumer Goods*), **tak po něm jednou vyprodané regály ze žádných skladových zásob jednoduše nedoplňme! Marketingově orientovaní „tvůrci“ by alespoň na tohle varování mohli slyšet...**

Děkuji Vám za pozornost!

GEOLOGIE PRAHY

Radek Mikuláš

Dobrý den,

děkuji panu architektu Novákovi za pozvání a vám za to, že jste přišli. Pokud jde téma, o kterém jsem byl požádán mluvit, o geologii Prahy, pokusím se o téměř nemožné: během následující půlhodiny nevynechat žádný podstatný aspekt pražské geologie. Podíváme se na geologické hledisko současného stavu krajiny, na vliv geologie na stavby a fungování města, také na hledisko ochrany neživé přírody a její provázanosti s přírodou živou. Tyto a další otázky a odpovědi na ně budu moci maximálně jen naznačit, ale třeba někdy jindy, při jiné příležitosti, řeknu k tomu či onomu více.

Učiním pokus, jak vlastně ilustrovat skutečnost, že geologický čas je nesmírně dlouhý a že se zdá pomalý; ale geologovi, který má za sebou 20, 30 let terénní práce, se zase geologický čas tak strašně pomalý nezdá. Nejstarší horniny usazené na území Prahy (respektive horniny tvořící podklad pražského území) jsou přibližně miliardu let staré. Údolí Vltavy v podobě zhruba současné (to znamená existenci pražské kotliny, systému říčních teras atd.) je zcela přibližně staré jeden milion let. Vltavské údolí tedy vzniklo zhruba během jedné tisícině geologického času zaznamenaného na území Prahy. Pro geologa ale ta tisíciná vůbec není nepředstavitelně malým zlomkem času. Když jsem se touto úvahou začal zabývat, můj původní odhad byl, že se dopočítám třeba jen jedné miliontiny; tisíciná se mi zdála poměrně dlouhá. Když si představíme úsečky dlouhé jeden metr a jeden milimetr, mezi nimi je rovněž poměr jedna ku tisíci. Doba potřebná k vymletí jednoho říčního koryta vynásobená tisíci nás přivede až do zdánlivě nekonečně vzdálených starohor! Pokud jde o rychlost dějů: představme si třeba údolí Šárceckého potoka v soutěsce Džbánů, tedy několik desítek metrů hluboké údolí v nejtvrděších pražských horninách - v buližnicích. Pokud by v této soutěsce docházelo k úbytku buližnickové skály každý rok o desetinu milimetru, tak za jeden milion je to přibližně sto metrů. Stačí tedy poměrně pomalá, ale vytrvalá geologická činnost, aby vznikly terénní tvary, jak je známe. Avšak většina geologických pochodů probíhá epizodicky a „katastroficky“, což si ani geologové vždy neuvědomují. Třeba v té zmíněné soutěsce v Šárce se skála tisíc let nepohne ani o desetinu milimetru a pak při jednorázové události, třeba po velmi chladné zimě, dojde k rozrušení skály a povrch se posune najednou o decimetr nebo o metr. Samozřejmě jsou i rychlejší geologické pochody než je zvětrávání buližníku: k těm se ještě dostaneme.

Stupeň poznání geologického podkladu Prahy: to je další věc, kterou bych alespoň letmo chtěl zmínit. Geologie Prahy je, jak známo, studována už velmi dlouho a zabývalo se jí několik generací profesionálů. Ale to neznamená, že v Praze známe každý kámen. Ukazuje se to při velkých stavbách, jako byl například nový železniční tunel pod Vítkovem. Nejednou se objevily břidlice tam, kde měly být křemence, a naopak... Překvapení se udála třeba i při stavbě tunelu Mrázovka.

Geologická stavba není do detailů poznatelná, toho nelze dosáhnout ani pomocí vrtů, pokud by nebyly na každém metru plochy. Ani s pomocí moderních metod dovnitř země zcela nevidíme. Takže stále ještě mnoho z pražské geologie zůstává k vyřešení. Geologická dokumentace velkých stavebních jam nebo tunelů, to je něco, co by mělo pomáhat tyto znalosti doplňovat a tím zlepšovat i schopnost prognózy geologického podkladu při budoucích větších stavbách. Dnes ale práce pokračují

velmi rychle. Dřív i já jako student jsem se dostal po domluvě na téměř jakoukoliv pražskou stavbu, mohl jsem tam chodit měsíce. Teď bývá dno stavební jámy za několik týdnů pokryto betonem.

A teď zpět blíže k tématu tohoto semináře: jaké jsou vlastně rámce, ve kterých geologii města můžeme vnímat? Následující čtyři rámce pokládám za nejdůležitější.

Za prvé: geologická stavba je základem mozaiky prostředí. Na fotografiích vám některé kamínky této mozaiky za chvíli ukážu.

Za druhé je geologický podklad rámcem dějů - geologických dějů - které kolem nás probíhají. Není v silách žádné lidské populace zastavit geologické děje. V knížce pánů Říhy, Vančury a Stefana z roku 1956 se mimo jiné píše, že geologická činnost Vltavy byla zřejmě jednou pro vždy zastavena vybudováním přehrad na Vltavě. Ono to není tam řečeno až takhle natvrdo. Já jsem měl pocit, když jsem to četl, že v tom cítím jakousi ironii: že autoři vědí, že tomu takhle být nemůže, ale doba si podobné floskule asi žádala. Povodně v letech 2002 i 2013 nás o pokračování geologické činnosti v Praze přesvědčují.

Třetím rámcem, který je v Praze velmi dobře ošetřen (takže nikoho snad nemusím přesvědčovat o jeho nezbytnosti) je zachování studijních objektů pro geologii. Jsou to přírodní památky a přírodní rezervace (nebo i národní přírodní památky a národní přírodní rezervace), které mají mimořádně silný geologický akcent. Je to uvedeno ve zřizovacích materiálech těchto chráněných území a v plánech péče.

Za čtvrté: je možné říci, že některé geologické památky jsou současně památkami kulturními.

K tomu prvnímu bodu: budu mluvit o mozaice krajinných prostředí jako o geologickém tématu. V nauce o horninách existuje termín *grain size*, velikost zrna. Slepence mohou být jemnozrnné, blížíci se pískovcům, nebo hrubozrnné, složené z poměrně velkých valounů. Analogicky se uvažuje také o velikosti zrna krajiny. Když jsou v Praze geologické objekty řekněme o typických plochách několika čtverečních kilometrů, tak je to něco úplně jiného, než když v Patagonii nebo na Sahaře je jeden milion kilometrů čtverečních, kde geologická mapa má v podstatě jednu a tutéž barvu. Pražská krajina je tedy geologicky „jemnozrnná“. Struktura Prahy, jak ji vidíte na družicovém snímku, odpovídá strukturním směrům geologické stavby; mozaika přírodního prostředí je v zásadě odvozená od geologické mapy. Jinak vypadají krajiny, kde mozaika není tak členitá a pestrá: porovnejte s Prahou letecký snímek Kansasu a běžný obrázek této monotónní rovinaté krajiny. Lidé, kteří moc necestují, si někdy neuvědomují propastný rozdíl mezi krajinou řekněme středoevropskou (i v jejím rámci jsou ale místa členitější a méně členitá) a některými jinými, jednotvárnými krajinami.

Na geologické mapě Prahy vidíme linie některých směrů, především jihojihozápad-východoseverovýchod; stejné směry vidíme na leteckých snímcích a prakticky na jakýchkoliv mapách Prahy.

Ukázka krajiny geologicky fádní: opět část Severní Ameriky, geologické vrstvy leží horizontálně a celé území je daleko méně členité, než je Praha a okolí.

Vrátíme se k Praze a zkusíme říct, čím jsou geologicky charakterizovány dílky té krajinné mozaiky. Pan doktor Jiří Kříž, klasik pražské ochrany přírody z hlediska geologie napsal, že „substrát s nejrůznějšími horninami a nejrůznější orientace“ (já dodám ještě strmost svahů) „vytváří podmínky pro existenci

různých typů rostlinných a živočišných společenstev“. Nemohou a nechci vyjmenovat všechny takto vymezené dílky, jen na ukázkou zmíním některé poměrně známé nebo naopak nezřetelně vnímané. Lokalita Cikánka u Radotína: tam prosperuje teplomilný, suchomilný trávník. Vzhledem k množství alkálií v půdě, protože se jedná o vápencovou oblast, je stepní vegetace poměrně pestrá. - Jiným příkladem střípku mozaiky jsou vápencové odkryvy na Branické skále, která je také chráněným územím. Jedná se o poměrně nestabilní terén. Rostou tam spíše pionýrská společenstva, která bývají ničena při pádech skalních bloků. Na pohled podobná, ale v jiné části Prahy a s jiným geologickým podkladem, je Bílá skála pod Bulovkou. Tam se jedná o křemenec, téměř čistý oxid křemičitý, takže je velký nedostatek některých živin. Na podobných místech rostou daleko méně pestrá rostlinná společenstva, uchytává se tam bříza a akát. Z bylin a dřevin tam prakticky není co chránit a za ochranu stojí spíše jen sám geologický objekt. – Dalším příkladem, trochu méně výrazným v samotné Praze, ale nápadným v pražském okolí, jsou *černé stráně*, ležící na černých jílových břidlicích, které mají značný obsah pyritu, jehož zvětráváním dochází ke vzniku solí a též velmi kyselých roztoků, které značně omezují možnost rozvoje vegetace. Klasickou lokalitou je Krásná stráň u Černošic, v Praze je to například okolí Bulovky. Výsledkem spontánního vývoje jsou lesíky, nejčastěji zakrslé doubravy na černých břidlicích, téměř chybí půdní pokryv.

Další příklad, pátý v pořadí, jsem zařadil právě pro jeho naprostou obyčejnost a všednost - něco jako průměr pražské přírody z hlediska geologie. Jde o Cholupický potok tekoucí po podkladu drobně svrchně starohorního stáří. Tyto horniny mají z hlediska běžných živin průměrnou úživnost. Nejsou tak chudé jako černé břidlice a není v nich pyrit, naopak obsahují navíc živce a další minerály. Kromě starohorních výchozů jsou na dně údolíčka náplavy potoka z několika posledních tisíc let a také svahové hlíny, které se sunou z okolních stráňí. Je to poměrně dynamické prostředí, které se může rychle měnit během zvýšených stavů vody, a směs substrátů je poměrně hodnotná, umožňující růst velké škále rostlin.

Známým příkladem pěkného přírodního prostředí jsou stěny vltavského údolí v místech, kde na severním okraji města Vltava opouští Prahu. Geologický podklad je zčásti podobný jako na jihu, kromě podkladu břidlic a drobně jsou tam navíc vyvěřelé horniny chemismem odpovídající zhruba andezitům. To vytváří poměrně pestré prostředí, na které se váže velmi hodnotná živá příroda.

Příkladem, kde geologická podstata trochu uniká, je Milíčovský potok. Ten protéká mokřady, kde dochází k akumulaci organické hmoty i v současné době. Starší horninový podklad je pod ní skrytý.

Takovýchto příkladů „kamínků mozaiky“ bych v Praze našel několik desítek. Samozřejmě přesný počet záleží na tom, jak detailně se člověk rozhodne je popisovat. Žádná dvě místa nejsou stejná, ale kdybychom hledali vždy jen rozdíly a nikoliv společné rysy míst, nemělo by to smysl.

Mám-li to shrnout, mozaika pražské geologie je substrátem pro živou přírodu. K živé přírodě patří i člověk. U něho ovšem v případě Prahy nejde ani tak o naplnění zcela základních fyziologických funkcí. Pražané většinou nekonzumují potravu, která by byla vypěstována v Praze (zatímco pražští živočichové a rostliny musí pracovat s tím, co získají na místě). Ale estetické a technické hledisko je pro člověka neodhlédnutelné.

Dalším základním aspektem geologie Prahy je zjišťování, jaké geologické procesy tady vlastně probíhají. Už jsem se snažil objasnit, že tyto procesy nejsou vždycky pomalé. Některé dokáží být velmi rychlé, například sedimentace. V Geofyzikálním ústavu na Spořilově je vybudována geologická

zahrada, park, kde lze některé geologické jevy při dnech otevřených dveří nebo během Týdne vědy a techniky pozorovat. Tam vidíme sedimentaci v laboratorním nebo kvazi-laboratorním prostředí. Během povodní ale probíhá sedimentace v krajině. Na obrázku je tenisový kurt v Libni se dvěma centimetry kompaktního usazeného kalu v roce 2013. V roce 2002 byly tyto vrstvy až desetkrát silnější a z většiny míst byly odklizeny. A když si představíme, že by lidská aktivita - odklizení usazeniny - nenastala, postupně by docházelo (a samozřejmě, že se to skutečně dělo...) k zaplňování vltavského údolí v Praze sedimenty. Během 13. století, pokud je mi známo, došlo k řízenému zasypání ulic na Starém Městě vrstvami hlíny (či sutí a kamením, všim co bylo k dispozici) do výše asi tří metrů, takže dnešní sklepy románských paláců vlastně původně byly přízemními místnostmi. Kdyby to neudělali lidé dobrovolně, tak by Vltava měla tendenci stejně si ty své tři metry hlíny usadit a s povodněmi by byly daleko větší problémy, než v současné době jsou.

Další velmi významným geologickým dějem v Praze je eroze. Pokud jde o samotný průběh toku Vltavy, byla to velice proměnlivá krajina až zhruba do 19. století, ale přímé lidské zásahy začaly už ve středověku, kdy byly budovány jezy. Vybudováním nábřeží, plavební dráhy a vltavské kaskády došlo k omezení geologické činnosti Vltavy, ale jak se dalo předjímat, při největších povodních ani ta technická opatření nejsou nic platná. Vloni při povodni vznikl na Císařském ostrově zcela nový, erozí vymodelovaný kanál, který pak byl, jak vidíte na obrázcích, pomocí těžké techniky uměle zaplněn. Otázka je, do jaké míry je účelné vracet koryto řeky vždy do předchozího stavu. Obnova vodní cesty, jako na Císařském ostrově, je asi nutná, ale v jiných případech myslím, že by to bylo lepší nechat to přírodě. Nedaleko Císařského ostrova, naproti zoologické zahradě, je od roku 2002 za nižších stavů vody štěrkový ostrůvek. A je to krásné místo, lidi se tam chodí v létě opalovat, koupat a tak. Když to příští povodeň přemodeluje, vůbec nic se nestane. Naopak, možná že to bude ještě zajímavější z hlediska rekreace a poučení lidí.

Řízení skal, to je velmi srozumitelný geologický proces. V Praze je celá řada starých lomů a ty lomové stěny mají často tendenci ve značných kubaturách se odlamovat. Minimální nebezpečí zřícení hrozí od velmi pevných bulžníků, jaké jsou na umělých i přírodních odkryvech na Ládví, v Šárce atd. Horší jsou deskovité vápence v Hlubočepích nebo Branická skála; na obrázcích vidíte, jak byly nedávno sanovány.

Výsypky, což je téma, o kterém bude asi mluvit i Jiří Sádlo: skládkování sutí je velmi významná geologická aktivita. Antropogenní uloženiny vznikají v obrovských kubaturách a v značných rozlohách. Řada výsypků byla nějakým způsobem začleněna do rekreačního pásu Prahy, například Milíčovská halda, letňanský lesopark nebo tzv. Machu Picchu na Jihozápadním Městě. Z hlediska geologického se jedná většinou o poměrně porézní materiál, který nebyl při skládkování výrazně hutněn. Takže výsypky si sedají, cesty praskají, v případě nějakého jiného než parkového využití by bylo potřebné vynaložit poměrně značné úsilí ke zpevnění terénu. - To by bylo zhruba vše ke geologickým dějům.

Stručně se pokusím zmínit třetí hlavní aspekt, zachování studijních objektů pro geologii. Každá skála, která zůstane v Praze nebo i jinde v krajině k dispozici aspoň na desetiletí či staletí, je pro geologii vítaná. - Některá světově unikátní skalní defilé s dlouhou tradicí výzkumu byla vyhlášena jako mezinárodní stratotypy, což jsou vybrané typické sledy vrstev z určitého geologického období – něco jako celosvětový etalon délkové nebo hmotností jednotky. Tam je potom zapotřebí skutečně velmi přísná ochrana a lze říci, že kdyby nějaký mezinárodní stratotyp byl zničen, byla by to poměrně značně negativní zpráva o zemi, kde by se to stalo. V Praze je podobně významných profilů několik. U

Řeporyjí v lomu Na Požárech je mezinárodní stratotyp hranice stupňů ludlow a přídol. Odhaduji, že každý rok se tam koná několik zahraničních exkurzí, ať už hromadných nebo individuálních. Podobně je také mezinárodní parastratotyp čili pomocný stratotyp na hranici spodního a středního devonu u Holyně. Je to v lomu, kterému se většinou říká Prastav podle firmy, která tam těžila. U Velké Chuchle je mezinárodní hranice stupňů lochkov a prag; v těchto termínech je obsažen název pražské čtvrti Lochkova a samotné Prahy. Podle nich jsou pojmenovány mezinárodně platné geologické stupně.

Stratotypy mají i jednotlivá souvrství, které mají platnost v rámci prvohorních usazenin tzv. Barrandienu, tzn. zhruba území mezi Plzní a Úvaly. Podle míst v Praze jsou to šárecké, libeňské, letenské, bohdalecké, motolské, přídolské (respektive požárské) a zlíčovské souvrství, navíc ještě druhohorní bělohorské souvrství, které už k Barrandienu nepatří. Plejáda souvrství různého stáří byla tedy definována na základě odkryvů v Praze. Bylo by dobré, aby výchozy zůstaly i do budoucna k dispozici, protože každá generace geologů se musí naučit od naprostých základů rozpoznávat vrstvy v terénu na odkryvech atd. Kdyby tyto možnosti nebyly (a ono jich ubývá), pak má věda určitou tendenci se stěhovat z terénu do laboratoří a to se někdy děje nešťastným způsobem - ale to už je problém samotných geologů.

Kromě stratotypů existují opěrné profily, tzn. profily popsané ve specializovaných mezinárodních vědeckých časopisech, vystavené přesnému srovnání se stratotypy. V Praze – Podolí je to lom nad plaveckým stadionem či Školní vrch v přírodní památce Branické skály.

Tématem, které stojí za samostatnou zmínku, jsou naleziště zkamenělin. Každý popsaný druh fosilní fauny nebo flory má svou typovou lokalitu (někdy se říká typická lokalita, ale to je špatně). To je lokalita, kde byl nalezen jedinec, který je - trochu podobně jako u stratotypů - jakýmsi etalonem toho konkrétního druhu – tento nález se nazývá typovým jedincem. Pokud vím, nikdo to nepočítal, ale odhaduji, že z Prahy pochází spíše několik tisíc než několik set typových jedinců fosilní fauny a flory. Například bělohorské lomy: z nich Antonín Frič popsal nové druhy ryb. Joachim Barrande ve svém díle Systéme Silurien popsal druhy zkamenělých bezobratlých z Hlubočep, Chuchle a řady dalších míst. Není reálné, aby všechny typové lokality byly zachovány, mnohé zanikly už dávno, ale je dobré o jejich existenci vědět, patří to k obecné vzdělanosti. A samozřejmě tam, kde naleziště stále existuje, pokud možno to respektovat a zachovat ho. Důležité je, že většina pražských typových jedinců pochází z umělých odkryvů. Předchozí generace nám zanechaly velké množství krásných umělých odkryvů: například starý lom na Branické skále. Na protilehlé barrandovské straně údolí Vltavy byly všechny větší skalní útvary z vápenců také olámany, částečně s výjimkou zadní části Dalejského údolí u Butovic, kde zůstaly nedotčené vysoké přirozené výchozy. Pokud jde o břidlice, droby a křemence, také nalezneme několik starých lomů, třeba v Motolském údolí. Mám ale pocit, že proces vzniku pěkných trvalých odkryvů se nějak zastavil. Snad poslední velký trvalý odkryv vznikl zhruba mezi Bulovkou a libeňským přístavem nad železniční tratí. Je tam odkryto libeňské a letenské souvrství. Dnes se spíš shledám s tím, že po stavbě nezůstane jediný zbytek skalky, terén je rekultivován do uniformní podoby. Buď vznikne betonová stěna, nebo je tam navezena ornice, vysázeny keře a geologové můžou na odkryv zvolna zapomenout. Kdyby to šlo nějakým způsobem brát v potaz a odkryvů by zůstávalo více, krajinu by to obohacovalo. Víím ale, že by to byl problém stavebně odborný a do budoucna nejspíš i finanční: betonová stěna je větší jistotou než nějaká skalka, která má tendenci třeba po desetiletích padat; ale snad by zachování výchozu občas stálo za úvahu.

Podíváme se na obrázky některých nalezišť zkamenělin. Lom Háj v Hlubočepch, odtamtud jsou popsáni především zkamenělí hlavonožci; chodí tam exkurze a zkameněliny si prohlížejí rovnou na stěnách nebo na zřícených vápencových blocích. - Nedaleko je železniční zářez s nálezy fosilní flory devonského stáří, známé dobře už z dob Barrandových. - V jednom z lomů pod Barrandovem je odkryt takzvaný „korálový obzor od kapličky“. Ve vápenci je tam vrstva, která obsahuje obrovské množství úlomků útesových živočichů, hlavně stonků lilijic (jsou na obrázku). Lilijice jsou živočichové, ale přesto mají stonky; jsou to tvoří podobní hvězdicím či ježovkám, ale nelezou volně po dně; jsou přichyceni ke dnu stonkem a jejich ústní otvor směřuje na rozdíl od ježovek vzhůru. Stonky, když se rozpadnou na jednotlivé články, jsou nádherně dekorativní. Kaplička je poměrně dobře vidět i z vlaku po cestě do Berouna. - Jiným příkladem naleziště podstatně mladších rostlin je „Cihelna v Bažantnici“ v Hloubětíně, kde jsou vidět ve stěně malé slojky uhlí, které v této části Prahy bylo kdysi těženo; jsou to vrstvy křídového stáří, to znamená staré zhruba kolem sta milionů let.

Ted' ještě pár slov ke geologicko-kulturním památkám. Jednou z nich je Rudolfova štola, před lety příležitostně zpřístupněná, spojující pod Letenskou plání Vltavu s rybníčky ve Stromovce. Vybudována byla v době Rudolfa II. s pomocí kutnohorských havířů. Štola sama o sobě je krásným geologickým profilem. Kulturní památkou je také lom na slivenecký mramor na Cikánce u Radotína. Stále se tam těží. Slivenecký mramor je asi historicky nejvýznamnějším stavebním a dekoračním kamenem pražského okolí spolu s opukou, která byla těžena v řadě lomů na Bílé hoře. U Ladronky jsou stále pěkně zachovány opukové lomové stěny.

Na závěr se ještě pokusím o velmi stručný regionální přehled. Pražská kotlina se především vytvořila v usazeninách ordoviku, ty jsou na mapce hnědé. Berounka vtéká do Prahy ve směru osy geologické struktury Barrandienu, takže má volnější vstup do území Pražské kotliny, více místa než Vltava, která si proráží cestu od jihu horninami svrchních starohor. Další zúžení vltavského údolí je zhruba ve třetině délky toku od jihu k severu, přibližně mezi Dívčími Hrady a Branickou skálou. V těchto místech Vltava protíná vápence devonského a částečně i silurského stáří. Za Vyšehradem, který je tvořen letenským souvrstvím (jsou to stejné horniny jako v Praze na Letné) dochází k největšímu rozšíření Pražské kotliny, především na pravém břehu. Vltava posléze zase opouští Pražskou kotlinu poměrně úzkým údolím, kterému někdy se říká i „vltavský kaňon“, ale myslím si, že to slovo není úplně vhodné, slovo kaňon bychom měli nechat spíše pro útvary ještě skalnatější a užší. – Horniny svrchních starohor jsou vyznačeny šedými plochami na jihovýchodě a na severozápadě Prahy. Krásné odkryvy jsou v Divoké Šárce, to jsou buližníky, o kterých jsem se už zmiňoval, mluvil jsem také o Vltavském údolí na úrovni Podhoří. Starohorní horniny jsou i v Ďáblicích na Ládví, na jihovýchodním konci Prahy patří ke starohorám významná část skalních výchozů v Modřanské rokli, na Závisti a na některých dalších místech. Jsou těženy i lomem na Zbraslavi.

Ordovik, to je ta hnědá barva, tvoří největší část podkladu pražského území. Odkryvů není zas tak mnoho: Vyšehradská skála, skalní výchozy na Letné; v Motole je přírodní památka Motolský ordovik, což je zářez staré železnice, tehdy provedený tak, že skály zůstaly odkryty. Kdyby se tam stavěla železnice dnes, obávám se, že by ty odkryvy nezůstaly a nebylo by co chránit; takže dnes už poněkolkáté poděkujeme našim předkům. - Nad mostem Barikádníků, pod usedlostí Jabloňka jsou také krásné skály ordovického stáří. Na řadě míst je ovšem odkryvů naprostý nedostatek, např. v okolí Bohdalce, odkud je definováno bohdalecké souvrství.

Pokud jde o silur (území vyznačené na mapce fialovou barvou), plošně je to jen zlomek pražského území, z hlediska geologického významu je ale pražský silur důležitý. V Motole jsou významné výchozy motolského souvrství, které je podle názvu této čtvrti pojmenováno. Profily a významná naleziště zkamenělin jsou u Malé i Velké Chuchle a u Lochkova.

Památek devonského stáří (což je útvar následující po siluru) je velmi mnoho na poměrně malé plošné rozloze. Podolský profil a Branická skála jsou na pravém břehu Vltavy a jsou to v Praze poslední výspy devonských hornin směrem k východu. Odtamtud směrem k jihozápadu jsou odkryvy devonu v Hlubočeském a Dalejském údolí a v části známého barrandovského profilu. Barrandova skála je také devonského stáří.

Než přejdu ke křídovému útvaru, okomentuji poměrně rozšířené tvrzení, že „Praha je město ležící na dně tří moří“. Z toho mi tak trochu kypí žluč, takhle jednoduše se to říct nedá. Pravda je taková, že *geologický podklad Prahy pochází z usazenin tří různých moří*. Ale říci třeba, že koncem starohor bylo v Praze moře, to je nesmysl. Praha neexistovala, ani „území Prahy“; ani zdejší dnešní zemská kůra ve starohorách i ve starších prvohorách neexistovala. Sedimenty v dnešní podobě sem byly dopraveny tektonikou litosférických desek a vyvrásněny. Pak teprve můžeme opatrně mluvit o území Prahy. Čili Praha ležela na dně jen jediného moře, když použijeme určitou zjednodušující licenci: bylo to moře křídové, zhruba před sto miliony let. Než se zde začaly usazovat sedimenty křídového stáří, už existovaly některé prvky krajiny, které jsou zřetelné dodnes. Třeba vrch Ládví byl po určitou dobu ostrovem v křídovém moři. Naproti tomu samotné údolí Vltavy, jak jsem už uvedl, je otázkou přibližně posledního milionu let, tedy je daleko mladší. Křídové usazeniny jsou hlavně dále od Vltavy na severním okraji Prahy, ale dosahují třeba až na Petřín

Geologické mapy, které jsem ukazoval, jsou většinou tzv. mapy odkryté. To znamená, že na nich není zobrazen čtvrtohorní pokryv, který ale je v Praze na mnoha místech významný. Čtvrtohorní jsou hlavně štěrkopísky vltavských teras. Místy se uložily i spraše, případně sprašové hlíny, jejichž materiál sem byl v ledových dobách přinesen větrem. Na částečně zaledněném, částečně holém kontinentu nebyl dostatečný půdní pokryv. Z koncových částí ledovců byl větrem odnášen jemný prášek, který se daleko od ledovců usazoval jako spraš. Je to velmi rozšířená hornina třeba v Číně. V Praze bývalo odkryvů spraše poměrně mnoho, nejčastěji ve starých cihelnách, třeba v oblasti Dejvic. Protože část matečných hornin spraše byly vápence, obsahuje i spraš určité procento uhličitanu vápenatého.

Součástí kvartérního pokryvu jsou také svahové hlíny, které vznikají hromaděním zvětralin na svazích a pod svahy údolí. Mají mocnost zpravidla do deseti metrů nebo i daleko méně, nicméně je to často právě ta hornina, na kterou narazíme při zakládání běžných staveb.

Na závěr bych si ještě dovolil zopakovat prosbu: neničte staré skalní výchozy, které v Praze vytvořila příroda anebo předchozí generace. Geologický podklad je nezbytný pro rostlinstvo a zvířectvo jako podklad rozvoje nám možná lépe uchopitelné živé přírody. Je také dobré také vědět, že geologické děje nezastavíme, že nás přežijí, což si zřejmě ještě před padesáti lety mnozí lidé nepřipouštěli. Vám děkuji za pozornost.

GEOLOGIE PRAHY

PRAGUE, CZECH REPUBLIC

STÁŘÍ GEOLOGICKÉHO PODKLADU PRAHY

- ✗ - nejstarší horniny – asi 1 mld let
- ✗ - údolí Vltavy – asi 1 milion let

Rychlost geologických pochodů:
0,1 mm za rok = 100 m za 1 milion let

... Většina geologických pochodů je ale epizodická / katastrofická...

Geologické pochody tedy zase nejsou tak pomalé...

STUPEŇ POZNÁNÍ GEOLOGICKÉHO PODKLADU PRAHY...

- ✗ ... je úměrný dosud vynaložené námaze a složitosti geologické stavby.
- ✗ Při velkých stavbách se nejednou narazilo na jiné geologické podmínky, než se čekalo („Nové spojení“ pod Vítkovem, Mrázovka...).
- ✗ Neušetřilo by se mnoho finančních prostředků, kdyby byl výzkum detailnější?

GEOLOGICKÁ DOKUMENTACE STAVEBNÍCH JAM, TUNELŮ, RÝH...

- ✗ ... by měla být zajišťována Českou geologickou službou.
- ✗ ... to ale asi nepatří mezi priority ČGS (finanční důvody).
- ✗ ... je tedy v současnosti velmi neúplná.
- ✗ Stavby pokračují velmi rychle a zájemci z řad odborné veřejnosti nestačí výzkum zorganizovat a uskutečnit.
- ✗ Tím se propásne šance na zkvalitnění znalostí.
- ✗ Asi by pomohla nějaká legislativní úprava.

RÁMCE VNÍMÁNÍ GEOLOGIE MĚSTA

- 1) Základ mozaiky prostředí
- 2) rámec dějů – sesuvy, povodně, usazování, sesedání...
- 3) zachování studijních objektů pro geologii
- 4) provázanost s některými kulturními památkami

AD 1: MOZAIKA PROSTŘEDÍ

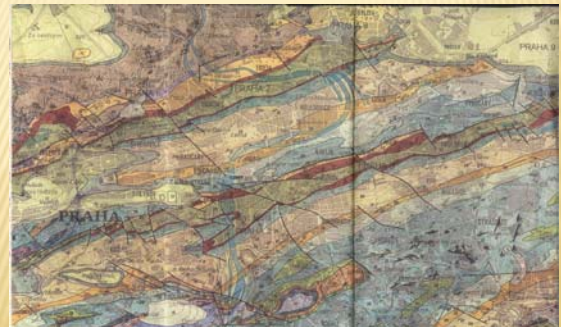

✗ Praha

✘ Kansas, USA

GEOLOGICKÁ MAPA PRAHY

CHARAKTERISTIKA DÍLKŮ TÉTO „MOZAIKY“

- ✘ „...substrát nad nejrůznějšími horninami a nejrůznější orientace (a *strmost*) svahů vytváří podmínky pro existenci nejrůznějších typů rostlinných a na ně navazujících živočišných společenstev. K nejvýznamnějším patří xerothermní společenstva skalních stepí na strmých svazích vltavského kaňonu a hlubokých krasových údolích v Praze a v Českém krasu.“ (J. Kříž)

GEORGIA, USA

PŘÍKLADY

✘ Cikánka u Radotína zdroj

PŘÍKLADY (2)

✘ Branická skála

Foto R.

Mikuláš

PŘÍKLADY (3)

× Bulovka – Bílá skála foto R. Mikuláš

PŘÍKLADY (4)

- × Krásná stráň u Černošic, Praha-Libeň (okolí Bulovky)
- × Zakrslé kyselé doubravy

PŘÍKLADY (5)

× Cholupický potok

PŘÍKLADY (6)

× PP Podhoří foto: M-IMP pasebándežt, žilná hornina s plagioklasem nebo převahou plagioklasu nad draselným živcem

PŘÍKLADY (7)

× Miličovský potok

MOZAIKA PRAŽSKÉ GEOLOGIE JAKO

- × 1) substrát pro živou přírodu
- × 2) estetické / technické hledisko pro člověka

GEOLOGICKÉ PROCESY

× Foto: S. Kyselová, SSČ AVČR

USAZOVÁNÍ

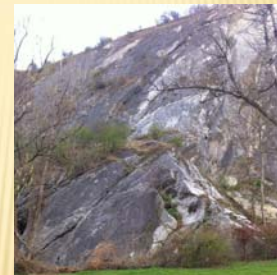

EROZE

× Foto: Povodí Vltavy

ŘÍČENÍ SKAL

× Foto P. Jandík

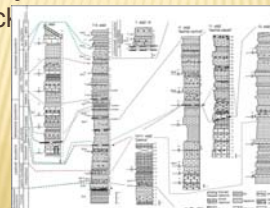
SESEDÁNÍ VÝSYPEK

× Milíčov

STUDIJNÍ OBJEKTY PRO GEOLOGII

- × 1. mezinárodní stratotypy
- × **Stratotyp** je geologická lokalita, která definuje standard - typický sled vrstev, které odpovídají konkrétním historicko-geologickým

MZN. STRATOTYP LUDLOW – PŘÍDOL NA POŽÁRECH

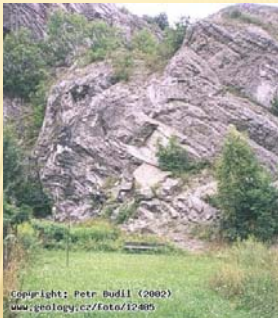

× Foto: ČRo

MZN. PARASTRATOTYP SPODNÍ - STŘEDNÍ DEVON: LOM PRASTAV U HOLYNĚ

GLOBALNÍ STRATOTYP HRANICE LOCHOV/PRAHA (SPODNÍ DEVON), HOMOLKA U VELKÉ CHUCHLE

STRATOTYPY SOUVRSTVÍ

- × Šárecké, libeňské, letenské, bohdalecké, motolské, přídolské/požárské, pražské, zlíčovské, dalejské, bělohorské
- × Opěrné profily: např. Podolí – lom nad plaveckým stadionem, Školní vrch v PP Branické skály

NALEZIŠTĚ ZKAMENĚLIN

- × V Praze jsou typové lokality nejspíše několika set, možná několika tisíc druhů fosilní fauny a flóry. – Ne všechna naleziště se dochovala; stále jsou však popisovány nové druhy.
- × Většina nálezů nových druhů pochází z umělých odkryvů – lomů, sběratelských jam...

LOM HÁJ V HLUBOČEPECH

ŽELEZNIČNÍ ZÁŘEZ V HLUBOČEPECH

Foto: kaprizen.cz

KORÁLOVÝ OBZOR OD KAPLIČKY

Foto: J. Kovanda et al., ČSOP

CIHELNA V BAŽANTNICI

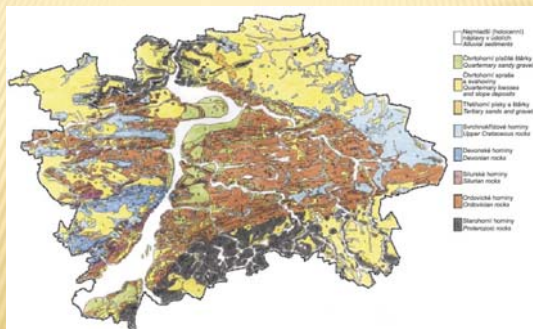

GEOLOGICKO-KULTURNÍ PAMÁTKY

- ✗ Rudolfova štola
- ✗ Lom na slivenecký mramor - Cikánka
- ✗ Lomy na Bílé hoře

JAKO SHRNUTÍ: REGIONÁLNÍ PŘEHLED

- ✗ Pražská kotlina: vznikla na místě méně odolných hornin ordovického stáří, kaňon Vltavy: S, J – B.

PROTEROZOIKUM

- ✗ „Horniny proterozoika jsou chráněny v profilech a odkryvech PR Divoká Šárka, v PP Velká skála u Bohnic, v PP Ládví v Praze 8 u Ďáblic, v PR Podhoří a PP Zámky tvořícími svahy kaňonu Vltavy společně s PP Podbabské skály a PP Sedlecké skály. Patří sem i výchozy v PP Modřanské roklí, v PP Dolní Šárka, PP Baba v Praze 6, PP Housle v Suchdole, v PR Šance v Praze - Modřanech, v PP Kněžívka u Tuchoměřic a v PR Roztockém háji - Tichém údolí“

ORDOVIK

- „Horniny ordoviku, které patří k nejčastěji odkrytým horninám na území Prahy, jsou chráněny v PP Údolí Kunratického potoka, kde vychází na povrch bazální části vrstevního sledu. Vyšší ordovik je odkryt v PP Bílá skála pod Bulovkou (stratotyp libeňského souvrství), v PP Pecka v Praze - Bubenči, v PP Motolský ordovik v Praze - Motole, v PP Jabloňka nad mostem Barikádníků, v PP Letenský profil pod Letnou (stratotyp letenského souvrství) a v PP U Závisti, kde je odkryto defilé letenským souvrstvím u Zbraslavského mostu. Profily nejvyšším ordovikem jsou chráněny v PP Nad závodíštěm u Velké Chuchle, v PP Radotínské skály, v NPP Dalejský profil u Řeporyjí a ve PR Prokopské údolí u Novoveské roklí.“

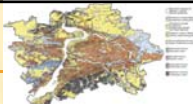

SILUR

- „Silur je rovněž odkryt na řadě profilů chráněných na území Prahy a v jejím okolí. Spodní silur je chráněn především v PP Nad závodíštěm u Velké Chuchle, v navrhované lokalitě Vinice v Modřanech, v PP u Branického pivovaru (kde je výskyt nepravých bahenních prasklin v břidlicích motolského souvrství) a v PR Prokopské údolí, kde je odkryt unikátní pozůstatek silurského podmořského vulkanismu - Novoveská podmořská sopka, jejíž část dnes tvoří Hemrovy skály u Nové Vsi a lávový proud, který vytváří skálu Ostruha u Nové Vsi. Patří sem i PP Ortocérový lůmek u Lochkova, kde je opěrný profil k mezinárodnímu stratotypu hranice ludlow - přídolí s bohatou hlavonožcovou faunou, PP Zmrzlík u Zadní Kopaniny a PP Hvíždalka u Lochkovské cementárny, kde je rovněž odkryt opěrný profil k mezinárodnímu stratotypu hranice mezi ludlovem a přídolím“.

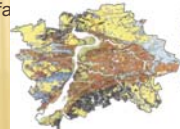
DEVON

- Nejvíce chráněných území v Praze a v jejím okolí představují souvislé geologické profily silurem a devonem. Tyto profily zahrnují i četná naleziště zkamenělin představovaná fosiliferými vrstvami, které jsou součástí jednotlivých profilů. Do této skupiny patří NPP Barrandovské skály mezi Malou Chuchlí a Hlubočepy se stratotypem geologických stupňů prag a zlíchov a se slavnou Barrandovou skálou. Dále sem patří PP Branické skály s opěrným profilem k mezinárodnímu stratotypu hranici ludlow - přídolí, NPP Dalejský profil u Řeporyjí zahrnující rovněž opěrný profil k mezinárodnímu stratotypu hranici ludlow - přídolí a významná naleziště silurských zkamenělin Mušlovka a Černý lom. V PP Radotínské skály je odkryt opěrný profil k mezinárodnímu stratotypu hranici silur - devon v Antipleurové roklí (podle názvu rodu mlže *Antipleura*) u Radotína. V NPP Lochkovský profil je zastížen opěrný profil k mezinárodnímu stratotypu hranici ludlow - přídolí a opěrný profil k mezinárodnímu stratotypu hranice silur - devon, nazývaný U topolů. Další významné profily a naleziště zkamenělin jsou v PP Podolský profil, kde je opěrný profil k mezinárodnímu stratotypu hranice silur - devon, který je také odkryt v PP Opatřilka - Červený lom v Dalejském údolí a ve PR Prokopské údolí proti Nové Vsi. Opěrný profil k mezinárodnímu stratotypu hranice mezi devonskými stupni lochkov a prag je v NPP Cikánka II v Radotínském údolí. Důležité profily jsou v PP Pod Zvahovem v Praze - Hlubočepích a v PP Ctirad nad Zlíchovem. Důležité naleziště devonské suchozemské flóry je v PP Železniční zářez v Hlubočepích a naleziště fauny v dalejském souvrství v navrhované lokalitě Pod hřbitovem v Hlubočepích.

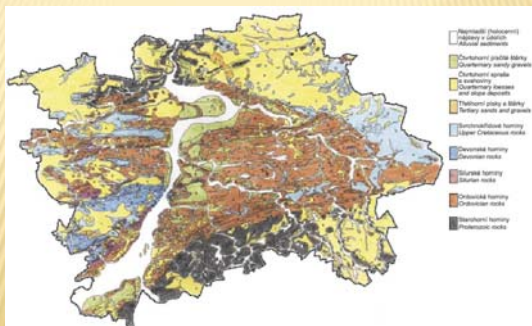

KŘÍDA

- „Severozápadní, severní a severovýchodní části Prahy jsou zakryty usazeninami České křídové pánve. Stratotyp hranice mezi perucko-korycanským a bělohorským souvrstvím je odkryt v PP Opukový lom v Přední Kopanině, kde je také v činnosti poslední lom na bělohorské opuky dodávající kámen na opravy historických budov v Praze. Korycanské souvrství je chráněné v PP Vidoule v Košířích, kde společně s nadložním bělohorským souvrstvím vytváří vrchol známé pražské tabulové hory Vidoule. Perucko - korycanské souvrství je odkryto v PP Prosecké skály, v PP Housle v Suchdole, v PP Chvalský lom u Horních Počernic, v PP Střešovicke skály a v PP Cihelna v Bažantnici u Hloubětína, kde je velmi významné naleziště fosilní flóry v peruckých lupcích. Geologicky zajímavé jsou tzv. příbojové fa

KVARTÉR

VELKÁ ČÁST ODKRYVŮ - GEOLOGICKÝCH PAMÁTEK PRAHY VZNIKLA PŘÍMO ČINNOSTÍ ČLOVĚKA.

- Nové stavby poskytují málo trvalých odkryvů!
- Prosba: staré neničit, nové vytvářet;
- geologické děje nás vesměs přežijí; na geologickém podkladu rostlou rostliny, žijí živočichové i lidé.
- Děkuji za pozornost!

Pražská krajinná kompozice - tvářnost a prostorová skladba

Ivan Vorel

VÝCHOZÍ POJMY – „KRAJINA“ A „KOMPOZICE“

Problematiku krajiny, která se týká vizuálně vnímaných prostorových vztahů a pojmy, které se týkají vizuálně vnímaného charakteru, tvářnosti, obrazu krajiny a vizuální scény, výklady, pracující s tzv. vizuální argumentací, se musí opírat o odpovídající pojetí základních pojmů. Jedná se především o pojem "krajina", který v zák. č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny. Tato definice však pojmy vizuální argumentace nevyjadřuje. Vnímání krajiny jakožto podstatu věci, obsahuje definice dle Evropské úmluvy o krajině - „*krajina znamená část území, tak jak je vnímána obyvatelstvem, jejíž charakter je výsledkem činnosti a vzájemného působení přírodních a/nebo lidských faktorů*“. Obecně je nejjednodušším vyjádřením, použitelným v problematice prostorových vztahů, charakteru krajiny a vizuální scény pojetí, které definuje krajinu jako strukturu přírodních a civilizačních složek. Tato struktura se navenek projevuje vizuálně vnímaným obrazem krajiny – tvářností. Tím se dostáváme od pojmu tvářnosti k charakteru, rázovitosti, rozpoznatelnosti, podobě, osobitosti a svéráznosti krajiny.

Podobně je třeba se sjednotit na pojetí pojmu kompozice, který se nejčastěji objevuje ve dvou významech (dosti odlišných). Jedná se na jedné straně o „kompozici“ jako skladbu jednotlivých částí – komponentů. V případě vizuálně vnímaných kvalit krajiny se jedná o hmotné komponenty – prvky a struktury terénu, vody, vegetace, zástavby, jednotlivých staveb, technických staveb a zařízení a stop hospodářského využívání krajiny. Na druhé straně se jedná o „kompozici“ jako o záměrně tvořené (komponované) skladbě hmotných prvků krajiny (např. komponovaná barokní krajina, známá u nás nejčastěji z příkladů historické kulturní krajiny).

PROSTOROVÁ SKLADBA KRAJINY

Krajinu je možno chápat z hlediska vizuálního a pocitového vnímání jako skladbu hmotných prvků a struktur, které mají určitou polohu, dimenze a tvarovou výraznost. Takové prvky a jejich struktury tvoří skladbu více či méně uzavřených prostorů a rozhraní a vizuálních předělů, vymezujících tyto prostory.

Vzniká prostorová skladba – uspořádání – kompozice – vizuálně vnímatelných prostorů a hmotných složek (komponentů) – přírodních i civilizačních. (prvků a jejich struktur). Tato prostorová skladba je tvořena složkami přírodními (terén, vodoteče a vegetační kryt) a složkami civilizačními – antropogenními (stavby, zástavba, dopravní stavby a stavby technické infrastruktury, projevy exploatace krajiny)

Jedná se o pohled architektury, krajinářské architektury a urbanismu, které ve vizuálních analýzách pojímají **prostor** nikoliv jako „nekonečný (kosmický) prostor“, nikoliv jako sociální či politický prostor, ale jako prostor, který je člověkem vnímán jako vizuálně pochopitelná část prostředí které vnímá, hodnotí, rozlišuje a ve kterém se pohybuje – jako „výřez“ z krajiny, jako určitý segment krajiny, který je prostorově ohraničen.

Jedná se o jakési „místnosti“ v krajině – místnosti velké a třeba s jednou stěnou otevřené, místnosti uzavřené a stísněné, místnosti s okny a průhledy do jiných místností – prostorů. Prostory v krajině mají své vlastnosti a znaky rozlišitelnosti. Je to dáno jejich dimenzemi, způsobem ohraničení, vizuálními vazbami navenek, charakterem krajiny uvnitř prostoru (zástavba, voda, lesa, rozptýlená zeleň, zemědělské využití) a specifickými

vizuálními znaky – dominantami, dominantními rysy či zcela nezaměnitelnými - ikonickými či emblematickými scenériemi.

Uspořádání přírodních složek krajiny vytváří základní osnovu prostorové kompozice. Jedná se především o tzv. trvalé krajinné struktury, kterými je (prakticky neměnný) georeliéf a síť vodotečí (závislá na georeliéfu). Tato základní osnova ovlivnila rozložení zástavby města, vedení cest a ulic, rozložení dominantních a symbolických staveb.

Charakter krajiny ovlivňuje prostorovou, příp. i funkční strukturu a vizuální scénu města a spoluvytváří i jeho estetické hodnoty. Přírodní prvky se uplatňují v obraze města (např. v dálkových pohledech, panoramatech, zelených horizontech, průhledech apod.)

Krajina, ve které vzniklo a rozvíjí se město, se proměňuje, avšak trvalé přírodní složky – georeliéf a vodní toky spolu s vegetačním krytem jsou patrné ve struktuře města i v současné době. Celky a fragmenty původní krajiny, doplněny systémem zeleně, jsou prolunty urbánní strukturou a plní ve městě nezastupitelné funkce. Jedná se zejména o funkci ekostabilizační a hygienickou, o funkci retence vody v území a obecně o zajištění příznivých podmínek pro vodní režim v území. V neposlední řadě se jedná o funkci prostorotvornou, estetickou a relaxační. Krajina vytváří v zastavěném území nezastupitelnou součást urbanistické struktury města. Propojuje strukturu města s příměstskou krajinou a volnou krajinou regionu.

Na území města vzniká specifický typ městské krajiny, ve kterém převládají urbánní funkce, děje a procesy nad procesy přírodními. Urbánní procesy dávají krajině specifickou dynamiku. Dle Státní politiky životního prostředí České republiky 2012 - 2020.... „*krajina sídel, především městská krajina, je člověkem silně ovlivněná, vykazuje specifické vlastnosti a je předmětem naplňování specifických požadavků obyvatel*“.

Obr. 1: Koridor Vltavy pod Výtoní – urbánní atributy tvrdé pravobřežní linie nábřeží a dominanty Vyšehradu charakterizují městskou krajinu (foto I. Vorel)

Krajinné prvky, celky a struktury představují na území města přírodní atributy městské krajiny, díky kterým je území města vnímáno jako krajina. Urbánní prostředí centrálních částí měst, ve kterém se takové přírodní atributy krajiny nevyskytují, není zpravidla obyvateli chápáno jako „krajina“, nýbrž jako „město“. To odpovídá výše citované definici krajiny dle

Evropské úmluvy o krajině. V takových částech měst ani nelze uplatňovat běžné pohledy na péči a ochranu ekologické stability, biodiverzity nebo krajinného rázu, jako v jiných částech měst, kde se krajinné celky vyskytují a projevují se i v obrazu krajiny.

Obr. 2: Údolí Tiché Šárky s průhledem na kostelík sv. Matěje je příkladem krajiny obklopené souvislou městskou zástavbou a přesto představující díky přírodním atributům enklávu přírodního charakteru (foto I. Vorel)

Části (ucelené segmenty) městské krajiny s převládajícím významem terénu, vody a vegetační složky je možno považovat za krajinné celky ve struktuře města. Jedná se o krajinné celky zahluobených poloh sníženin a krajinné celky náhorních (hřbetních) poloh. Menší, dílčí části městské krajiny, je možno považovat z hlediska prostorové struktury města za krajinné fragmenty.

Obr. 3: Schéma vodních toků v Praze a schéma krajinných celků, zaujímající jak koridory vodotečí, tak i některé náhorní polohy (kresba I. Vorel)

Ve vztahu krajiny a města můžeme najít určité nesporné skutečnosti, které mohou platit jako axiomy pro promítnutí urbanisticko-krajinářských teorií do územního plánování:

1. Prostředí města lze z krajinářského hlediska (i z hlediska zákona o ochraně přírody a krajiny) chápat jako krajinu, která má systémové i vizuální vazby na krajinu příměstskou a na volnou krajinu zemědělskou a která je prolnta urbánní strukturou.
2. Přírodní procesy městské krajiny jsou ovlivněny kulturními a sociálně-ekonomickými procesy města a obraz krajiny je změněn strukturou zástavby, staveb a zařízení a projevy městských funkcí.
3. Přírodní složky krajiny patří k základním faktorům prostorové struktury města.
4. Kompozice městské krajiny je součástí kompozice města.
5. Vzhledem k tomu, že krajina je součástí prostorové struktury města, musí být také součástí urbanistické struktury a její řešení se tudíž promítá do urbanistické koncepce.
6. Koncepce krajiny, tvořící krajinný rámec města musí být provázána s urbanistickou koncepcí a koncepcí krajiny na území města.
7. Přírodní složky se projevují jako přírodní atributy v obrazu městské krajiny (obraz krajiny, obraz města). Jedná se o přírodní dominanty, terénní hřbety, horizonty, a hrany, nezastavěné svahy a terénní zlomy, nezastavěné polohy nivních poloh a obecně zahloubených poloh sníženin.
8. Části (ucelené segmenty) městské krajiny s převládajícím významem terénu, vody a vegetační složky je možno považovat za krajinné celky ve struktuře města. Jedná se o krajinné celky zahloubených poloh sníženin a krajinné celky náhorních (hřbetních) poloh. Menší, dílčí části městské krajiny, je možno považovat z hlediska prostorové struktury města za krajinné fragmenty.
9. Krajinné celky, fragmenty a přírodní dominanty jsou základem krajinné kompozice města.
10. Krajinná kompozice je významnou kvalitou prostředí města a vytváří jedinečnost ve tvářnosti městské krajiny a spolu s dalšími částmi urbánní struktury také rozlišitelnost, neopakovatelnost obrazu města a jednotlivých jeho scénérií (ikonické či emblematické scénérie)

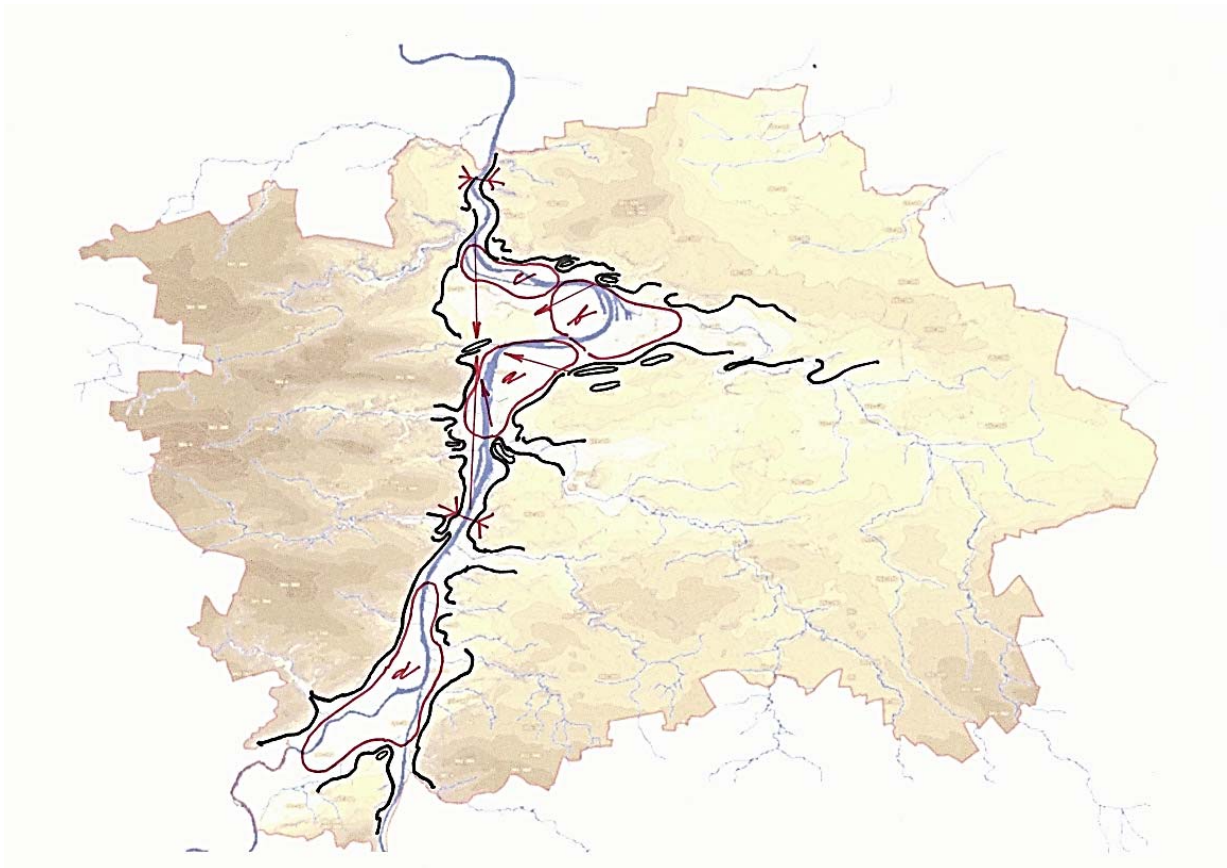
PROSTOROVÁ SKLADBA PRAŽSKÉ KRAJINY

Zahloubené polohy sníženin a jejich prostorové vymezení

První a základní součástí kompozice pražské krajiny je koridor Vltavy, geomorfologicky vymezený jak o Pražská kotlina. Jedná se o koridorový prostor, který určuje charakter městské krajiny a vytváří rozlišitelné, pro Prahu jedinečné – ikonické scénérie. Je to dáno zejména vlastnostmi morfologie prostoru koridoru Vltavy:

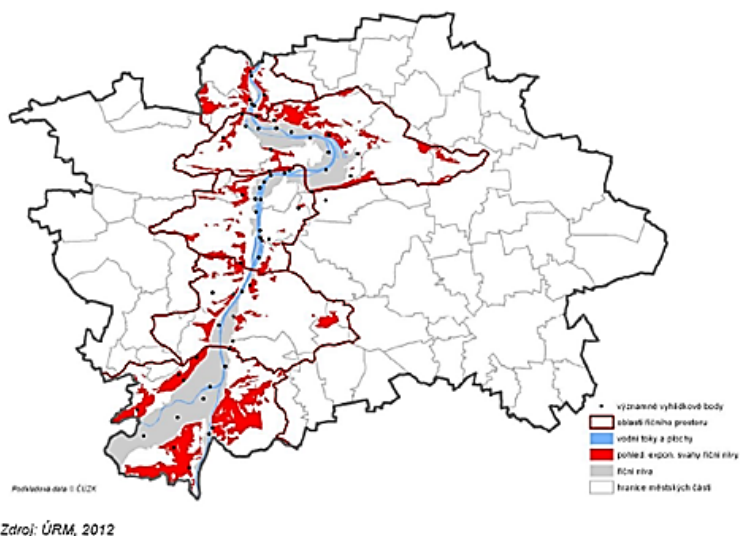
- I. Dynamika v proměnlivosti šířkové dimenze prostoru – rozevření prostoru soutoku Vltavy a Berounky u Lahovic a Chuchle, sevření údolí Vltavy mezi Branickými skalami a Děvínem ve směru toku pak dalším rozevřením v prostoru historických měst Starého a Nového Města a Malé Strany. Koridor se pak otevírá velkým prostorem Holešovického meandru a Trojské kotliny a směrem k severu se uzavírá do soutěsky mezi Sedleckými skalami a Zámky.
- II. Poloha hřbetu Pražského hradu a Letné v ohbí řeky a v průhledu severojižní osou údolí Vltavy ve směrech z jihu od Braníka a i ze severu od Sedlce a též z celého sektoru viditelnosti od jihu, západu až k severu z terénních hran a výšin Vinohrad a Žižkova, Tróje a Bohnic

- III. Jedinečné vymezení velkých úseků prostoru koridoru Vltavy terénními hranami a svahy (zejména nezastavěnými) a dynamická podoba ohraničení koridoru Vltavy, daná vyústěním bočních přítoků Vltavy, a výšinami a terénními ostrohy, signalizujícími tato místa a jasné ukončení prostoru Pražské kotliny (skalnatá soutěska Vltavy na severu, zřetelná dominanta výšiny Havlín nad Zbraslavským zámekem na jihu).
- IV. Kontrast mezi „zelenými“ hranami (terénní hrany s vegetačním krytem) a kulturními dominantami, využívajícími polohy na terénních dominantách (Pražský hrad na hřbetu ohraničeném údolím Vltavy a údolím Brusnice, Vyšehrad na skalnatém terénním ostrohu, památník na Vítkově)

Obr. 4: Schéma prostorových vztahů Pražské kotliny ukazuje zúžení (vizuální uzavření) koridoru Vltavy v prostoru Branických skal a Žvahova na jihu a Sedlice – Zámeků na severu. Rozšířený prostor pražského meandru dotvářejí prostory historických měst (a), Holešovic (b) a Trojské kotliny (c). Unikátní je poloha Pražského hradu na osových průhledech koridorem Vltavy od jihu a od severu (kresba I. Vorel).

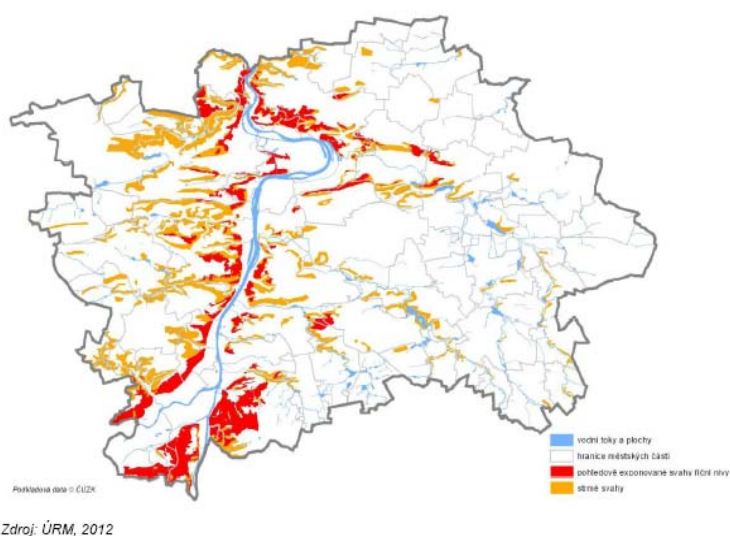
Prostor Vltavy je ohraničen výraznými svahy, terénními hranami a pohledovými horizonty, které se projevují nejenom v prvním plánu údolí Vltavy, ale jsou pozorovatelné (zejména z vyšších poloh břehů) i v dalších prostorových plánech, jak je patrné na schématu kompozičního prostoru řeky (ÚAP, ÚRM Praha)

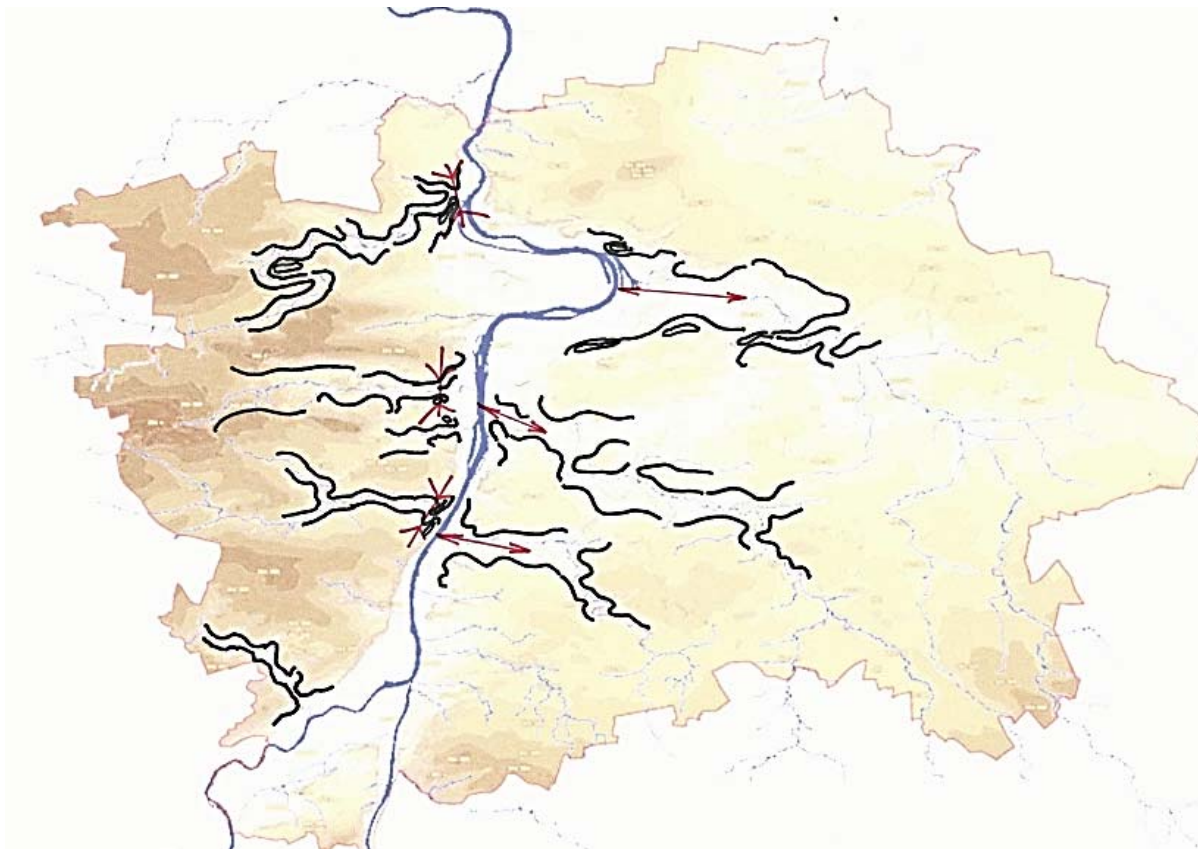
Obr. 5: Kompoziční prostor řeky – na schématu jsou patrné pohledově exponované svahy a výšiny, vymezující prostor Pražské kotliny (URM Praha)

Druhou součástí kompozice pražské krajiny jsou údolí levobřežních i pravobřežních přítoků Vltavy. Na levém břehu jsou více vizuálně oddělené od koridoru Vltavy. Zvláště je to zřetelné u Šáreckého údolí pod ostrohem Baby, výrazně je uzavřeno i Motolské údolí pod Mrázovkou a velmi výrazně je ohraničeno Hlubočepské údolí Barrandovskou skálou a ostrohem Žvahova. Na pravém břehu se údolí přítoků široce otevírají do koridoru Vltavy - zejména je to patrné v údolí Rokytky, ale také ústí údolí Kunratického potoka umožňují přehledy k východu.

Koridory levobřežních i pravobřežních vodotečí představují díky přítomnosti rozsáhlých nezastavěných ploch krajinné celky vytvářející vlastní prostorovou skladbu s ohraničením pohledově exponovanými svahy, terénními hranami, hřbety a výšinami. Tyto zelené horizonty a hrany se projevují v širších celoměstských panoramatech a předstávají významné přírodní atributy. Jsou zásadní pro členění ploch zástavby a pro vazby na příměstskou krajinu.

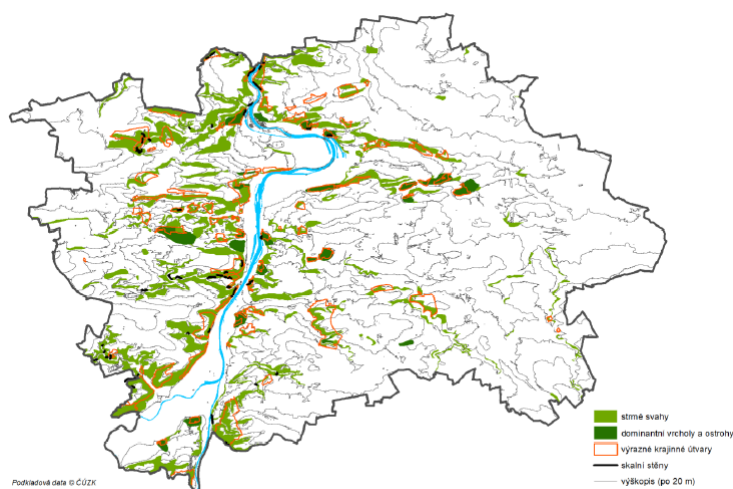
Obr. 6: Na schématu ÚRM je zdůrazněn vizuální význam pohledově exponovaných svahů údolí Vltavy i údolí jednotlivých přítoků. Je vidět, že dramatický georeliéf levobřežních údolí je pohledově velmi živý a vyznačuje se výraznými vizuálními prvky a strukturami (ÚAP 2012, ÚRM).

Obr. 7: Uzavřenost vyústění údolí levobřežních přítoků a otevřenost vyústění na pravém břehu (kresba I. Vorel)

Vyvýšené polohy terénních teras, tabulí a hřbetů

Třetí součástí kompozice pražské krajiny jsou vyvýšené náhorní polohy teras, tabulí, hřbetů, představujících terénní dominanty a dominantní rysy krajinné scény – na levém břehu Barrandov, Dívčí hrady, Vidoule, Strahovský hřbet, Střešovice, Baba, Suchdol, Sedlec, na pravém břehu Závist, Čihadlo, Kamýk, Pankrác, Vyšehrad, Vinohrady, Žižkov, Ládví, Bohnice. Na schématu ÚRM je patné, jak dominantní hřbety a vrcholy, provázené vegetací, doplňují strukturu nezastavěných zelených svahů pražských údolí.

Obr. 8: Schéma krajinného prostoru města se zelenými svahy, dominantními vrcholy a ostrohy (ÚAP 2012, ÚRM)

ZÁVĚR

Úvahy o kompozici městské krajiny přispívají k poznání významu přírodních složek v obrazu městské krajiny v jednotlivých částech města, v celoměstských vztazích a ve vztazích k příměstské krajině.

Je třeba zdůrazňovat význam přírodních složek městské krajiny nejenom ve funkční struktuře a v prostorovém členění města, ale též v krajinné scéně, zejména v emblematických a ikonických scénériích.

Je proto třeba chránit význam přírodních atributů krajinné scény jakožto znaků obytnosti a takových kvalit prostředí města, které spočívají v jeho působivosti, rozlišitelnosti, osobitosti a vizuální identitě.

Jiří Kupka

Znaky kulturní identity pražské krajiny

Obsah

- Lze mluvit v případě Prahy o krajině?

Troja

Obsah

- Lze mluvit v případě Prahy o krajině?
- Pokud ano, jedná se jistě o krajinu kulturní, která má vedle přírodní i kulturní a historickou charakteristiku

Obsah

- Lze mluvit v případě Prahy o krajině?
- Pokud ano, jedná se jistě o krajinu kulturní, která má vedle přírodní i kulturní a historickou charakteristiku
- Obě charakteristiky jsou neoddělitelné, proto jsou obě základem identity pražské krajiny

Obsah

- Lze mluvit v případě Prahy o krajině?
- Pokud ano, jedná se jistě o krajinu kulturní, která má vedle přírodní i kulturní a historickou charakteristiku
- Obě charakteristiky jsou neoddělitelné, proto jsou obě základem identity pražské krajiny
- Kulturní a historická charakteristika se projevuje vnímatelnými znaky

MĚSTSKÁ KRAJINA

- Pražská krajina – městská krajina
- Různá pojetí krajiny (řada definic a pohledů)

Pohled z Klíčova

MĚSTSKÁ KRAJINA

- Pražská krajina – městská krajina
- Různá pojetí krajiny (řada definic a pohledů)
Krajina je část zemského povrchu s charakteristickým reliéfem, tvořená souborem funkčně propojených ekosystémů a civilizačními prvky. (§3 zák. 114/1992 Sb.)

MĚSTSKÁ KRAJINA

- Pražská krajina – městská krajina
- Různá pojetí krajiny (řada definic a pohledů)
Lze tedy hovořit i o krajině urbanizované, krajinně městské či přímo krajinně města (townscape) ...podobně jako o krajinně industrializované, suburbánní, postindustriální a podobně...

MĚSTSKÁ KRAJINA

- Pražská krajina – městská krajina
- Různá pojetí krajiny (řada definic a pohledů)
Toto pojetí je u silně urbanizované krajiny obtížné...

MĚSTSKÁ KRAJINA

- Pražská krajina – městská krajina
- Různá pojetí krajiny (řada definic a pohledů)
→ Centrální část vysoce urbanizovaného prostředí nelze bez přistoupení dalších skutečností označit za „krajinu“ ve smyslu zákona o ochraně přírody a krajiny.
(Rozsudek NSS ze dne 28. 12. 2006)

MĚSTSKÁ KRAJINA

- Pražská krajina – městská krajina
- Různá pojetí krajiny (řada definic a pohledů)
Pod pojmem „krajina“ si většina z nás představí krajinu, ve které hlavní roli hraje příroda (kopce, údolí, lesy, skupiny stromů, aleje, meze, louky, pole, potoky, řeky, rybníky nebo jezera...).

MĚSTSKÁ KRAJINA

- Pražská krajina – městská krajina
- Různá pojetí krajiny (řada definic a pohledů)
→ přírodní atributy městské krajiny

MĚSTSKÁ KRAJINA

- Pražská krajina – městská krajina
- Různá pojetí krajiny (řada definic a pohledů)

Pouze malá část centrální části města postrádá alespoň některé přírodní atributy.

MĚSTSKÁ KRAJINA

- Pražská krajina – městská krajina
- Různá pojetí krajiny (řada definic a pohledů)
→ lze hovořit o městské krajině.

MĚSTSKÁ KRAJINA

- Pražská krajina – městská krajina

krajina, v jejíž struktuře a v obraze převládají urbánní prvky, vývoj městské krajiny je především ovládnán procesy sociálně-ekonomickými a kulturními.

MĚSTSKÁ KRAJINA

Městská krajina se vyznačuje...

- Výraznou individualitou (svébytností) tkvící v prolnutí přírodní a urbánní struktury
- a vizuální jedinečnosti spočívající ve vnějším projevu přírodních podmínek a znaků kulturního vývoje krajiny a městského prostředí.

KULTURNÍ CHARAKTERISTIKA

Krajinný ráz, kterým je především přírodní, kulturní a historická charakteristika určitého místa či oblasti... (§12 zák. 114/1992 Sb.)

KULTURNÍ CHARAKTERISTIKA

Krajinný ráz, kterým je především přírodní, kulturní a historická charakteristika určitého místa či oblasti... (§12 zák. 114/1992 Sb.)

→ Kulturní a historická charakteristika je dána způsoby využívání krajiny a projevuje se vnímatelnými znaky – stopami kultivace a osidlování krajiny, způsobem využívání přírodních zdrojů.

KULTURNÍ CHARAKTERISTIKA

Kulturní krajina je kombinované dílo přírody a člověka, které je dokladem vývoje lidské společnosti a sídel v průběhu historie...
(Výbor pro světové kulturní dědictví, 1992)

KULTURNÍ CHARAKTERISTIKA

Kulturní krajina je kombinované dílo přírody a člověka, které je dokladem vývoje lidské společnosti a sídel v průběhu historie...
(Výbor pro světové kulturní dědictví, 1992)

→ Ryze přírodní krajina se v ČR prakticky nenachází – jedná se o krajinu kulturní (v případě Prahy je to jednoznačné)

KULTURNÍ CHARAKTERISTIKA

- Kulturní a historické hodnoty krajiny jsou stejně důležité jako hodnoty přírodní.

ZNAKY KULTURNÍ IDENTITY

- **Identita** – těžko uchopitelný pojem (svébytnost)
- Některé krajiny mají určité **specifické vlastnosti** – způsobují, že jsou nám tyto krajiny bližší, máme právě k nim zvláštní vztah...

ZNAKY KULTURNÍ IDENTITY

- **Identita** – těžko uchopitelný pojem (svébytnost)
- Některé krajiny mají určité **specifické vlastnosti** – způsobují, že jsou nám tyto krajiny bližší, máme právě k nim zvláštní vztah...
- Osobně hodnocená a vnímaná vlastnost vyvolávající skryté významy, vzpomínky a asociace...

ZNAKY KULTURNÍ IDENTITY

- Identita krajiny tedy může být dána rázovitostí a nezaměnitelností krajinné scény, přítomností viditelných stop kulturního vývoje či kulturním, historickým či symbolickým významem míst.

ZNAMY PRAŽKÉ KRAJINY

- Prehistorické hodnoty
stará sídlení oblast
řada archeologických kultur
(desítky knih o archeologii Prahy)...

ZNAMY PRAŽKÉ KRAJINY

- Prehistorické hodnoty

Hradiště Butovice

ZNAMY PRAŽKÉ KRAJINY

- Prehistorické hodnoty
Závist u Zbraslavi
osídlení již v eneolitu (3000 př.Kr.)
největší keltské oppidum v Čechách
118 ha, 1500-3500 obyvatel
Keltové, Germáni, Slované

ZNAMY PRAŽKÉ KRAJINY

- (ještě před příchodem člověka)
- geologie a paleontologie
tradice výzkumu

ZNAMY PRAŽKÉ KRAJINY

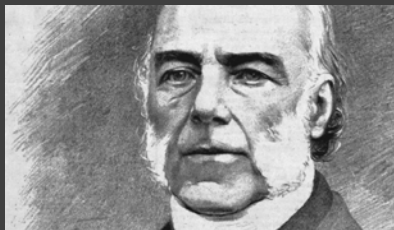
- (ještě před příchodem člověka)
- Geologie a paleontologie
Joachim Barrande (1799-1883)
celoživotně spjat s Prahou
(nejrozsáhlejší paleontologická práce
všech dob, kterou vytvořil jeden člověk)
místa s připomínkou J. Barranda

ZNAMY PRAŽKÉ KRAJINY

(ještě před příchodem člověka)

- Geologie a paleontologie

Joachim Barrande (1799-1883)

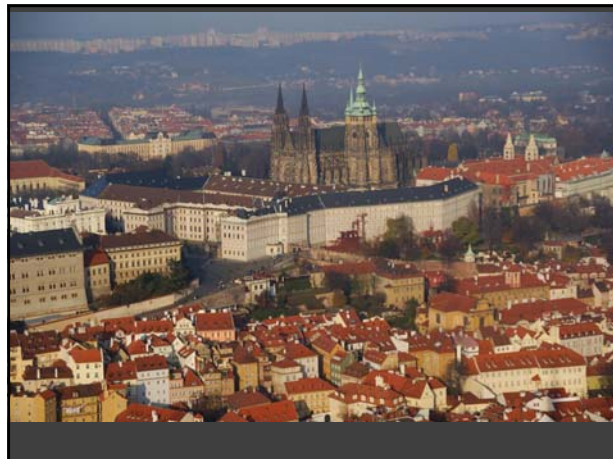

ZNAMY PRAŽKÉ KRAJINY

- Dochované architektonicky cenné objekty a jejich soubory

45 národních kulturních památek

2108 kulturních nemovitých památek

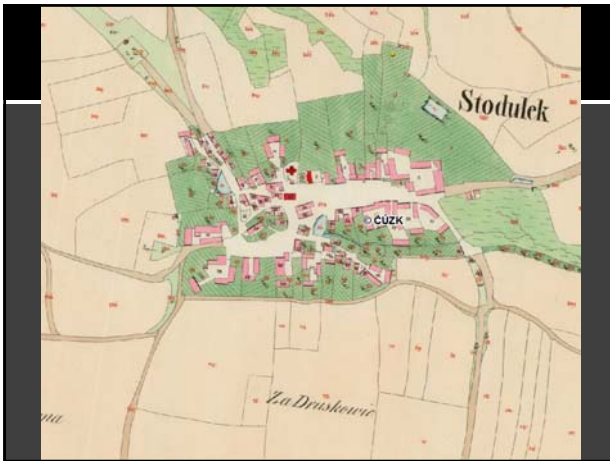
ZNAMY PRAŽKÉ KRAJINY

- Dochovaná urbanistická struktura
 - Dochovaná sídelní struktura
- Prahu tvoří desítky původně samostatných měst a vesnic
(Velká Praha 1.1.1922)
dnes 112 katastrálních území

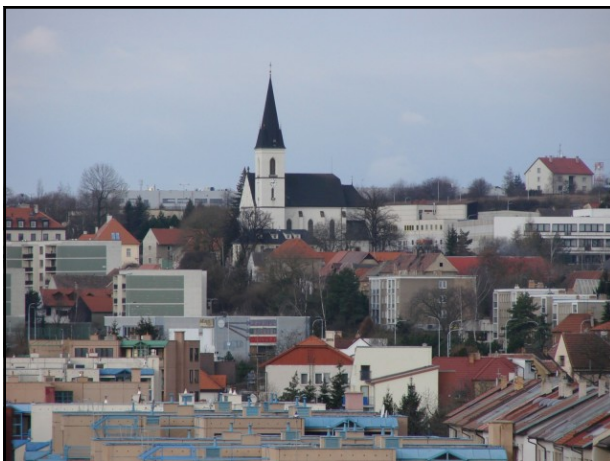
1 městská památková rezervace
2 vesnické památkové rezervace
7 vesnických památkových zón
11 městských památkových zón

ZNAMY PRAŽKÉ KRAJINY

- Dochovaná urbanistická struktura
 - Dochovaná sídelní struktura
- Paměť staré, rurální struktury osídlení je třeba považovat za významný zdroj posilování individuality jednotlivých městských čtvrtí. (Löw)*

Proto je významná ochrana historických, i když venkovských sídelních jader, a to nejen těch stavebně dochovaných, ale pouhých půdorysů parcelace či upomínkových fragmentů. (Löv)

ZNAMY PRAŽKÉ KRAJINY

- Dochované historické krajinné struktury historické stezky a trasy, poutní cesty, parky a zahrady, sady, aleje, rybníky, rybníční soustavy, náhony, hráze, bažantnice, obory, lomy a lůmky...

ZNAKY PRAŽKÉ KRAJINY

- Poutní cesta z Prahy do Hájků
1720–1726
20 výklenkových kapliček (dochováno 11)

ZNAKY PRAŽKÉ KRAJINY

- Svatá cesta (Via sancta) z Prahy do Staré Boleslavi
1674–1690
44 výklenkových kapliček
(23 km, po 440 – 600 m) – dochováno 17

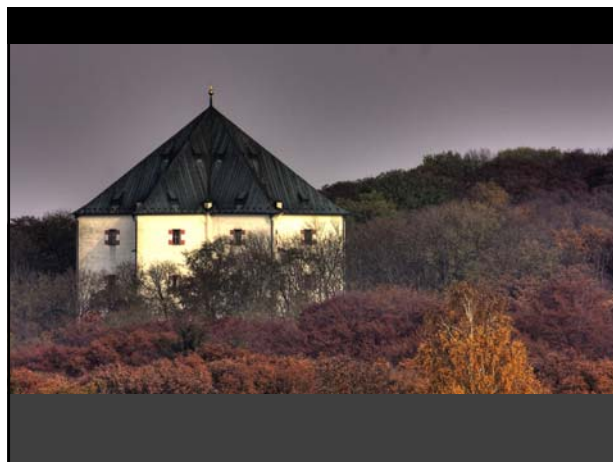
ZNAKY PRAŽKÉ KRAJINY

- **Kyjský rybník**
založen pravděpodobně ve 14. století
z podnětu arcibiskupa Arnošta z Pardubic

ZNAKY PRAŽKÉ KRAJINY

- **Obora Hvězda**
založena po roce 1534
1555 až 1558 postaven letohrádek Hvězda
honitba zde skončila po roce 1785.

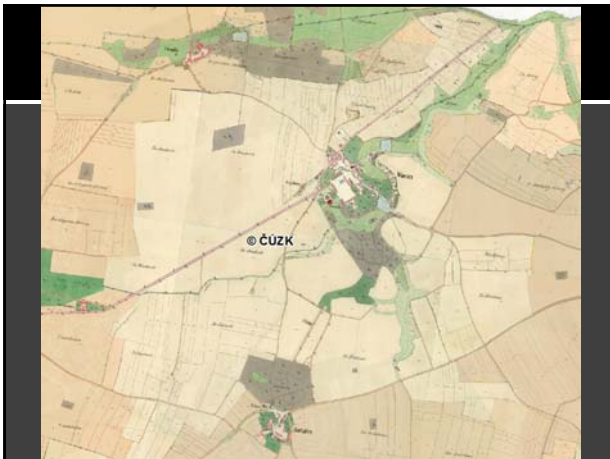
ZNAKY PRAŽKÉ KRAJINY

- **Komponovaná krajina**
Vinoř – Ctěnice – Satalice
zřetelná kompozice krajinářských úprav
mezi zámeckým parkem a oborou ve
Vinoři, Satalickou bažantnicí a ctěnickým
zámkem s oborou

ZNAKY PRAŽKÉ KRAJINY

- **Komponovaná krajina**
Vinoř – Ctěnice – Satalice

ZNAKY PRAŽKÉ KRAJINY

- Místa duchovního významu
 - místa spojená s mytologií a pověstmi
 - místa spojená s legendami
 - místa spojená s historickými osobnostmi
 - místa spojená s důležitými událostmi
 - mystická místa, místa spojená s místní historií, pověstmi, příběhy
 - místa spojená s literárními a uměleckými díly

ZNAKY PRAŽKÉ KRAJINY

- Sv. Jan Nepomucký (+1393)
 - věhlas po celém světě, především Bavorsku a zemích Latinské Ameriky...
 - (Nepomucenum v Římě)
 - 1729 kanonizace
 - 1736 mauzoleum v katedrále sv. Víta

ZNAKY PRAŽKÉ KRAJINY

- Sv. Norbert (+1134)
od 1626 na Strahově
de facto centrum
premonstrátského
řádu, český zemský
patron

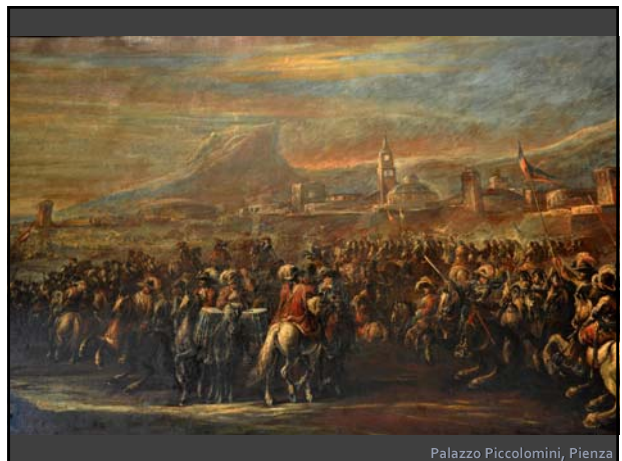
ZNAKY PRAŽKÉ KRAJINY

- Pražské Jezulátko
(Bambino di Praga)
16. století Španělsko
(sv. Terezie)
chrámu Panny Marie
Vítězné na Malé Straně
(1628).

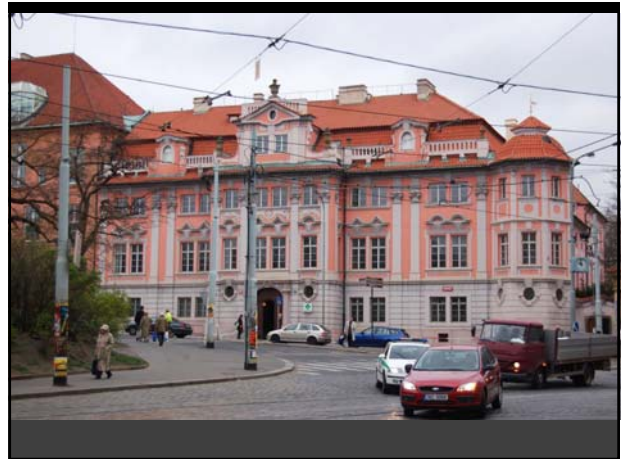
ZNAKY PRAŽKÉ KRAJINY

- Bitva na Bílé hoře
8. 11. 1620

ZNAMY PRAŽKÉ KRAJINY

- **Faustův dům (Mladotovský palác)**
legenda o Faustovi – ač tam nikdy nebydlel, řada obyvatel se zabývala alchymii (např. Edward Kelly)

ZÁVĚREM

Praha těží s unikátního spojení krajinných daností, pestrého reliéfu, vodních toků a rozsáhlých ploch historicky vzniklé zeleně, s dochovanými urbánními a architektonickými díly posledního tisíciletí...
Právě tato neopakovatelná kombinace vytváří nezaměnitelný ráz a charakter města.

ZÁVĚREM

Nemá sice vzdušné krásy horských štítů jako Salcburk, ani modrou hladinu moře, která zvyšuje krásy Neapole, Cařihradu, Lisabonu a měst Jižní Ameriky, není také obohacena mořskými zátokami a průplavy, jak je tomu v Benátkách, Leningradě a Bruggách...

(Josef Karel ŘÍHA – Oldřich STEFAN – Jiří VANČURA
Praha včerejška a zítřka. Praha 1956)

ZÁVĚREM

...Příroda jí rovněž odepřela kontrast tropické vegetace, jakou dala Rio de Janeiru. Avšak pokud jde o syntézu terénu a dovršující její lidskou činnost, nemá Praha soupeře.

(Josef Karel ŘÍHA – Oldřich STEFAN – Jiří VANČURA
Praha včerejška a zítřka. Praha 1956)

jjiri.kupka@fsv.cvut.cz

Děkuji za pozornost

Město na řece a město u řeky

Michal Hexner

Takto postavené téma jsem dostal od pořadatele této akce v rámci výzvy k účasti a svým způsobem mě to přimělo k novému uspořádání témat urbanistického pohledu na problematiku Vltavy v Praze kterou se, v různé podobě, zabývám už dlouho. Nebudu nakonec asi mluvit o ničem, co by většina z vás v podstatě neznala. Pokusím se ale postihnout některé aspekty urbanistické problematiky kompozice Prahy ve vztahu k Vltavě, od stručné rekapitulace souvislostí historických až k aktuální problematice a určitým výhledům.

Historické souvislosti vztahu Vltavy a pražské zástavby

Ještě než se dostaneme k souvislostem historickým, je třeba zmínit souvislosti geografické. Snad nejlépe je popsal Christian Norbert Schulz v knize Genius Loci, když vystihl situaci Prahy v rámci horami vymezené české kotliny, s trasou Vltavy, dělící ji ve směru severojižním a s magickým místem meandru zhruba uprostřed, umožňujícím řeku překročit v prostoru křížení prastarých evropských obchodních cest. Tato jedinečná situace dala vzniknout osídlení kolem Vltavy i jeho dominantám na okolních pahorcích. Tak vznikla Praha. Jedinečnost její kompozice je ve spolupůsobení morfologie terénu a především historické zástavby bezprostředně obklopující koryto Vltavy.

Středověká pražská města

Postupně vznikající gotická středověká města po obou březích Vltavy se po stránce kompoziční otáčela k řece zády, respektive orientována k ní byla svými hospodářskými provozy. Jedinou kompoziční vazbu tvořil kamenný most, s průmětem do prostorové struktury předmostí a na něj navazující urbanistické osnovy na obou březích a stopy tras k brodům v předloktní uliční osnově. K vertikálním, dominantám akcentujícím vnitřní prostorovou skladbu středověkých gotických měst, se v renesanci připojily vodárenské věže se soubory mlýnů a dalších hospodářských aktivit pobřeží. Tato struktura byla v dalším vývoji, především pak v období baroka, dále intenzifikována (například také staroměstské předpolí Karlova mostu), nicméně bez zásadních změn v prostoru řeky. Vizuální obraz města ,respektive měst kolem Vltavy, však byl po celou dobu vnímán jako celek a také tak zobrazován. Lze říci, že Praha byla v té době městem u řeky.

19. století a vývoj do 1. světové války

19. století přineslo územní rozvoj Prahy, rušení hradeb a výstavbu mostů a nábřeží. Proběhla také nejvýznamnější intenzifikace kompoziční struktury stále ještě středověké osnovy města (respektive souboru pražských měst), především novými veřejnými budovami v exponovaných polohách této historické osnovy. Významná část těchto budov se postavila na břehu Vltavy, ve vazbě na nová nábřeží s náplavkami, mosty a jejich předmostí s novými městskými prostory a parky a

s kompoziční vazbou na prostor Vltavy (Národní divadlo, palác Žofín s okolím a ostrovy, Smetanovo nábřeží, Rudolfinum a dnešní Palachovo náměstí). Do dominantní polohy nových kompozic se tenkrát dostaly především velké stavby kulturní. Z hlediska proměny kompoziční struktury města je nejvýznamnějším faktem, že původní radiální vazby zástavby směrem k řece byly nahrazeny, prakticky po obou březích, podélně orientovanou, novou, záměrně formovanou strukturou zástavby předstupující před strukturu historickou. Město u řeky se stalo městem na řece. Současně byly podél řeky vytvořeny, do té doby neexistující, koridory pro podélné trasy dopravy. Je třeba rovněž zmínit staroměstskou asanaci, kterou byly založeny formální kompoziční vazby na prostory nábřeží, jenž však zůstaly nakonec v části exponovaných uzlů nenaplněny (staroměstské obestavení předmostí Čechova mostu, letenský průkop).

První republika

Prostor Vltavy byl v centru hlavního města nového státu chápán a Státní regulační komisí plánován jako jakási pražská Ringstrasse. Za plánovací předobraz tohoto vývoje lze považovat dnes nedostatečně připomínanou Studii o velké Praze Antonína Balšánka datovanou rokem 1919. Vltava je zde pojmenována a také pojata v celku jako „monumentální osa Velké Prahy“. Toto pojetí se traduje dodnes, otázkou je, co si kdo pod tím představuje.

Na dobudovna nábřeží byly podél pravého staroměstského břehu plánovitě umístěny monumentální novostavby pro nový stát potřebných veřejných administrativních a univerzitních budov (ministerstva železnic, zemědělství a průmyslu, Právnická fakulta). Velkoryse, v symetrické kompozici, bylo přestavěno novoměstské nábřeží v území pod Emauzy se souborem dalších budov ministerstev. V exponované poloze byl postaven Mánes - další významná kulturně společenská stavba v bezprostřední vazbě na řeku. Tato výstavba 1. republiky prakticky vyčerpala rozvojové plochy pravého vltavského břehu v úseku Starého a Nového města. Naštěstí nedošlo k plánovaným navazujícím asanačním záměrům (Petrská čtvrť). Nedošlo, snad také naštěstí, rovněž k soutěžemi už od počátku 20. století ověřované přestavbě malostranského pobřeží se souborem Státní galerie, ani k monumentalizující přestavbě Klárova. Expanze nábřežní výstavby velkých budov pokračovala pak i na levém břehu k hraně zástavby Letné a na předmostí Hlávkova mostu. Za touto hranicí bylo tenkrát prostoru řeky přisouzeno především hospodářské využití, kterému odpovídala velká úprava trasy koryta v holešovicko – libeňském meandru z 20. let s přístavy a navazujícím průmyslem. Na rozhraní těchto zón, na ostrově Štvanice, byl postaven zimní stadion a další sportovní plochy. Na jih od Vyšehradu pak pokračovala podél nového úseku nábřežní komunikace (dokončené až po 2. světové válce) městská zástavba přerušena monumentálním souborem podolské vodárny (filtrační stanice), zatímco různorodá zástavba na protějším břehu měla (a dodnes z velké části ještě má) charakter průmyslové periferie.

Už v průběhu čtyřicátých let 20. století se objevily reakce na prostředí nábřeží v centru zatížených dopravou a oddělených od řeky vysokou zdí. Nejznámějším je manifestační námět Karla Honzíka na odstranění dopravy na Smetanově nábřeží, starším námětem už z konce 20. let, je převedení dopravy na náplavku a do tunelu

od Státní regulační komise. Méně známým je námět na snížení novoměstského nábřeží od architektů Semráda a Skřivana z roku 1940. Dnes kriticky nahlížené funkční umrtvení nábřežních prostor novými úředními budovami v té době zřejmě zatím vnímáno nebylo.

Druhá polovina 20. století

V padesátých letech se stavebně navázalo na rozvoj dopravní funkce nábřeží. Realizovaly se dopravní úpravy nábřežní komunikace pod Letnou a do exponovaného nábřežního panoramatu se zasáhlo výstavbou Stalinova pomníku. Z plánování padesátých let v duchu socialistického realizmu či historizmu stojí za pozornost některé ze studií nového ústředního prostoru Prahy (1953) s řadou námětů umístění tohoto prostoru na staroměstském nábřeží. Žádný z návrhů nebyl dále sledován, natož realizován a i když jsou tyto náměty z dnešního pohledu málo přijatelné, jsou svědectvím dobového pojetí významu nábřežních prostor při „rozvíjení“ kompozice města.

Šedesátá léta (s pokračováním v dalším desetiletí) byly v Praze ve znamení řady velkých dopravně – urbanistických projektů, soutěží a studií dotýkajících se také prostoru meandru a jeho nábřeží. Jednalo se hlavně o urbanistický doprovod trasy tzv. 2. severojižní magistrály, který nebyl realizován, na rozdíl od samotných dopravních staveb, rozsáhlých mimoúrovňových křižovatek na obou předmostích Hlávkova mostu a na severním předmostí Trojského mostu. Navrhované velké měřítko staveb a rozvolněné formy zástavby odpovídaly dobovému pojetí urbanistické kompozice. Dopravní stavby, navzdory své funkčnosti, jsou z dnešního pohledu pro urbanistickou formu a především prostředí města problematické (předmostí Hlávkova mostu). Nábřežní polohy byly i v dalším období především pod tlakem dobových dopravních záměrů. Ještě koncem šedesátých let se připravovala výstavba Malostranského tunelu, s dnes nepředstavitelným mimoúrovňovým vyústěním v prostoru klárovskeho předmostí Mánesova mostu, jehož trasa byla nakonec odsunuta do dnešní polohy Strahovského tunelu.

Z řady plánovaných administrativních staveb sedmdesátých let byl na nábřeží realizován soubor s výškovou budovou v kompozičně exponované poloze holešovického předmostí Libeňského mostu na spojnici tehdy plánovaných center Palmovky a Bubnů. V územních plánech (1975, 1986) začal být zdůrazňován rekreační význam prostoru Vltavy a podél řeky byl naplánován systém pěších tahů propojených s radiálním systémem zelených klínů. Na Štvanici byl postaven areál centrálního tenisového dvorce, Stromovka byla propojena s Trojou.

V polovině osmdesátých let vstoupil do prostoru řeky další soubor velkých, čistě dopravních staveb souborem Barrandovského mostu (vymezující vlastně od jihu urbanizovaný úsek pobřeží), s navazujícími kapacitními komunikacemi podél Smíchovského břehu, tentokrát bez možnosti městského „urbanistického doprovodu“. Jako snahu o „oživení mrtvých nábřeží“ (jak to nazvala Marie Benešová v knize „Praha našeho věku“ z roku 1978), bylo označeno postupné (od konce 60. let) lokalizování nových hotelů (Intercontinental, President a už dříve například soutěže na „Novomlýnskou“, a severní předmostí Hlávkova mostu). Tento průnik komerční funkce do zbylých, kompozičně exponovaných volných nábřežních stavenišť se pak protáhl až do konce tisíciletí (Hilton, Four Seasons, ale také

konverze nároží Smetanova nábřeží a Karoliny Světlé). Vedle nesporně atraktivní polohy zmíněných hotelů zůstává otázkou, co to přineslo z hlediska obyvatel samotným nábřežím.

Z velkých ideových koncepčních záměrů tohoto období je třeba vzpomenout na sportovní (olympijský) soubor na Maninách, který sice nebyl realizován, ale na více než 20 let zafixoval plánovací úvahy v tomto území. Dodnes pak byla v plánech udržena myšlenka velkého nábřežního parku. Je třeba rovněž zmínit snad jediný příklad snahy o pokračování ve výstavbě velkých veřejných (kulturních) staveb podél Vltavy - lokalizaci nové budovy technické knihovny za Negrelliho viaduktem v Karlíně, k jejíž realizaci však nedošlo. V té době aktuální, nicméně nakonec nenaplněné představy o nových velkých komerčních centrech Prahy byly předmětem urbanisticko - architektonického prověřování v prostoru Těšnovského i Holešovického nábřeží. Je třeba ještě zmínit pozitivní vliv stanic metra, které přinesly trvalé oživení dvěma urbanisticky prominentním, dříve založeným nábřežním prostorům (Palachovo náměstí, Palackého náměstí).

Vývoj po roce 1990

Globální plánování města zápasilo s otázkou inovace územního plánu, a tak se stavební vývoj v prostoru řeky odehrál (a dodnes odehrává) v partikulárních kauzách jednotlivých lokalit, do kterých vstupovali výhradně soukromí investoři. Veřejný sektor na potenciální příležitosti v prostoru řeky rezignoval jak koncepčně, tak vlastnicky. Novými, autentickými „landmarks“ vltavského prostoru se staly Tančící dům (svoji architekturou) a obnovené Sovovy mlýny (především svoji náplní). Další vývoj postupně „vyprodal“ prakticky hlavní zbylé atraktivní staveniště. Nejexponovanější parcela na staroměstském břehu léta plánovaná pro univerzitní aktivity byla zastavěna hotelem Four Seasons. Pro komerční využití byl Jeanem Nouvelem prověřován pozemek (získaný soukromým investorem) na levém břehu, vedle železničního mostu, dodnes snad nejatraktivnější nábřežní staveniště. Jedinečnost místa, kromě polohy proti Vyšehradu, je ve skutečnosti, že to je jediné místo v centru, kde se nová architektura může dotknout vody – a tak je to také dokonce zobrazeno v územním plánu. Zvolená forma zástavby svědčila, přes všednost administrativní funkce, o pochopení kompozičního významu staveniště. Je to snad poslední exponované staveniště u řeky v centru, místo pro významnou veřejnou budovu. K realizaci však zatím nedošlo - pokud vím, tak pro malou povolenou kapacitu a současnou perspektivu lokality neznám.

Od počátku tisíciletí roste na severu Karlína, podél řeky areál River City, pilotní projekt karlínsko – maninského rozvojového území. Velké, až monumentální měřítko realizované zástavby je zatím doprovázeno velmi skromným provedením části veřejné nábřežní promenády, bez výrazného veřejného prostoru. Čelo území, které bylo léta plánováno pro soubor Technické knihovny, bylo už před rokem 1989 postoupeno stavbě hotelu Hilton, obklopeného postupně komerční, málo městskou formou zástavby bez veřejných aktivit. V současné době se zde odehrává pokračování zástavby, pokud vím tak bez ambicí veřejné sféry, natož umístění rezervy pro významnou stavbu. Administrativní soubor s další vysokou budovou byl postaven na strategickém místě na jižním holešovickém předmostí Hlávkova mostu. Velká část holešovického přístavu byla nedávno zastavěna intenzivní obytnou

zástavbou, stejně jako slepá ramena libeňských doků. Jsou to opět místa, která měla atraktivitu a potenciál rezervy pro zapojení staveb městského významu. V případě Libně opět v přímém kontaktu s vodou.

Poučení z vývoje - fragmenty a torza

Historická zkušenost 20. století, říká že v pražském urbanismu zůstaly z řady především větších, formálně pojatých kompozičních záměrů dlouhodobě fragmenty či torza. Z nábrežních situací je to levobřežní vyústění mostů Legií a Svatopluka Čecha vedoucích dnes do stráně. Nerealizované zde zůstalo především velkolepé napojení Letné. V akropolní poloze ční více než půl století torzo podnože Stalinova pomníku. Původní formu si neudrželo pravobřežní předmostí Čechova mostu (Kotěrova původně symetrická kompozice). Torzem je stále pravobřežní předmostí Štefánikova mostu (Novomlýnská). Po letech lze tyto situace chápat také jako specifický fenomén, nicméně jsou varováním před velkými, vázanými koncepcemi, které to v Praze nikdy neměly lehké (Vítězné náměstí).

Aktuální situace - provozní osnova (funkce a pohyb)

Pokud přijmeme tezi (precedent), že prostor řeky a nábreží jsou páteří „kompozice“ města, pak by tomu měla v maximální možné míře přispívat náplň. Vedle staveb nesporných hodnot a zbylých rozvojových lokalit je zde ještě jeden problém. V současné době je v zástavbě nábreží, právě v klíčových místech, řada vyhrazených „mrtvých“ funkcí, především výše zmíněné státní administrativy. Je zde reálné o nějaké změně využití uvažovat (třeba jenom v parteru)? Co by to stálo, kdo by to zaplatil a co by to přineslo? Jak by to mělo v demokratické, ale tržní společnosti probíhat? A na jaké úrovni a co by k tomu bylo potřebné? A i kdyby, jsou současné objekty a prostory „neživých“ funkcí schopné transformací - dovedeme si představit například namísto Ministerstva průmyslu ve stejném objektu něco „živého“? Lze reálně potlačit či usměrnit rušivou všudypřítomnost dopravy? Dalším z aktuálních problémů funkční struktury je naprostá dominance komerčních funkcí (prosím brát jako konstatování, bez pejorativního významu) tj. administrativy, ubytování a bydlení v atraktivních nábrežních polohách zastavěných v minulém čtvrtstoletí i v současnosti (viz. výše uvedené). I když byly aktuální možnosti města a veřejného sektoru v oblasti výstavby zatím limitovány, z dlouhodobého hlediska jde o nevratné procesy. Podívejme se na založení Washingtonu, kde je Federal Mall více než 200 let doplňována stavbami celonárodního kulturního významu. Bude Praha potřebovat, kromě nešťastné Národní knihovny, jednou také novou budovu filharmonie, něco jako pařížské Centre Pompidou, nová muzea (Muzeum Prahy, Muzeum 20. století, Muzeum přírody, země, vesmíru atd.), avantgardní divadelní budovu, novou, pouze pro tento účel stavěnou galerii, ale i veřejně přístupná multifunkční centra nejrůznějších aktivit? To vše lze samozřejmě realizovat i jinde, jako obohacení zatím neukončených sektorových či periferních center, ale nebyla by to škoda?

Aktuální situace - prostorová forma

Obdivujeme historické prostory nemáme se příliš k zakládání prostorů nových. Veřejný urbanistický prostor je víc než jednotlivá stavba, natož pak prostor uzlový

typu městského náměstí. V souvislosti s výstavbou ve vazbě na řeku nic, po této stránce zaznamenání hodného, v minulých letech nevzniklo, ale pokud je mi známo ani nebylo konkrétně plánováno. Komerční pozemky jsou důsledně využívány v celé ploše s nutným, vesměs rozptýleným podílem zeleně (realizované River City, Holešovický přístav, Libeňské doky).

Dalším faktorem je utváření a vnímání vizuální scény říční krajiny. Zde by, vedle nezpochybnitelných celoměstských dominant přírodních a historických, byly v klíčových místech obohaceny stavby a prostory s mimořádnou náplní i architekturou.

Hodnoty a limity, kompoziční příležitosti

Základní hodnotou je existující urbanistický „hardware“ koridoru Vltavy a okolní krajiny. Limity jsou, kromě těch technických, ty prvky a jevy, které by neměly být dalšími příležitostmi negativně dotčeny. Jsou to tedy především taxativní památkové a přírodní hodnoty. Kromě toho však existují ochranou nepokrytá témata: zbytky „romantické“ periferie (Libeň), stopy zaniklých osnov území (Karlín, Libeň, Holešovice), vizuální senzace lokálního významu, nebo jenom místa s atmosférou (oním geniem loci) a další jevy podílející se na charakteru území.

Zbývají ještě v centru vůbec nějaké? Rozumím tím prostory potencionálního rozvoje a transformace pro významné veřejné stavby ve vazbě na Vltavu a s dopadem na kompozici města. Není jich moc, lze je jednoduše vyjmenovat a jsou vesměs obecně známé:

Na levém břehu od jihu:

- Strakonická od Zlíchova na úroveň Smíchovského nádraží
- Plocha na jih od železničního mostu
- Holešovické předpolí Hlávkova mostu s vazbou na jižní čelo rozvojového prostoru nádraží Bubny
- Jižní předpolí mostu Barikádníků
- Plocha na sever od nádraží Holešovice (Prefa)

Na pravém břehu od jihu:

- Funkční transformace a regenerace podél Dvořákova nábřeží
- Novomlýnská
- Rohanský ostrov – Maniny, předpolí plánovaného mostu
- Libeňský most – východní předpolí, Palmovka

Měly by být tyto zbylé lokality nějakou formou městem pro budoucí významné záměry označeny, rezervovány, či získávány? Je to důležité a je to dnes reálné?

V této souvislosti bych se nebál otevřít některá „spící“ témata, jako oživení myšlenky spojení Starého Města a Letné z předmostí Čechova mostu a co s torzem Stalinova pomníku, ale i nové soudobé formy řešení nábřeží, především v nově urbanizovaných úsecích meandru.

Plánování

Současný územní plán nemá ve svých závazných regulativech kompoziční priority v konkrétních lokalitách, včetně koridoru řeky. Pokud je mi známo neexistuje a nikdy nebyl zpracován generel, či výhled potřeb nových kulturně společenských staveb pro hlavní město (poslední velkou veřejnou investicí tohoto druhu byl snad tehdejší Palác

kultury před 30lety...) I kdyby byly takové záměry do budoucích plánů zachyceny, město dnes nemá výkonnou složku, která by, podobně jak je tomu u dopravních staveb, realizaci urbanistických záměrů s celoměstsky významnými stavbami koordinovala, natož organizovala. Veřejný zájem byl v platném Územním plánu striktně přiřazen dopravně technickým stavbám a sice také lokální, ne však celoměstské, či národní vybavenosti, potřeby které jak už bylo uvedeno, ani nakonec nejsou v Praze dlouhodobě definovány. Velké kulturně – společenské stavby nemají v Praze pevný generel a dva reálné případy ne tak dávných let byly nakonec za územně plánovací nepřipravenosti řešeny v podstatě ad hoc, což byl příklad Sazka arény a Národní knihovny. Obě tyto stavby, původně uvažované do nábřežních poloh (hala na Maniny a knihovna se prověřovala počátkem 90. let na holešovické straně vedle Negrelliho viaduktu), mohly tehdy otevřít novou etapu urbanizace nábřeží.

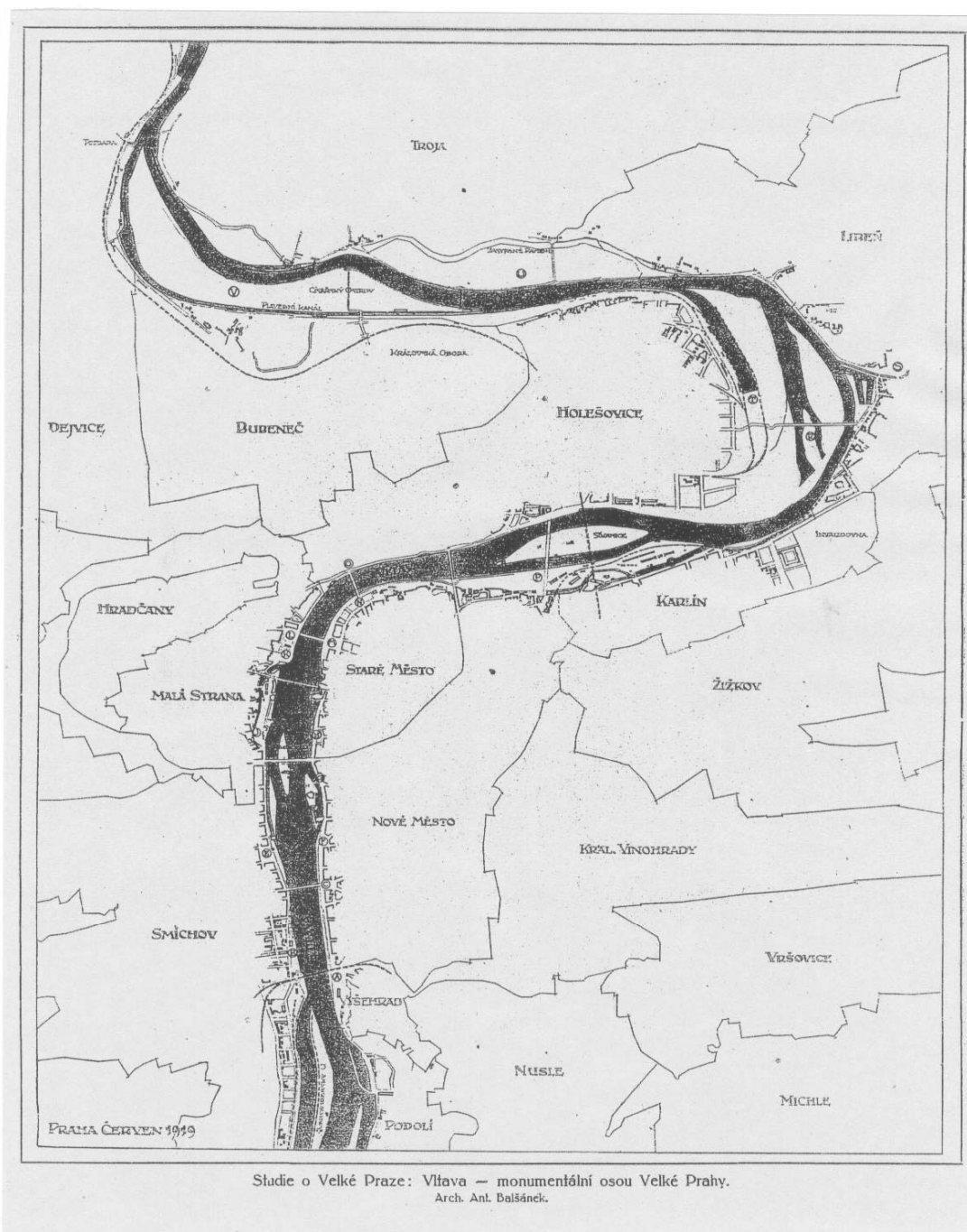
Závěr

Výjimečnost prostoru Vltavy v Praze a v její kompozici mě vede k těmto závěrům: Jsem přesvědčen o potřebě navázat na ideu s kořeny v polovině 19. století a dále rozvíjet Prahu jako „město na řece“. Zbývající exponovaná volná staveniště ve vazbě na řeku rezervovat pro očekávané nové prostory a veřejné budovy celospolečenského kulturního významu. Pro stejné účely by mělo dojít k minimálně funkční transformaci stavebně stabilizovaných staveb a prostor „mrtvých“ funkcí. Zde se však nabízí několik základních otázek týkajících se společenských a politických souvislostí, bez kterých si toto pojetí nelze představit:

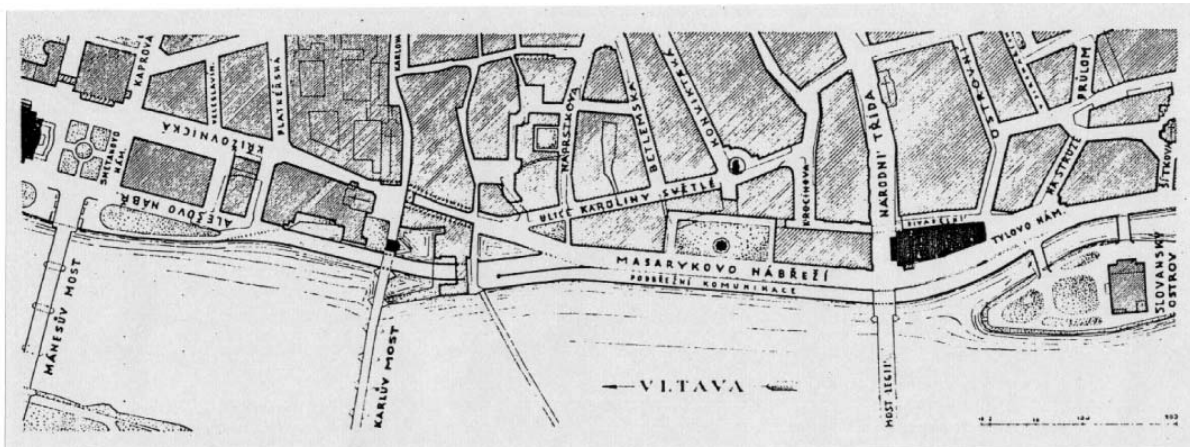
- Má mít tedy prostor Vltavy a respektive jeho zbylé rozvojové příležitosti něco jako mimořádný statut či nějakou formu veřejného zájmu?
- Má v této souvislosti být vytvořen nějak závazný dokument, plán či legislativa?
- Má Město (nebo někdo jiný?) kromě plánů také přednostně organizovat a řídit realizaci urbanistických procesů a to nejen v koridoru Vltavy tak, jak tomu bylo například u britských Development Corporation, či francouzských Urban operation?
- Je třeba alespoň usilovat ze strany Města o nějakou formu kontroly zbylých klíčových lokalit?

Vývoj v posledním čtvrtstoletí mě stále více přesvědčuje, že by alespoň něco, z výše uvedeného, mělo být podniknuto.

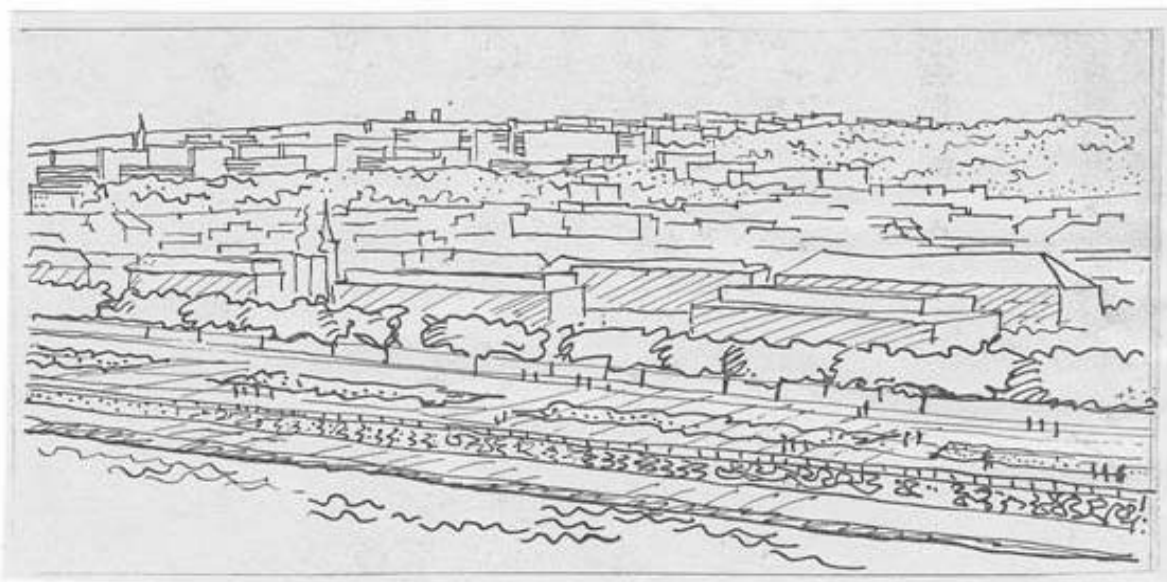
Praha, září 2014

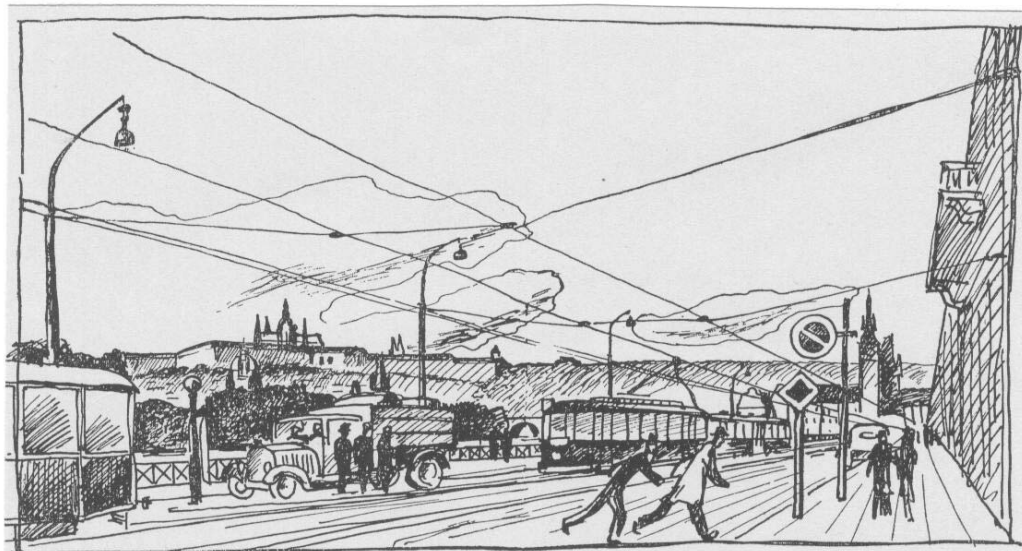
Obr.1 - Vltava – monumentální osou velké Prahy. Antoním Balšánek (Architektonický obzor 1919)

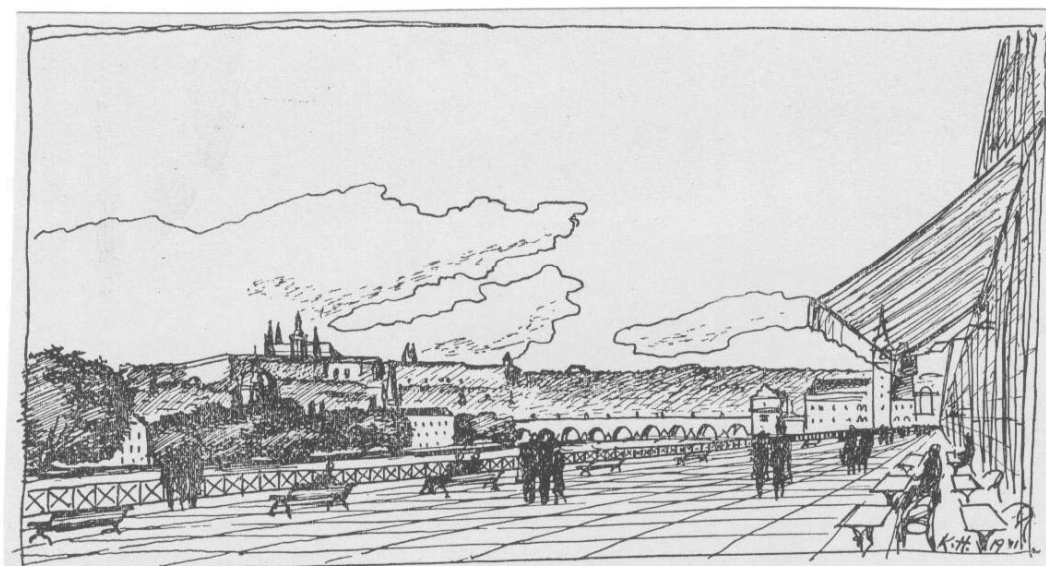
Obr.2 - Návrh řešení staroměstského nábřeží – Státní regulační komise hlavního města Prahy (Regulační plán velké Prahy s okolím, 1931)

Obr.3 - Námět odstranění vysokého zastavění u řeky a provedení širokého nábřeží – Semrád, Skřivan 1940 (Zelené plochy v Praze, Architekt SIA 1940)

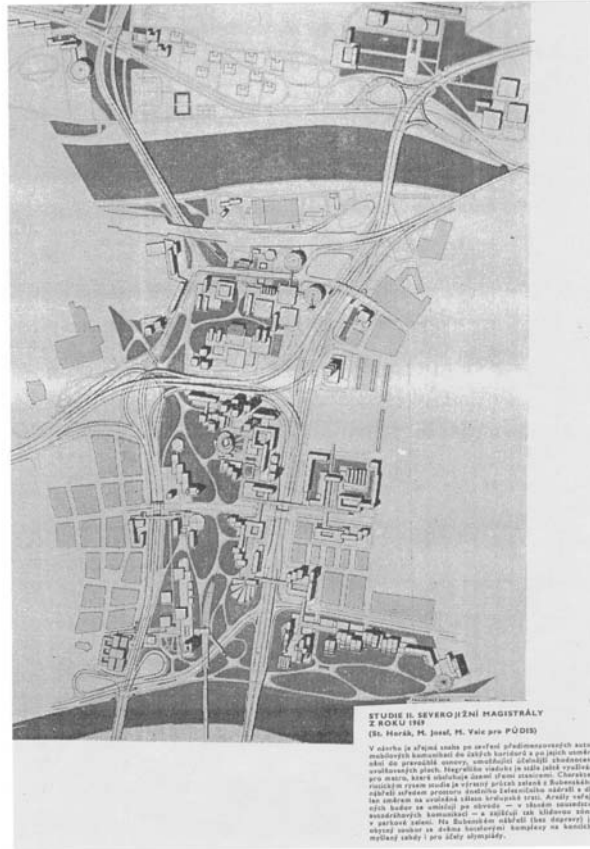

Obr. 10. Jak vypadají pražská nábřeží dnes a ...

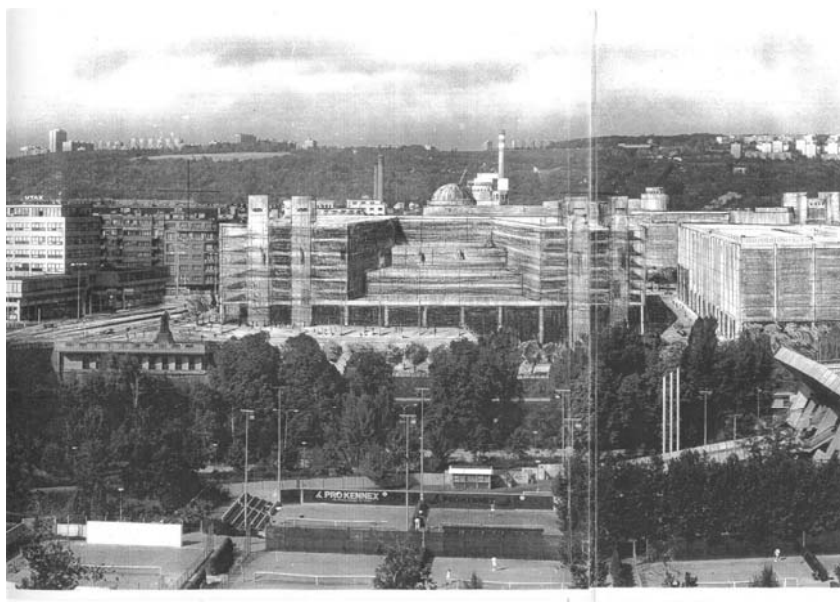

Obr. 11. Jak by mohla vypadat pražská nábřeží po vyřazení dopravy.

Obr.4 - Proměna pražských nábřeží – Karel Honzík 40. léta (Tvorba životního slohu, 1946)

Obr.5 - Studie II. Severojihní magistrály z roku 1969 – S. Horák, M. Josef a M. Vaic, 1969 (Architektura ČSR)

Obr.6 - Objekt Národní knihovny na holešovickém předmostí Hlávkova mostu – mezinárodní urbanistická soutěž Holešovice – Bubny 1992 (H + H a SASAKI ASSOCIATES s J. Roskovcem - autor kresby)

DÁ SE OCHRANA PRAŽSKÉ PŘÍRODY VMĚSTNAT DO NĚJAKÉ ŠKATULKY?

Martin Fejfar

ÚVOD

Ochrana přírody a krajiny v ČR se odvíjí od příslušných ustanovení zákona č. 114/1992 Sb. (dále jen „zákon“) a jeho prováděcích vyhlášek, zejména od vyhlášky MŽP ČR č. 395/1992 Sb. Zákon výslovně rozlišuje obecnou ochranu přírody a zvláštní ochranu přírody, respektive Naturu 2000. Podle povahy omezení daných zákonem lze však také odlišit územní ochranu – tedy tu, kterou relativně snadno graficky vyjádříme pomocí limitů – a druhovou ochranu, kterou lze do územních limitů promítnout jen v omezené míře. V hl. m. Praze (dále jen „Praha“) se do problematiky ochrany přírody a krajiny promítá řada faktorů. Jedním z nich je fakt, že se jedná o oblast s bohatou geologickou minulostí, jejímž výsledkem je velmi členitý terén. To spolu s často intenzivním působením člověka dalo základ bohatosti pražské bioty.

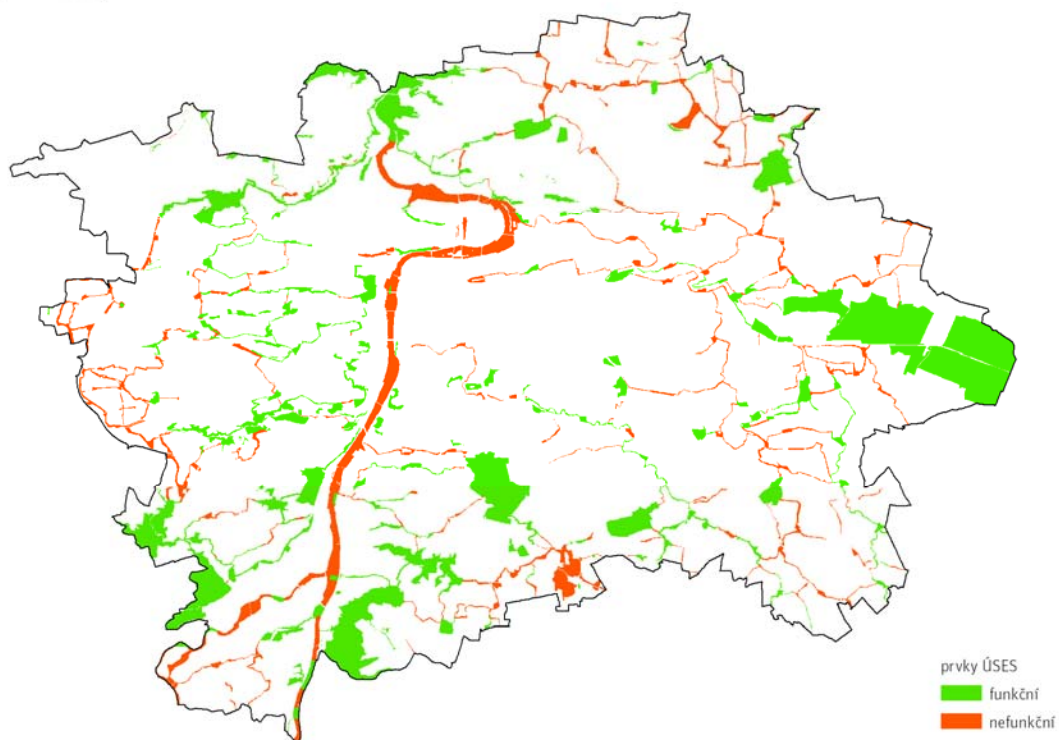
STRUČNÁ BILANCE LEGISLATIVNÍ OCHRANY PŘÍRODY NA ÚZEMÍ HL. M. PRAHY (ÚZEMNÍ LIMITY)

Co se obecné ochrany týče, pro utváření pražské krajiny má význam několik územních limitů (dále jen „limity“). Prvním je územní systém ekologické stability (ÚSES), jehož vymezení bylo schváleno v rámci územního plánu sídelního útvaru hl. m. Prahy v roce 1999. Jako celek je v zásadě stabilizován a průběžně dochází pouze k místním korekcím, zejména v jeho nefunkční části a v souvislosti s různými investičními záměry. Aktuálně pokrývá cca 6 715 ha, což představuje okolo 13,5 % plochy města. Jeho umístění v Praze, včetně orientačního rozložení funkčních a nefunkčních částí ukazuje obrázek č. 1. Dalším limitem jsou významné krajinné prvky (VKP). Pomineme-li VKP určené přímo zákonem (všechny lesy, rašeliniště, vodní toky, rybníky, jezera a údolní nivy), v Praze doposud bylo registrováno celkem 27 VKP. Za poslední relevantní limit obecné ochrany přírody lze považovat přírodní parky (PřP). V Praze je jich celkem 12 a jsou rozmístěny především ve vnějším pásmu města, jak je vidět z obrázku č. 2. Zahrnují hlavně dochované ukázky příměstského typu krajiny (tedy spíše venkovského rázu), avšak v případě PřP Košíře – Motol a Hostivař – Záběhlice v sobě obsahují i větší celky intenzivnější, řekněme městské zástavby.

(Obrázek č. 1 – rozložení a přibližná funkčnost ÚSES, obrázek převzat z ÚAP 2014)

Funkčnost územního systému ekologické stability

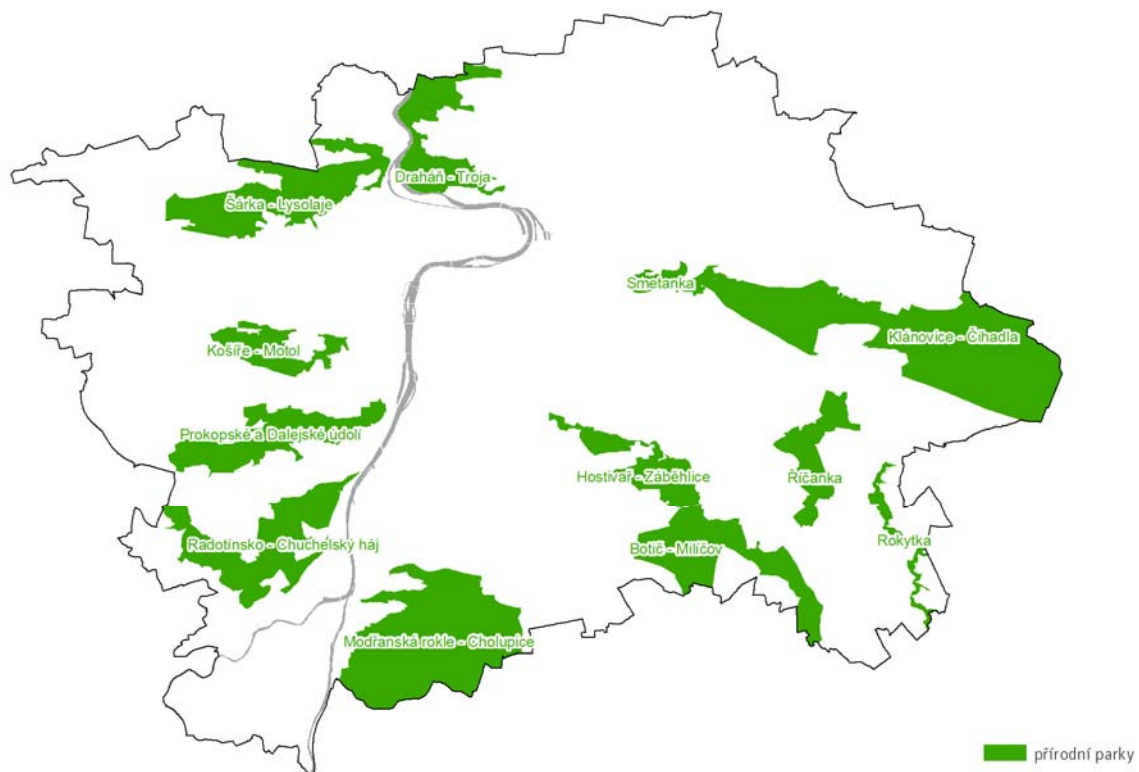
[IPR Praha 2014]

(Obrázek č. 2 – přírodní parky v Praze, obrázek převzat z ÚAP 2014)

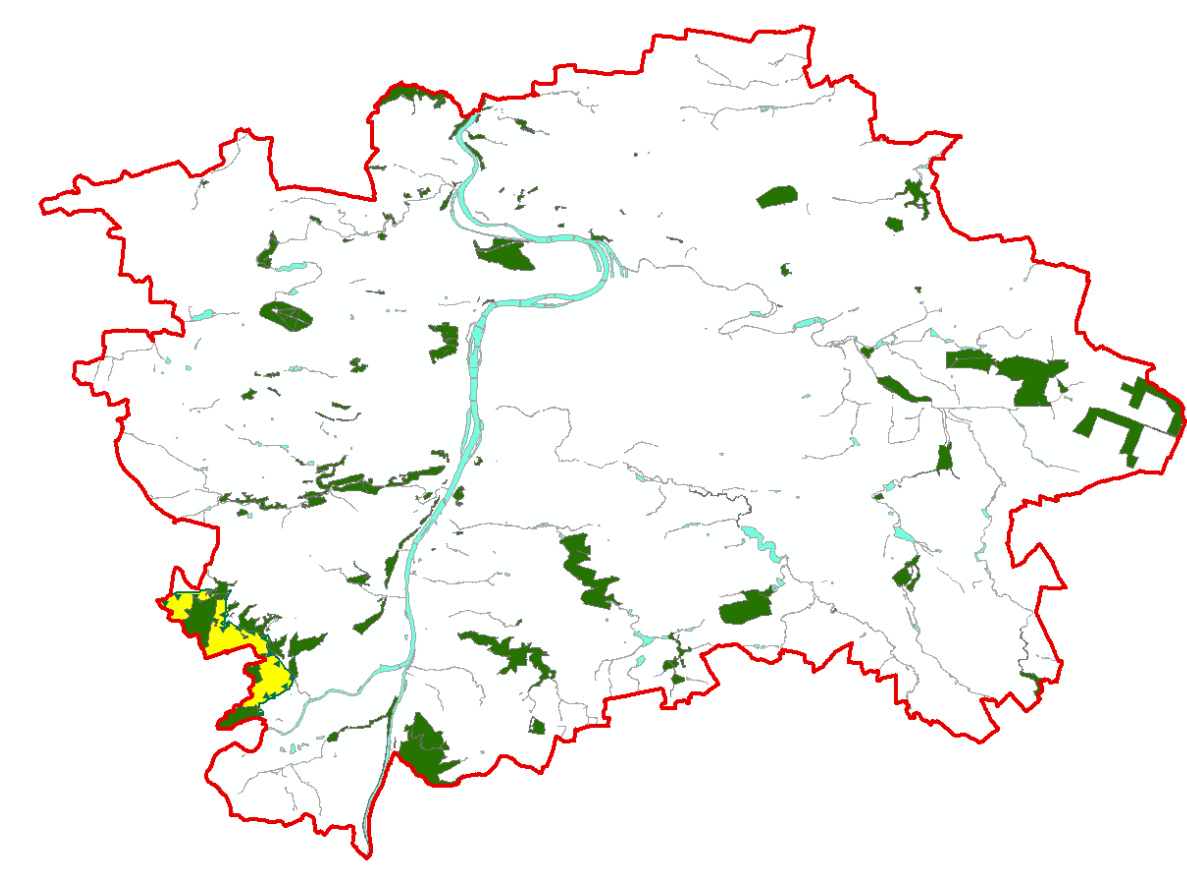
Přírodní parky

[IPR Praha 2014, zdroj: MHMP-OZP 2014]

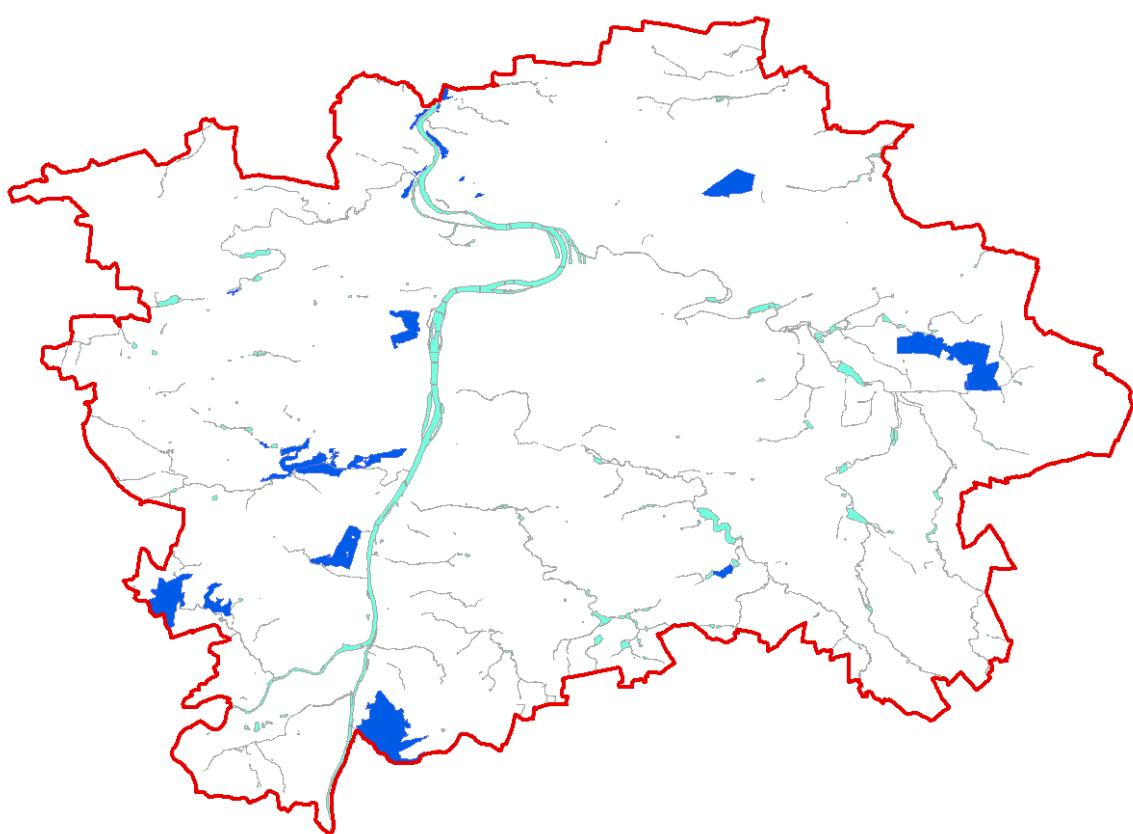

V případě zvláštní ochrany hrají v Praze roli jak velkoplošná zvláště chráněná území (ZCHÚ), tak ta maloplošná. V případě velkoplošných jde výhradně o chráněnou krajinnou oblast (CHKO) Český kras, která do Prahy zasahuje pouze okrajově, a to v její jihozápadní části. Z maloplošných můžeme napočítat celkem 16 přírodních rezervací (PR), 8 národních přírodních památek (NPP) a 68 přírodních památek (PP). Všechna ZCHÚ, bez rozlišení kategorie, jsou v obrázku č. 3. Podobným limitem, se ZCHÚ se částečně kryjícím, je soustava Natura 2000, pro niž bylo v Praze vyhlášeno celkem 12 evropsky významných lokalit, jak je vidno v obrázku č. 4.

(Obrázek č. 3 – ZCHÚ v Praze, CHKO Český kras je žlutou barvou, zdroj dat – OŽP MHMP)

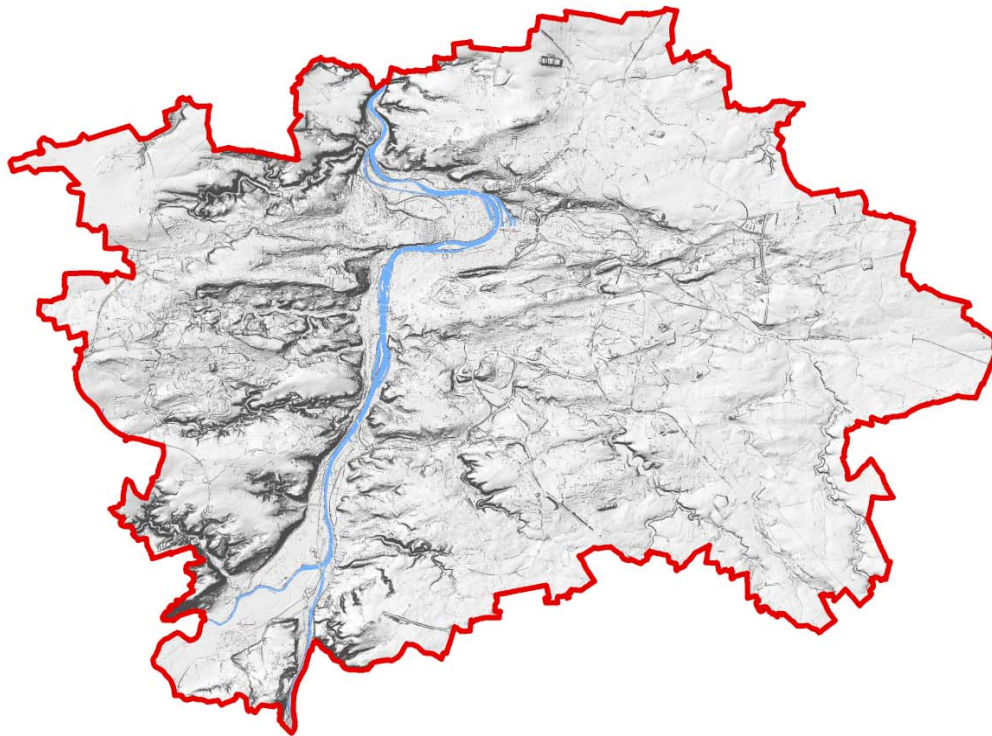
(Obrázek č. 4 – Natura 2000, zdroj dat OŽP MHMP)

DNEŠNÍ PODOBA KRAJINY V PRAZE, ROZDÍLY PRAŽSKÉ PŘÍRODY DANÉ ODLIŠNÝM GEOLOGICKÝM VÝVOJEM I HOSPODAŘENÍM ČLOVĚKA

Aktuální podoba pražské krajiny je dána řadou různých, vzájemně na sebe navazujících nebo se doplňujících vlivů. Geologické pochody naší Země byly v centrální části města a jejím okolí umocněny zejména erozní činností řeky Vltavy a jejích přítoků v druhé polovině čtvrtohor, kdy došlo k zahloubení jejího toku až o 100 metrů pod okolní terén. Střídání erozní a akumulací fáze tohoto toku mělo za následek vznik říčních teras, které doplňují výstupy tvrdších hornin v centru Prahy (například Vítkov) nebo i mimo něj (například v Divoké Šárce). Výsledný útvar nazýváme Pražskou kotlinou, která je obklopena převážně plošší krajinou. Topografii pražského terénu lze snadno vytušit z obrázku č. 5. Některé části Prahy byly od pradávna atraktivní pro člověka. Ten v příhodných místech zakládal dočasná či stálá sídla, jinde zase hospodařil a krajinu kultivoval – ať už přechodně nebo trvale. První známky osídlení člověkem jsou již ze starého paleolitu (starší doby kamenné), nejstarší doklady osídlení jsou až z pozdního paleolitu (10–8 tisíc let př. n. l.). Důležitý vliv na vývoj pražské krajiny měli zemědělci z doby neolitu (mladší doby kamenné: 5-3,5 tisíce let př. n. l.), kdy vzniklo osídlení (osady) hlavně na západě Prahy a hospodařilo se i na tzv. severní terase. Zatímco v jižních částech Prahy postupně vznikal zapojený les, v osídlených oblastech vzniknout nemohl a od poslední doby ledové ani nevznikl. Časem se osídlení člověkem rozšiřovalo – v návaznosti na rozvíjející se zástavbu se vytvářely kulturní stepi.

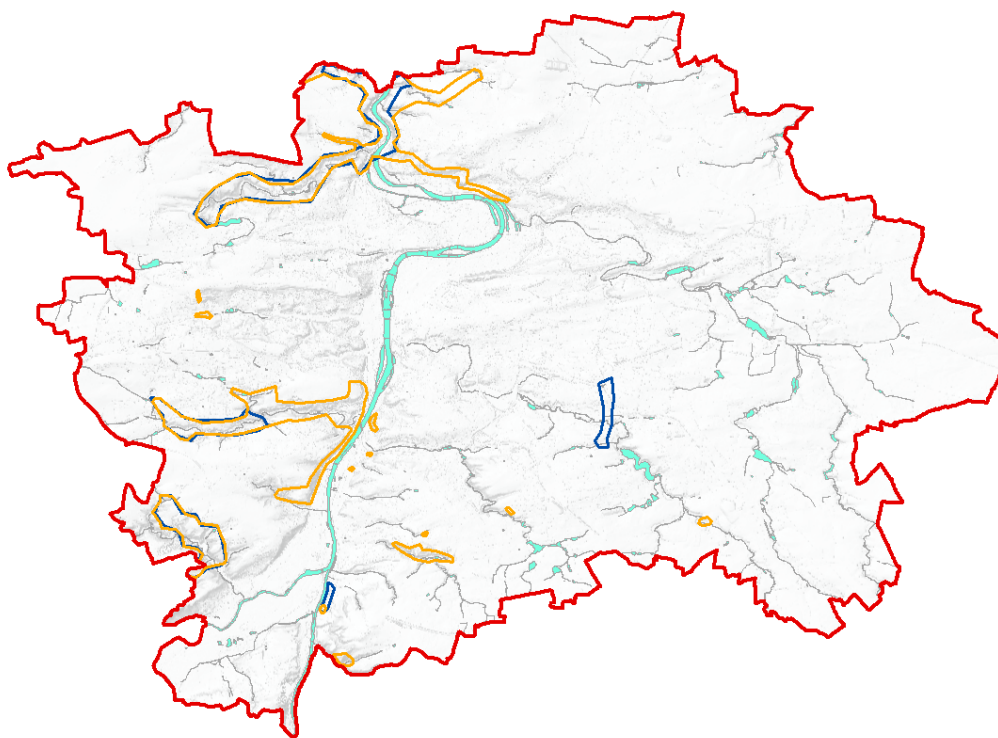
(Obrázek č. 5 – stínovaný reliéf pražského terénu, zdroj dat – IPR Praha)

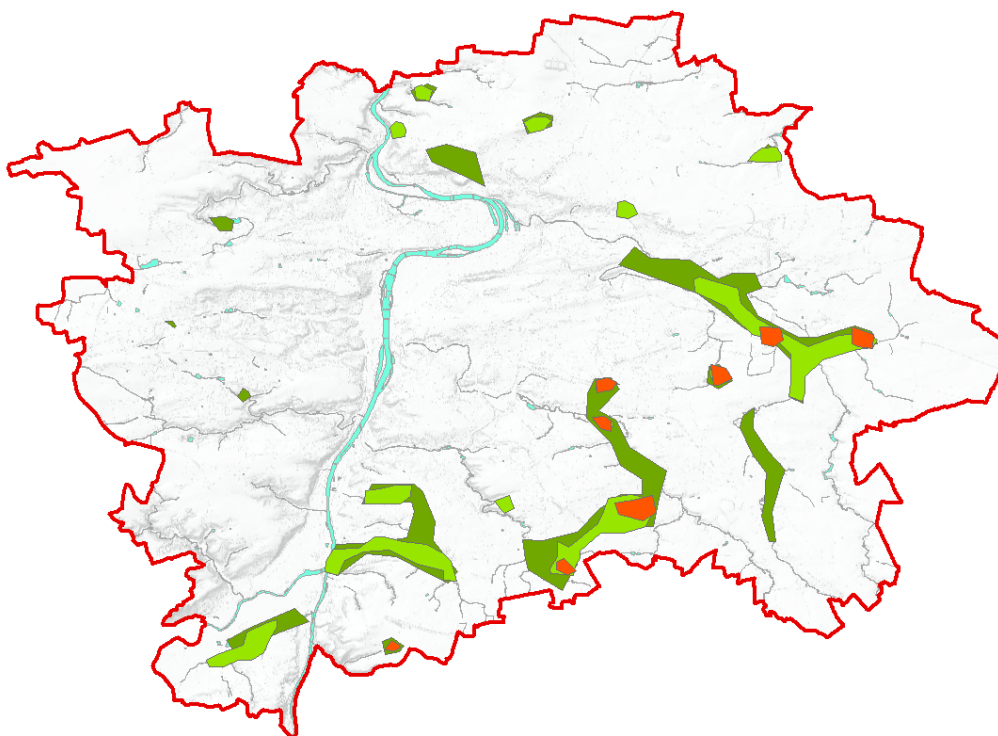
Odlišný geologický vývoj a následné působení člověka dalo vzniknout velkým rozdílům v krajině na pravobřežní a levobřežní části města. Zatímco západně od Vltavy převažují úzká, hluboce zaříznutá údolí s extrémnějšími stanovištními podmínkami (mimo jiné s větším teplotním gradientem), východně od této řeky jsou údolí spíše mělká a širší, často s vhodnějšími profily pro zakládání vodních ploch. Od tohoto faktu se odvíjejí významné rozdíly v pražské flóře a fauně, jak lze doložit na základě dat o výskytu různých skupin organismů. Obrázky č. 6 - 9 ukazují na příkladech konkrétních druhů, že západní část Prahy je prostředím příhodnějším pro výskyt stepních druhů a východní část Prahy prostředím příhodnějším pro výskyt druhů vázaných na vodní a mokřadní biotopy. Tyto rozdíly je třeba zohlednit v přístupu i ochraně jednotlivých složek pražské bioty. Nelze na přírodu v Praze nahlížet podle jednoho „klíče“ a snažit se najít příliš zobecňující a tím zjednodušená pravidla. Nutný je diverzifikovaný přístup.

Poznámka: Výše uvedená tvrzení byla během prezentace dokladována detailněji, pomocí většího počtu obrázků, než je zde v textu pro konferenční sborník. Výběr druhů citovaných v obrázcích byl ovlivněn zejména množstvím dat, která jsou k dispozici (byly vybrány druhy s dostatečným počtem údajů pro zobecňující závěry).

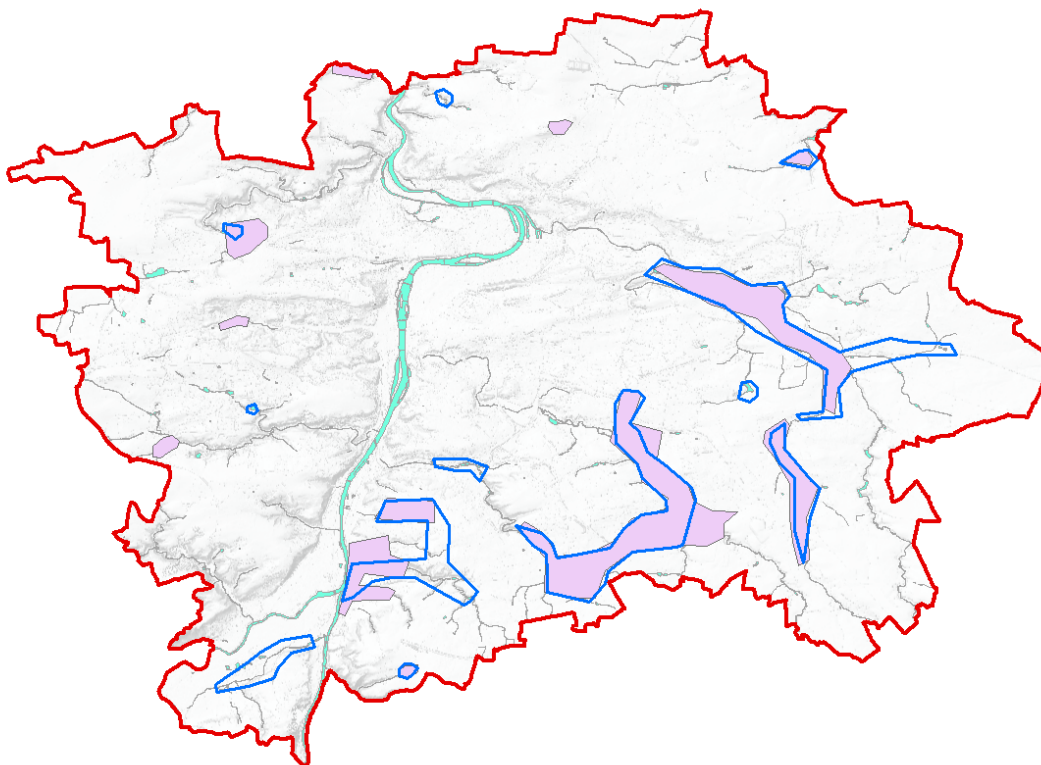
(Obrázek č. 6 – Výskyt vybraných stepních druhů organismů, křivatce českého a koniklece lučního (souhrnně oranžovou barvou) a užovky hladké (modrou barvou), zdroj dat - MZO MHMP)

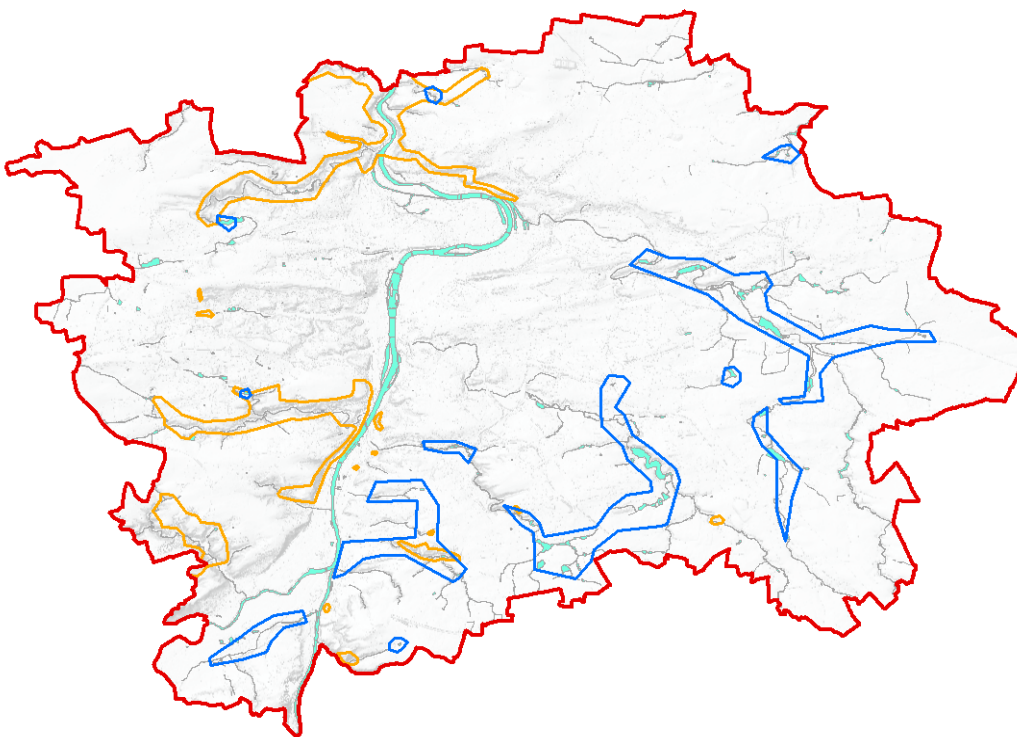
(Obrázek č. 7 – Výskyt vybraných druhů žab (kuňka ohnivá - červeně, skokan štíhlý – světle zeleně, ropucha zelená – tmavě zeleně), zdroj dat – MZO MHMP)

(Obrázek č. 8 – Oblasti vodních biotopů (modrým obrysem) a výskyt užovky obojkové (fialově), zdroj dat – MZO MHMP)

(Obrázek č. 9 – oblasti stepních lokalit (oranžově) a vodních lokalit (modře), zdroj dat – MZO MHMP)

Z výše uvedeného výběru dat je zjevné, že výskyt zvláště chráněných druhů organismů zahrnuje daleko rozsáhlejší část Prahy, než dnes pokrývají všechna vyhlášena ZCHÚ. Určitě není reálné a politicky prosaditelné se snažit o stejně přísnou územní ochranu na převažujícím území města. Jistě, u nejcennějších lokalit, kde dochází k soustředěnému výskytu vzácných druhů organismů, je snaha o ochranu prostřednictvím ZCHÚ nezbytná a na místě. Jinde si lze pomoci alespoň obecnou ochranou krajiny v podobě přírodních parků. Často však nelze uplatnit ani tento, do jisté míry slabší, limit využití území. Příkladem, kdy je zákonná ochrana obtížná, může být skupina organismů značně specifická a v případě mnoha druhů tradiční územními limity těžko postižitelná, jakou jsou ptáci.

PTÁCI – NĚKOLIK PŘÍKLADŮ, JAK TRADIČNÍ OCHRANU PŘÍRODY NELZE DOST DOBRĚ UPLATNIT

Ptáci jsou asi nejspecifičtější skupinou organismů. Podobně jako oni sice má křídla většina našich zástupců třídy hmyzu, ti však většinou nejsou schopni zareagovat tak rychle na změny prostředí – ať už se jedná o pozitivní či negativní změnu ve vztahu k jejich životním nárokům. Proto nás ptáci často překvapí, kde se náhle a nečekaně objeví. Platí to také o druzích zvláště chráněných a vzácnějších.

U řady druhů a ptačích „skupin“ samozřejmě lze najít určité zákonitosti, jako tomu je u jiných organismů. Jsou například čistě lesní druhy (lejsek bělokrký nebo třeba zákonem chráněný sýc rousný), jejichž ochrana je relativně snadná, pokud se společnost rozhodne takovou část lesa ochránit. Podobně tomu existují druhy úzce vázané na mokřadní porosty kolem vodních ploch (rákosník obecný či zákonem chráněná cvrčilka slavíková). Také zde jde pravidla územní ochrany stanovit vcelku jasně a srozumitelně. Mnoho druhů však nemá úzkou biotopovou vazbu, dokáže využívat prostředí pozměněné člověkem, anebo dokonce takové prostředí preferuje! S jejich ochranou pak mohou být problémy.

Prvním příkladem je slípka zelenonohá (viz obrázek č. 10). Jde o druh, který sice není zvláště chráněný a jeho početnost je v ČR poměrně stabilní, v posledních desetiletích však dochází ke změnám jeho výskytu. Podstatná část populace se přesunula z extravilánových vodních ploch do obcí, často do velkých měst, kde je místy poměrně početná. V Praze hnízdí na řadě malých rybníčků, včetně retenčních nádrží na sídlištích, přičemž za nejextrémnější příklad lze považovat pravidelné hnízdění na okrasné vodní ploše s opevněnými břehy ve Valdštejské zahradě (viz obrázek č. 11).

Dalším příkladem, a to již zvláště chráněného druhu, je koroptev polní (viz obrázek č. 12). V dnešní venkovské zemědělské krajině se místy její stavy blíží k nule, oproti tomu Prahu osídluje na mnoha místech. Zvláště pak na ladem ležících plochách při okraji pražských panelových sídlišť občas dosahuje početnosti, která již v krajině mimo město nemá obdoby. Ukázka takového prostředí, pro koroptev vhodného, je na obrázku č. 13.

Zcela jiné prostředí vytvořené člověkem běžně využívá třetí druh vybraný jako příklad. Je jím rorýs obecný, zástupce početné skupiny ptáků, kteří hnízdí na budovách. Stejně jako koroptev patří mezi zvláště chráněné. Rorýsi původně osídlovali (a osídlují) hlavně různé štěrbinu ve skalách, místy též stromové dutiny, dnes však u nás spočívá jádro jejich populace v lidských sídlech. Zateplování a další různé stavební úpravy objektů se významně negativně podepsaly na jejich počtu – například v Praze klesl mezi lety 1989 – 2000 cca o 45 %! Přitom řešení jsou. Jde o ponechání otvorů (přístupu) vedoucích k hnízdům či vyvěšování speciálních budek přímo na rekonstruované stavby. Chce to ale vždy řešení „šité rorýsovi na míru“, jak se lze například dočíst na speciálním rorýsím webu České společnosti ornitologické (www.rorysi.cz).

(Obrázek č. 10 – slípka zelenonohá, autor fotky – T. Bělka)

(Obrázek č. 11 – rodina slípky zelenonohé u ostrůvku v okrasném rybníčku ve Valdštejnské zahradě, autoři fotky – M. a V. Brožovi)

(Obrázek č. 12 – koroptev polní, autor fotky – T. Bělka)

(Obrázek č. 13 – tradiční hnízdiště koroptve polní na okraji Černého Mostu, zdroj fotky - archiv autora)

U všech tří výše uvedených druhů ptáků – a nejen u těch – podobně jako zcela jistě i u řady jiných skupin organismů, lze územní ochranu uplatnit pouze příležitostně, možná až výjimečně. Těžko vyhlásíme jako ZCHÚ každý malý rybníček ve městě, tím spíše v jeho intravilánu. Těžko ochráníme jako ZCHÚ každou ladem ležící plochu a ještě hůř bychom v podobě ZCHÚ mohli ochránit hnízdiště vzácnějších druhů ptáků na budovách. Co tedy s takovými případy? Jestliže nejde zachovat dochovaný typ prostředí a „posvětit“ jej vyhlášením přírodního parku, jak již bylo diskutováno v předchozí kapitole, nezbyvá než se snažit respektovat různé typy prostředí, včetně těch pro laika zdánlivě bezvýznamných, až nevábnych, a pokusit se je zachovat v územním plánu jako nezastavitelné plochy. Místy se podaří udržet vhodný způsob hospodaření (anebo nehospodaření), místy si prostě „Matka příroda“ nasměruje další vývoj podle svého uvážení. Každopádně jen díky individuálnímu přístupu k pražské přírodě a krajině v ní můžeme uchovat to nejcennější, a často dokonce i podpořit.

ZÁVĚR

Pražská krajina a příroda, kterou hostí, je díky svému historickému vývoji velmi bohatá a diverzifikovaná, což mělo za důsledek vznik pestré mozaiky společenstev organismů vázaných jak na přírodní biotopy, tak na prostředí silně přetvářené člověkem. Společenstva více či méně ovlivněná člověkem převládají v naší kulturní krajině nad společenstvy vázanými na biotopy přírodní a pro Prahu jako velké město tato obecná charakteristika platí obzvlášť. Jsou však stejně významná pro zachování přírodní rozmanitosti, jelikož v sobě zahrnují také řadu zvláště chráněných či vzácných druhů organismů, které se v přírodních biotopech nevyskytují nebo jsou zde zastoupeny pouze marginálně. Každé takové společenstvo je ovlivňováno řadou různých faktorů a je svébytné. **Ke každému společenstvu proto musíme přistupovat individuálně, chránit jeho specifické hodnoty a nesnažit se „měřit pražskou přírodu jedním metrem“.** V případě druhové ochrany to není úkol jednoduchý, protože zde hraje roli více faktorů – kromě míry ovlivnění člověkem třeba i velké rozdíly v reliéfu a stanovištních podmínkách. Výskyt řady organismů je navíc proměnlivý a mnohdy až dynamický. Přesto ale zachování rozmanitosti naší přírody stojí zato. **Stačí jen se dobře zamyslet a třeba se i poradit s odborníky. V pestrosti a různorodosti je síla a největší hodnota Prahy.**

PODĚKOVÁNÍ

Speciální poděkování patří Ing. Jiřímu Romovi z MHMP za poskytnutí dat o výskytu zvláště chráněných druhů organismů a dále M. a V. Brožovým, respektive T. Bělkovi za nezištné zapůjčení jejich fotografií.

Fenomén ovocných dřevin v naší krajině

V sadě skví se jara květ ?

Kateřina Vaculová

„Hospodin Bůh dal vyrůst z země všemu stromoví žádoucímu na pohled(Kralická bible používá v překladu dokonce výraz „ strom na pohledění libý“) , s plody dobrými k jídlu, uprostřed zahrady pak stromu života a stromu poznání dobrého i zlého“.* Tento zahradníky často užívaný citát z Bible, jimž dokládají existenci zahrad na úsvitu lidských dějin, mě tentokrát zaujal především tím, že jako první, tedy zřejmě důležitější, minimálně rovnocenný moment je uváděna estetická hodnota stromů, nikoliv ta užitková. O tom, že jde o stromy ovocné není pochyb, neboť jen ony nesou plody „ dobré k jídlu“. K biblickému Ráji , bájně zahradě Eden, se pak vědomě obracely středověké zahrady.

Ovocné sady byly přirozenou a nedílnou součástí české krajiny, nejen venkovské, ale rovněž krajiny příměstské. Sady byly zakládány v blízkém okolí měst, neboť tím byla zaručena jednoduchá doprava na tržiště. Rozrůstající se města, zejména ta založená lokátorem, již vytvářela záměrně zahradní plochy pro samozásobení obyvatel i uvnitř města. Tak jako téměř vše, co činil římský císař a český král Karel IV., bylo mimořádně velkorysým počinem založení Nového Města pražského se záměrně založenými rozsáhlými plochami pro zahradnický obdělávané pozemky (vinice, ovocné sady, zelenářské, bylinkové i okrasné zahrady) . Bohužel, ač přetrvaly staletí, v 19.století se začaly zastavovat dílnami, sklady, později garážemi a obdobnými stavbami. Ovocné stromy se tedy pěstovaly nejen v sadech okolo a uvnitř města, ale i v měšťánských zahradách. Specifikum pak tvořily

zemědělské usedlosti a šlechtické paláce, kde ovocné dřeviny nebo sady byly téměř vždy jejich součástí. V 17.století se objevují jako doprovod tzv.císařských silnic aleje, které se stávají významným a nedílným prvkem barokní krajiny. Některá stromořadí pak byla osazována stromy ovocnými. Již v historii tedy můžeme vysledovat tři možnosti, jak byly ovocné stromy člověkem záměrně vysazovány v městské krajině a to buď jako:

- solitéry (případně menší skupiny stromů) v soukromých či vyhrazených zahradách v zastavěném území měst,
- ovocná stromořadí-doprovod komunikací, případně mezí, rybníčních hrází -liniová výsadba
- ovocné sady-plošná výsadba

K záměru člověka pak musíme ještě přičíst náhodu a působení spontánního způsobu výskytu planých „ovocných“ dřevin. Roztroušeně rostoucí exempláře v listnatých lesích, (později a výjimečně záměrně vysazované lesníky) nebo spontánně rostoucí původní druhy či zplanělé sorty (např. *Pyrus communis* L.- hrušeň obecná), rostoucích jako náletová zeleň na ladech, mezích a jiných nevyužívaných plochách. I ty jsou a byly malebným prvkem v městské zeleni i krajině především v období kvetení.

Většina současných pozůstatků sadů na území Prahy pochází z 50.a 60.let minulého století, neboť i samozásobení hlavního města bylo politickým úkolem v době studené války. Na rozdíl od původních přírodních druhů, kdy se například třešně ptačí (*Cerasus avium*(L) Moench.) mohou dožít až 150 i 200 let, jabloně lesní (*Malus sylvestris* Mill.) 100 let, plané hrušně (*Pyrus pyraeaster* L.) se dožívají i více než 200 let, se kulturní odrůdy dožívají zpravidla mnohem nižšího věku. Většina stromů v pražských sadech se tak blíží svým věkem ke svému biologickému zániku. Faktorem, který výrazně snižuje životnost sadů, je absolutní absence jakékoliv péče o ně po celá desetiletí. Od dob, kdy myšlenka samozásobení velkoměsta byla politiky opuštěna se produkční funkce stávala čím dále tím méně žádoucí, pravidelná péče měla čím dále větší intervaly i nedostatky, až prakticky ustala. Jakmile se přestaly sekat travnaté podrosty, sady postupně zarůstaly náletovou vegetací agresivnějších druhů rostlin (trnovník akát, javor mléč, javor jasanolistý, chmel otáčivý atd.). Po zrušení státního podniku Sady, lesy, zahradnictví i městské organizace Správy veřejné zeleně na počátku 90.let se sady v majetku města staly prakticky bezprizorní. Je to dáno i jejich administrativním zařazením- není to park, není to přírodní zeleň, ani les. Patří vlastně (a to i z hlediska katastru nemovitosti a často i územního plánu) k zemědělské půdě.

V kontextu velkoměsta, městské krajiny je to vlastně paradox, neboť sady již dávno neplní svou produkční funkci a jejich význam tkví především v hodnotě ekologické a estetické, souborně bychom směle mohli říci, že jejich úloha je významná ve tvorbě krajinného obrazu města. Jsou odrazem naší historie, odkazem našich předků, kulturní vrstvou krajiny. Tento odkaz bychom měli nejen zachovat, ale i rozvíjet.

A jaká je současná realita ? Co se ovocných stromů v soukromých zahradách týká, tam bohužel tento fenomén postupně mizí. Mozaika májových kvetoucích skvrn ve vilové zástavbě zaniká, v zahrádkách rodinných domků mizí zejména vysokokmeny, ale i polokmeny, v satelitech je nenajdeme ani náhodou. Zahrady jsou přizpůsobovány pohodlnému, konzumnímu způsobu života a mění se často ve sterilní, byť odborně zahradnický založené zázemí domů s převahou stálezelených, jehličnatých a pestrolistých listnatých kultivarů.

Ovocná stromořadí podél komunikací postupně a nenávratně mizí. Téměř ve všech okrajových čtvrtích Prahy, které byly původně samostatnými obcemi, byly vysazovány ovocné aleje, jejich zbytky nalezneme ještě dnes. Pokud jsou alejové stromy vůbec nahrazovány, tak výhradně okrasnými listnatými druhy. Důvody jsou samozřejmě racionální, jednak je ovoce kontaminované zejména těžkými kovy, jednak ovocné stromy nejsou tak odolné ani dlouhověké jako vybrané okrasné druhy a kultivary. Nejdůležitější krajino tvorný prvek, tedy ovocné sady také nejsou v popředí zájmu. Je chvályhodné, že příslušný odbor Magistrátu hl.m.Prahy (název odboru i kompetence se několikrát měnily) započal s obnovováním, či spíše se záchranou starých ovocných sadů; prvním a nijak vznešeným úkolem, o to však namáhavějším a časově náročným, je likvidace nežádoucích náletů, návrat pravidelného sečení podrostů a ošetření stávajících dřevin řezem. To se ovšem týká jen sadů v majetku hl.m.Prahy, sadů jež jsou zároveň buď součástí zvláště chráněných území nebo lesů.

Obnova historického sadu na místech kde byl zrušen, je pouze výjimečná, o to více je třeba jí vyzvednout - usedlost Cibulka rok 2008, nebo Ctěnice rok 2005.

Ctěnice 2005

O tom, že by byl založen sad na zcela novém místě nemám informaci. Z architektonického, krajinářského hlediska není rastr ovocných sadů ničím nahraditelný, o efektu kvetení nemluvě. Chybí mi odezva, respektive podpora tohoto fenoménu v územním plánování.

V konkrétní praktické rovině k obnově ovocného sadu nebo aleje můžeme v dnešních podmínkách přistoupit dvojím způsobem: zachovat perspektivní stávající stromy a místo zaniklých stromů a jedinců nutných k vykácení dosadit nové, nebo sad/alej kompletně vykácet a provést zcela novou výsadbu. Z hlediska památkové ochrany je například u alejí preferována výsadba stejně starých stromů, z hlediska ekologického je výhodné zachovat hodnotné staré jedince a zbývající dosázet. Zachováme tím i malebné, staré exempláře. Samozřejmě, že jsou i racionální argumenty proti ovocným stromům ve veřejné zeleni. Plody ovocných stromů působí značné potíže. Jednak návštěvníky lákají ke sběru a tím často i k poškozování stromů, další komplikaci způsobuje spadané ovoce (vosy, úklid plodů zvyšuje náklady na údržbu zeleně). Dnes jsou v zahradní architektuře využívány především pro vizuální efekt v době kvetení. Pro výsadbu nových a pro dosadbu historických sadů se nabízí tři možnosti použití rostlinného materiálu :

- původní, nešlechtěné druhy ovocných dřevin, u kterých je efekt květy obalených stromů stejný, plody jsou malé, trpké, nelákají ke konzumaci. Nutno brát zřetel na vzrůstnost stromů a prostorové možnosti. Tzv. plané druhy ovocných dřevin jsou většinou velmi vzrůstné (třešeň ptačí 25-35 metrů, hrušeň polnička až 20metrů atd.). Z hlediska tvorby krajiny, ekologické

stability a tím i nenáročnosti na údržbu a vysoké dlouhověkosti je to nejvýhodnější, ekonomicky nejméně náročný způsob zakládání a obnovy sadů.

- zahradní kultivary, vyšlechtěné jako okrasné pro vzhled, nikoliv jako užitkové. Nedosahují zpravidla takových rozměrů jako původní druhy, vizuální efekt v době kvetení nabízí pestrou škálu odstínů, tvorba plodů je buď potlačena nebo nelákají ke konzumaci, vizuálně mohou být plody i podzimní vybarvení olistění velmi efektní; náklady na materiál jsou vyšší, dostupnost vzrostlých stromů dobrá, účinnost v čase rychlá, náročnost na údržbu i dlouhověkost je střední. Autenticita ovocného sadu není vždy přesvědčivá.

- klasické produkční odrůdy ovocných dřevin, kde efekt kvetení byl vedlejší přidanou hodnotou. Při obnově historických sadů je nutné používat nejen adekvátní stromový tvar (vysokokmen, případně polokmen) , ale také bychom měli použít tradičních krajových odrůd. Získávání takového rostlinného materiálu ve školkách dřevin (ovocných ? okrasných?) je nejen obtížné, ale vždy časově náročné. Je to časově i organizačně nejnáročnější způsob zakládání i obnovy, údržba je nejnákladnější. Z hlediska památkové ochrany, autenticity i zachování genofondu má nejvyšší hodnotu.

Seminářská zahrada.

Zcela mimořádný význam má v urbanistické struktuře města Prahy vrch Petřín, ojedinělým úkazem je pak Seminářská zahrada. Z celkové výměry téměř 15 hektarů zaujímají ovocné sady více než 12 hektarů. Celý areál byl od pradávna upraven a využíván pro produkci hroznů a ovoce. Jde o nevídaný doklad nepřetržitého historického vývoje, o specifický fenomén Prahy, který spočívá ve spojení centrální části velkoměsta se zahradnický obdělávanými, hospodářsky využívanými plochami po dobu trvající nepochybně více než 600 let. Založení prvního ovocného sadu postupnou přeměnou vinice se váže k období, kdy zahrada (tehdy nazývaná Karmelitská) patřila v období let 1624 – 1784 řádu bosých karmelitánů a za jejich působení vzkvétala. Po zrušení řádu Josefem II. roku 1784 ovocná zahrada přešla do majetku teologického semináře, po roce 1793 počala sloužit jako studijní a odpočinková pro chovance arcibiskupského semináře- odtud pochází její název užívaný do dnešních dnů. Zahrada postupně upadala. Teprve po roce 1914 dochází k jejímu opětovnému zvelebení, po dokončení obnovy je zahrada za poplatek otevírána v době květu veřejnosti. V roce 1927 zahradu vykoupila pražská obec a dochází k další obnově a po ní, 1.května 1930, k úplnému zpřístupnění zahrady veřejnosti. V následujících téměř padesáti letech nebyly v zahradě prováděny větší úpravy, dochází k degradaci porostu, rozšíření plevelných rostlin a náletů. Zahrada je ve špatném zdravotním stavu, z oficiálních funkcionářských kruhů se ozývají hlasy volající po zalesnění petřínských strání. Zastánci obnovy sadu (zahradník pan Pavliš, prof.Červenka, Ing.Pacáková z PÚPP a další, včetně části veřejnosti) naštěstí zvítězili. Rokem 1980 začíná zpracováním „studie základních opatření pro udržení a obnovu funkcí Seminářské zahrady“ (zpracovanou prof.ing.Karlem Červenkou, Dr.Sc, vědeckým pracovníkem Výzkumného ústavu rostlinné výroby v Ruzyni) dvacetiletá postupná obnova, která byla ukončena v roce 2000. V první etapě byly prováděny zásahy (zdravotní a udržovací řezy u téměř

3 000 stromů) směřující k prodloužení biologického věku stromů, započalo se také s pravidelným sekáním podrostů. Dle studie bylo nutno počítat s tím, že přes veškerá opatření začnou nejen jednotlivé stromy, ale celé partie odcházet kolem roku 1990. Tehdejší zkušenosti ukázaly a budoucnost to plně potvrdila, že kolem roku 2000 by bylo nutno celý sad likvidovat, kdyby se nepočalo s jeho obnovou. Dnes je tu, respektive k 1.5.2000 tu bylo vysazeno 2 734 ovocných stromů. Dnes není pochyb o tom, že myšlenka kontinuity historického vývoje byla šťastná a že pod Pražský hrad ovocný sad patří a je nadále nutné o něj pečovat jako o zelený poklad Prahy.

Rozkvetlé ovocné stromy jsou prostě tím nejkrásnějším, co nás může při pohledu na českou krajinu upoutat a naplnit obdivem, ještě více nás tato nenapodobitelná krása osloví v podmínkách velkoměsta. Je to něco tak niterně spjatého s představou domova, že se tento obraz dostal i do slov naší národní hymny – „v sadě skví se jara květ, zemský ráj to na pohled....“

Udělejme všechno pro to, aby tento odkaz nebyl pro budoucí generace jen prázdným pojmem nebo virtuálním obrazem, ale živým poutem k našim kulturním kořenům.

Seznam použité literatury:

Low Jiří, Krajinný ráz, časopis Zahrada-park-krajina, 3/1999, Praha 1999

Novák Zdeněk, Dřeviny na veřejných městských prostranstvích, příloha časopisu Zprávy památkové péče, ročník 61, Praha 2001

Úradníček Luboš, Maděra Petr a kol. Dřeviny české republiky. Matice lesnická, Písek 2001

Vaculová Kateřina, časopis Zahrada-park-krajina, mimoř. číslo, Obnova Seminářské zahrady v letech 1980-2000, Praha, 2001

**Bible, Genesis,2, český ekumenický překlad, 1993*

Praha – od řeky do kopců

Radim Gabor

Dobré odpoledne, dámy a pánové,

pracuji v Národním památkovém ústavu, před pár lety jsem pracoval jako urbanista na Útvaru rozvoje hlavního města. Zabývám se tím, co se označuje jako památkový urbanismus – tedy pohledem na městskou tkáň nejen Prahy ale všech českých měst a sídel z pohledu urbanistického a synteticky též z pohledu památkářského.

Svou přednášku jsem koncipoval nikoliv jako didaktické povídání, ale jako pohled člověka-chodce, který se pohybuje městskou přírodou (nebo tím, za co jsme zvyklí považovat zeleň ve městě). Zabývat se bude otázkou toho, jakým způsobem ji vnímá z horizontu pěšího, z běžného pohybu rychlostí volné procházkové chůze a co ho přitom napadá ve vztahu k fenoménu pražských zelených svahů a sepětí ozeleněných kopců nad Prahou s říční nivou a fenoménem řeky.

Značný význam kopců pro Prahu se může zdát být banálním konstatováním, ale jsme často svědky toho, že zdánlivé notoriety – právě proto, že jsou brány jako naprostá samozřejmost – mohou být odbyty s lehkovážně cynickým poukazem na arbitrární povahu našeho hodnocení, kritéria pro hodnocení městské scenérie mohou být označena za ryze svévolná, individuální, která nemají oporu v žádné normě, a nelze proto jejich všeobecné uznání a respekt k nim vymáhat právní cestou.

Jakkoliv my sami mezi sebou se nemusíme důtklivě přesvědčovat o tom, že fenomén zelených kopců a řeky je pro Prahu hodnotný, pojděme si v rychlosti ukázat pár ilustrativních záběrů:

Pohled ze svatováclavské vinice na střechy Malé Strany s vrcholkem Petřína, Smíchov a části Nového Města nepotřebuje komentář. Můžeme ho však konfrontovat s pohledem, jenž ukazuje podstatně novější partie města – Petřskou čtvrť při pohledu z vyhlídkové terasy bývalé restaurace EXPO '58, kde už se vidíme zástavbu podstatně novější. Regulace petřského břehu proběhla kolem roku 1912, takže veškerá zástavba na něm je podstatně mladší: 20. léta a pozdější časy. Ale i zde vidíme, že fenomén řeky doplněný zelenou korunou Vítkova v pozadí má nezpochybnitelný půvab, přestože se nejedná o partii města, která by pocházela ze slohového období, jež by bylo všeobecně oceňováno a uznáváno jako hodnotné a hodné ochrany.

Dále se nabízí odlišný pohled na Prahu od vítkovského pomníku směrem k centru, kde je drobné hemžení zástavby ve středu města završeno monumentálním zeleným návrším Petřína. Ale nemusíme se omezovat jen na víceméně tradiční, malebné městské veduty; vezměme v úvahu i městské čtvrti, které, pokud nemají charakter periferie, tak se periférii alespoň značně blíží. Takovou pražskou scénérii představuje Pohled z Bílé skály u Bulovky na říční meandr kolem holešovického poloostrova. Zde ruderální území na libeňském ostrově přechází v dožívající industriál na okraji holešovické zástavby v pozadí na protějším břehu. Záběr je z dubna, takže příroda je svěží a krásně doplňuje pohled na město.

Může vzniknout námitka, že nadhledové perspektivy působí vždy malebně. Ale Praha vyhlíží pěkně i z výškové úrovně při říční hladině, jak se můžeme přesvědčit v pohledu od Rašínova nábřeží směrem na smíchovský břeh. Zde zelený vrch Petřína, jenž přechází v táhlé návrší Strahova, tvoří opět krásnou korunu smíchovské zástavbě. Naštěstí koleje na Strahově jen velice decentně a nenápadně čeří zelenou hladinu tohoto horizontu.

Když se vydáme ještě více na okraj, tak v pohledu od Rašínova nábřeží téměř proti Císařské louce vidíme, že zástavba ustoupila oné známé, i v písni zmiňované, „řadě topolů“, která se spojuje se zelní Petřína i Strahova v pozadí.

Z předchozích záběrů rovněž vidíme, že vodní hladina významně monumentalizuje vnímání městského prostoru – v místech kolem řeky Praha působí mnohem velkosvětštěji, než jak jsme na ni zvyklí. My ji vnímáme spíše jako „kapesní“ město, ale mám zkušenost, že zahraniční návštěvy vnímají fenomén řeky a zelených kopců v pražské kotlině nesmírně intenzivně, neboť zhusta samy pocházejí z míst, která tento výrazný přírodní prvek do vínku nedostala, a jsou jím v pravém slova smyslu ohromeny.

Další obrázek nám ukazuje na mapě z roku 1845 veškerou tehdejší zástavbu Prahy sevřenou v krunýři barokních hradeb. Zde si ukážeme, kolik je vlastně v Praze – z pohledu historie i mytologie – kopců. Jako se říká, že Řím leží na šesti kopcích, tak Praha jich má devět, pokud se jedná o předmoderní období, kdy její obvod tvořilo šest pražských měst. Které to kopce to byly?

Musíme začít tím největším a nejmohutnějším, jímž je Petřín. Jeho temeno leží téměř 330 m n. m. a silueta Petřína panoramatu městského centra skutečně dominuje.

Pak je tu vrch, jehož jméno buď neznáme, nebo ho alespoň často nezmiňujeme, a tím je hradní ostrožna, která nese název Opyš, což znamená povlovně klesající svah od vysunutého ostrohu. Z obecného povědomí se už toto slovo do značné míry vytratilo, ovšem v Praze se propsalo do místopisu města v podobě jména ulice Na Opyši. Opyš, tedy ten vršek, kterému

většinou říkáme „Hradčany“, je výrazně menší než Petřín – nadmořská výška nádvoří před Zlatou bránou katedrály sv. Víta činí asi 270 m n. m.

Další vršek, který nemůžeme opominout, je Letná. Ta je ještě nižší než předchozí zmíněná návrší. Má si 230 m n. m., takže letenská hrana je si 43 m nad hladinou blízké řeky. Kopec tvoří dlouhé, ploché návrší.

Nyní se musíme přenést na pravý břeh Vltavy. Je tady Vítkov, o něco vyšší než Letná: má zhruba 260 m n. m. a tvoří rovněž klasickou část pražského panoramatu.

Do počtu devíti prve zmiňovaných pražských kopců patří i vyvýšeniny, o nichž jako o kopcích nejsme dnes zvyklí uvažovat. Urbanizovaná Praha totiž svou zástavbou tvářnost původního reliéfu do značné míry setřela, takže místa, která nezastavěná mohla působit jako významná návrší, dnes jako takové nevnímáme. Prvním z těchto méně známých kopců je Skalka – nepatrná vyvýšenina ozdobená Dientzenhoferovým kostelem sv. Jana Na Skalce u Karlova náměstí. V těsné blízkosti Skalky je dále tzv. Emauzská skála a kopec Větrov. Ten už se do místopisu Prahy nepropsal a jeho jméno najdeme jen v autobusovém jízdním řádu pražské MHD, neboť se tak nazývá zastávka ve Viničné ulici. Po jeho svazích klesá ke Slupi zeleň botanické zahrady.

Osmým vrškem je temeno Karlova nad nuselským údolím a devátým je Vyšehrad.

Připomeňme si jako zajímavost, že v rámci Nového Města pražského se vyskytoval ještě jeden dnes již zcela zapomenutý kopec, který se jmenoval Břežská skála, a nacházel se v místech, jimiž dnes prochází Resslerova ulice. Ta z toho důvodu u této vyvýšeniny slepě končila. Teprve v rámci budování tamní gründerské zástavby na konci 19. století byla skála kompletně odtěžena, na jejím místě vznikly obytné bloky vystavěné v historizujících slozích a Resslerova ulice se dočkala svého pokračování. Takže po Břežské skále dnes zbývá jen vzpomínka v literatuře.

Podívejme se na to, jak se pražské kopce propisovaly do územního plánování nebo do pražského urbanismu. Max Urban spjatý se vznikem fimařské čtvrti bratří Havlových na Barrandově, architekt a urbanista později funkcionalistického zaměření se na konci první světové války začal zabývat plánem ideální Prahy. Na výřezu z tohoto plánu vidíme, že je traktován v klasicistních liniích, osových kompozicích a symetrických ornamentech. Navzdory tomu není dotýčný plán tak svévolný, jak by se z takto pojaté kresby mohlo jevit, jelikož návrh ve skutečnosti dobře odpovídá reliéfu Prahy. Podívejme se, co dané ornamentální kompozice představují:

Vidíme oblast, kde se rozkládá dnešní čtvrť Ořechovka, a Jaroslav Vondrák s Janem Šenkýřem na ni skutečně nakonec podobný ornamentální urbanismus aplikovali. Některé z

ulic, jako je Slunná či Průhledová, však v důsledku kompozičního záměru vytvořit výraznou osu zástavby nevycházejí dobře vstříc terénnímu reliéfu, neboť jsou značně strmé v důsledku orientace kolmo k vrstevnicím.

Další ornamentální tvarování půdorysného plánu města, jež se objevuje už na plánu Maxe Urbana, najdeme reálně uplatněno v místech, kde se dnes nachází Hanspaulka. Zde kupříkladu ulice Za Hanspaulkou či Zengrova tvoří osové průhledy, z nichž se symetricky odvíjejí ulice postranní. V případě Hanspaulky se tedy Antonín Engel se svými spolupracovníky ze Státní regulační komise paradoxně přiblížil onomu utopickému Urbanovu plánu Prahy.

Na Urbanově plánu je též výrazně patrné území trojských svahů, na nichž navržené komunikace tvoří hustý rastr diagonál, které naznačují, že je terén v daném místě velmi strmý a jak obtížné by bylo uzpůsobit ho pro případnou zástavbu. Jakkoliv Max Urban stavební využití strání nad Trojou předpokládal, historie se tentokrát nezachovala podle plánů a toto území zůstává dodnes do značné míry urbanizací nedotčeno.

Pás zelených svahů nad Prahou je možno zřetelně pozorovat z určitých stanovišť, kde se současně otevírá pohled jak na zástavbu v úrovni řeky, tak na městské čtvrti rozložené na horizontu Prahy. Patrné je to kupříkladu na trojských svazích při pohledu od stadionu Juliska, kdy bližší linie údolní zástavby a vzdálenější linka tvořená pohledovou hranou bohnického sídliště uzavírají mezi sebou zelený pás, který se plynule vznáší nad Prahou od východu k západu. Jak vyhlíží tento zelený pás v případě, kdy dojde k jeho částečné urbanizaci, se můžeme přesvědčit pohledem na lokalitu Na Šutce ze severního svahu Vítkova. Tam vidíme, jak tamní zástavba rozrušuje celistvost zelených svahů a kobylické sídliště na horizontu má tendenci se spojovat s údolní zástavbou při řece.

Fenomén zeleného pásu nad Prahou tam, kde je zachován, nás přivádí ke zjištění, že existuje též dvojitý horizont. Zvláště patrný je v trojské kotlině, což je dáno specifíkem místní geomorfologie. V pohledu z Vítkova od Vojenského historického muzea přes karlínské střechy vidíme na nejzazším horizontu sídliště Bohnice a pod ním zelené svahy v okolí lokality zvané Velká skála. Když však přesuneme stanoviště do říční nivy v trojské kotlině, tak pohled vedený totožným směrem ukáže, jak zelené kopce nejbližšího horizontu milosrdně zakryjí sídlištní zástavbu Bohnic. Tento efekt je zvláště příznivý s ohledem na to, že přírodní park Drahaň-Troja je celoměstsky významným rekreačním centrem a tento změkčující prvek na bližším horizontu nás chrání před tím, abychom byli ve chvílích oddechu konfrontováni s nevábnou siluetou panelového sídliště za obzorem.

Bližší z obou zmíněných horizontů je v pohledu od Trojského jezu měkký a vytváří přívětivé završení zelených svahů, které ve své tvářnosti a relativní nedotčenosti uchovávají vzpomínku na časy extenzivního hospodaření v podobě pastevečství, sadařství a vinohradnictví, jenom s řídkou roztroušenou izolovanou zástavbou. Porovnáním se dříve zmíněnou lokalitou Šutkou pozorovanou z mostu Barikádníků si můžeme učinit představu, jak by tento zelený horizont získal na tvrdosti, pokud by zde došlo k rozšiřování zastavěného území na horním okraji trojských svahů.

Při ochraně před invazí stavební činnosti do některých přírodě blízkých lokalit ve městě se občas setkáváme s matoucími pojmy, jejichž problematičnost spočívá v tom, že se ustálené pojmosloví užívá v neadekvátním kontextu a někdy ve zcela zjevném protikladu k tomu, co tato slova zažitě vyjadřují. Prvním z nich je pojem obytná krajina a druhým slovní spojení zpřístupnění přírodních hodnot.

Autorem pojmu prvního byl architekt Ladislav Žák, jenž měl o obytnosti venkovské i městské krajiny velmi poetické představy, které by mohly být ilustrovány nejspíše fotografickým záběrem vedeným z vřesového návrší okolo Salabky do trojského údolí se zámekem a s vinicí sv. Kláry. Urbanizace tu s přírodní složkou souvisí maximálně těsným způsobem. Převládá však přírodní složka, přednost má volná prostupnost krajiny, možnost svobodného rekreování a trávení volného času. V uvažování představitelů emocionálního funkcionalismu, mezi nimiž zvláště čněl Ladislav Žák, byla idea volných zastavovacích schémat doplněna druhým pólem, který představovala všeprostopující příroda. Je zřejmé, že některé partie trojské kotliny by poněkud nadnesenému ideálu těsného sepětí člověka s přírodou docela dobře vyhověly.

Tendence projektantů být co možno nejlepším advokátem svého díla vede však k tomu, že se pojem obytná krajina objevil i v projektu na kompletní zastavění zelené oblasti mezi výše popsanými dvěma horizonty trojských návrší obytnou čtvrtí. Cílem bylo vytvořit individuální bydlení velmi vysokého standardu. Ilustrativní ukázkou nastoupeného trendu nabídne pohled do Tařicové ulice v obytném souboru Velká skála, který na části tohoto území již v minulosti nešťastně vznikl. Formální spořádanost a úhlednost takto vzniklých domů však nemůže zastřít, že se nejedná o „obytnou krajinu“ nýbrž o obytnou čtvrt'.

Můžeme zde spatřit ukázkovou polaritu mezi současným stavem na většině trojských svahů a mezi způsobem života v nově vzniklé obytné enklávě na Velké skále: místo procházek s dětským kočárkem zahradní gril, svobodnému pohybu krajinou zamezily ploty a zdi, proti volnému sportování tu najdeme silnice pro auta a místo hraní se psem nás varuje výstraha „pozor, pes!“

Problematicnost stavební exploatace tohoto místa se však ještě zvyšuje, když si uvědomíme, že v rámci totožného urbanistického souboru se vedle představených vil nacházejí též architektonicky podstatně méně zdařilé obytné domy. Jejich obyvatelé navíc za svou snahu získat alespoň kousek „obytné krajiny“ pro sebe, platí daň v podobě toho, že se částečně dívají z oken do protihlukového valu.

Další zmiňovaný matoucí pojem, který se též vyskytoval v doprovodném textu onoho urbanistického záměru na zástavbu trojských svahů, bylo slovní spojení zpřístupnění přírodních hodnot. Při průhledu směrem k východu skrze ulici K pazderkám si můžeme ujasnit, jak vyhlížela daná lokalita v časech před započítáním částečné zástavby tohoto místa. Severní okraj ulice představuje hranici sídliště a na opačné straně se nachází zeleň trojských strání. Tuto širokou a nepříjemně frekventovanou ulici je však možno přejít přechodem pro chodce a příroda Troje je tak každému volně přístupná. Kontrastní obraz se však naskytne o několik stovek metrů dále na východ, kde průhled Čimickou ulici vymezují mohutné protihlukové stěny, které mají zajistit klid obytnému souboru Velká skála. Vzniklá provozní bariéra představuje jasnou urbanistickou a estetickou závadu. Sami projektanti Karel Mrázek, Petr Malínský a Karel Valtr se na svých webových stránkách od konečné podoby této obytné enklávy do značné míry distancují a přiřítají její výslednou tvářnost rozhodnutí developera.

Ukažme si dále, jaký vztah mají stavební dominanty k fenoménu kopců a řeky. Při pohledu od sv. Jana Nepomuckého v Chuchelském háji na modřanskou nivu se zelenými svahy, které jsou korunovány sídlištěm Kamýk, působí nejnápadněji ohromná, celistvá plocha žlutě zbarvené fasády bývalé továrny na letecké přístroje Mikrotechna Modřany. Na této stavbě lze dokumentovat mnohé z problémů, které vzniknou, když urbanismus nevyjde vstříc přírodním složkám městské krajiny.

Architekt Zdeněk Plesník, který je autorem návrhu této budovy, se musel potýkat se stavebním programem, jenž byl zjevně neúměrný možnostem místa. To vedlo k vybudování obřího deskového objektu, který má jedenáct provozních podlaží korunovaných ještě servisními patry pro technické zázemí budovy. Celek je vyšší než 40 m, což vedlo k tomu, že objekt nejenom přerostl hladinu okolní zástavby, ale svou hmotou propojil zástavbu v říční nivě se zcela odlehlým horizontem sídliště Kamýk. Tím také došlo k mimořádně výraznému a rušivému přerušení jinak celistvého zeleného svahu v Modřanech nad řekou.

Pohled ze serpentiny ulice Československého exilu na sever k budově Mikrotechny ukazuje tuto stavbu částečně zakrytou kopcem zvaným Belárie, na jehož svazích se nachází obytná čtvrť, jejíž měřítko určuje zástavba rodinných domů. Tento záběr, kdy se nad střechami drobných vilek vynořuje olbřímí hmota továrny, vytváří pro neinformovaného pozorovatele

klamný dojem, že snad v prostředí vilové zástavby vyrostl měřítkově a typově absolutně nesourodý solitér připomínající logistickou halu či jiný objekt podobného určení. Tento bizarní efekt je nadto zesílen tím, jak se žlutá fasáda Mikrony odráží od temného pozadí Chuchelského háje.

Správní budova firmy Nestlé a obytný soubor Belaria-Park na místě opuštěné modřanské čokoládovny při pohledu z úpatí Chuchelského háje představují příklad dominant hmotových. Tyto stavby, které jsou dílem ateliéru Omikron-K Martina Kotíka, jakkoliv jsou výtvarným pojetím zdařilé, rušivě ovlivňují modřanské svahy tím, že svou rozložitou hmotou jejich podstatnou část zakrývají.

Vztah mezi dominantou stavební a dominantou přírodní dokumentuje pohled na Mikronu a vrch Belárii od Lahovického mostu. Obě dominanty jsou zde v jasně patrném vztahu konkurenčním, možno říci konfrontačním.

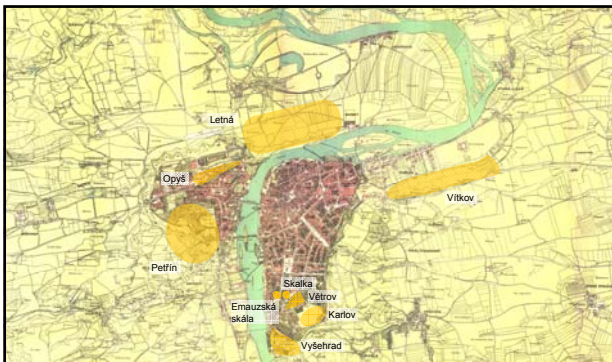
PRAHA – OD ŘEKY DO KOPCŮ

Radim Gabor 01

KOPCE A ŘEKA V PRAZE

02

PRAŽSKÉ KOPCE

1845 03

ODRAZ RELIEFU PRAHY V PLÁNOVÁNÍ

MAX URBAN | 1915–1917 04

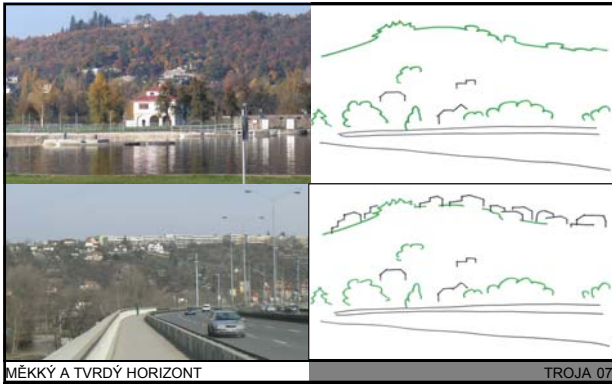
PÁS ZELENÝCH SVAHŮ NAD PRAHOU

TROJA 05

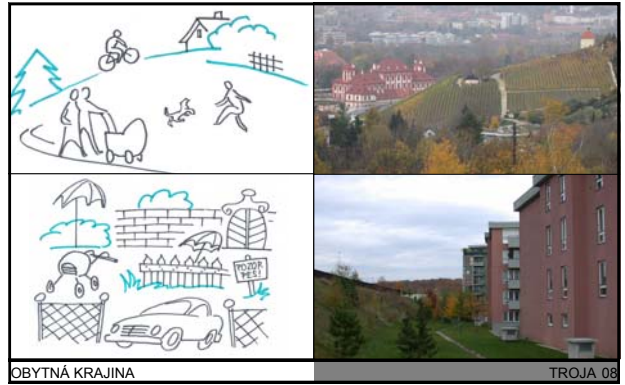
BLÍŽKÝ A VZDÁLENÝ HORIZONT

TROJA 06

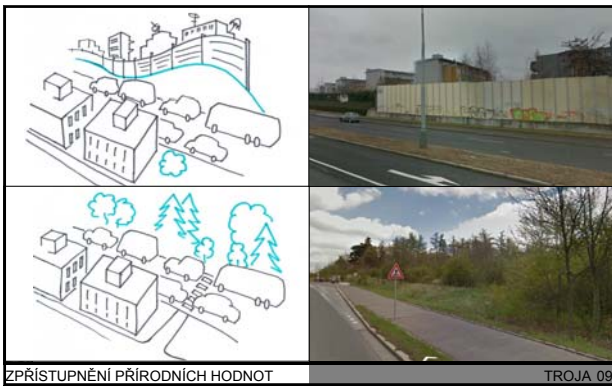
MĚKKÝ A TVRDÝ HORIZONT

TROJA 07

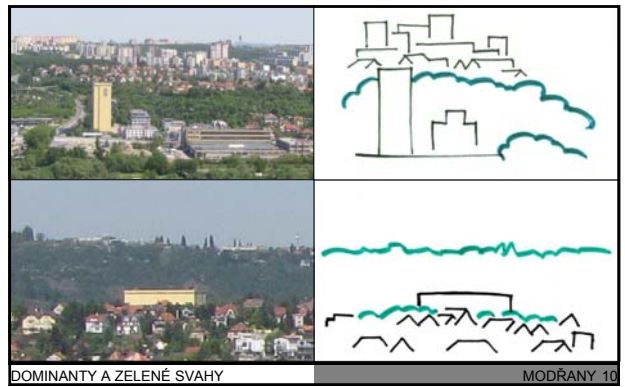
OBYTNÁ KRAJINA

TROJA 08

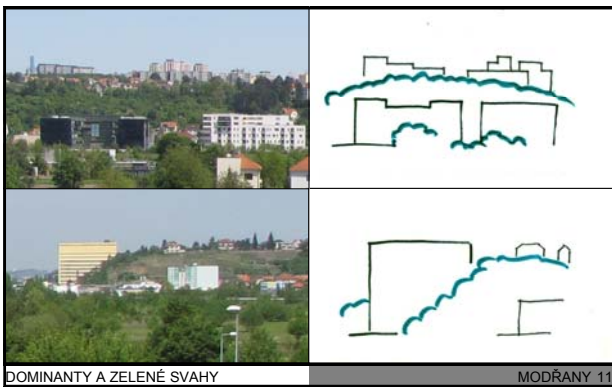
ZPŘÍSTUPNĚNÍ PŘÍRODNÍCH HODNOT

TROJA 09

DOMINANTY A ZELENÉ SVAHY

MODŘANY 10

DOMINANTY A ZELENÉ SVAHY

MODŘANY 11

KONEC

radim.gabor@volny 12

Město pro přírodu a příroda pro lidi

RNDr. Jiří Sádlo, CSc.

Krásné dámy a moudří pánové!

Budu opět povídat o městské přírodě a stejně jako můj předřečník pan kolega Fejfar budu pro ni mírně lobovat. Tedy mírně, opatrně, protože první věc je, že město je zkrátka pro lidi. Dokonce, když člověk zjistí, ať na venkově nebo ve městě, že má raději přírodu než lidi, tak se má nechat vyšetřit. Omlouvám se, to je taková moje mantra, neustále to opakuji, ale nemohu si pomoci.

Ale nebojte se, ona většina lidí na přírodu ve městě spíš celkem kašle, zejména právě ve městě. Pozor, to není invetiva. Je to zkrátka tím, že městskou přírodu automaticky bereme jako neutrální podklad a pokud se na něj přímo neukáže prstem, tak si ho vlastně příliš neuvědomujeme. To má i řadu velmi dobrých důsledků, díky tomu naše výchozí a převládající nastavení je to, že městskou přírodu většinou smířlivě tolerujeme. A také když si řekneme, to že město je pro lidi, není to nutně argument pro exploataci místní přírody, ale pro zacházení a hospodaření s ní. A její ochrana samozřejmě nespočívá v tom, nikoho do ní nepustit, ale (což je zase další moje mantra), pomáhat a chránit. Přitom chránit, ať přírodu nebo lidi, to je v principu dost jednoduché – na to stačí třeba pendrek. Důležitější a obtížnější je pomáhat.

Městská příroda

Co všechno po městskou přírodu spadá: hned vidíme, že se nám tento jev rozmazává a drolí, a ještě horší to bude, když řekneme městská zeleň, to je takový nouzový pojem pro plochy, které nedokážeme lépe pojmenovat.

Problém s městskou zelení, aspoň v onom smyslu přírodním, je totiž v podstatě docela nový. Někdejší tradiční město bylo obklopeno tradiční venkovskou krajinou. Když se tehdy člověk chtěl rekreovat, šel do parku, kde důstojně korzoval po cestičkách, případně se posadil na lavičku. Více možnosti tam nebylo a všem to takhle vyhovovalo. A když se mu zachtělo skutečné přírody, zajel si na konečnou stanici tramvaje, a těsně za ní už začínala běžná venkovská krajina. Ta navíc místy vstupovala v málo změněné podobě do města. Jak totiž město rostlo, uzavíralo do sebe kusy venkovské krajiny, jejíž fragmenty můžeme dodnes vidět například na Petříně nebo na Jaboňce a Bílé skále. Takže v tehdejších městě fenomén periférie a suburbánní krajiny vlastně nebyl; ten se objevil až v posledních 100 letech. Dnes už je to úplně jinak. Už v těch parcích - dnes má člověk tendenci vstupovat do porostů mimo cesty, chodit po trávníku a sedat si na něj.

Ted' přijde poučná bajka, kterou sem musím vložit: ty parkové trávníky dnes nevypadají ošklivě proto, že tam někdo najednou chodí a sedá, ale proto, že se Pražáci zapomněli o trávu starat. Když jsem byl malý, tak se Riegrovy sady sekaly normálně kosou na pět či deset centimetrů výšky, a díky tomu v trávě rostla spousta květin lidem pro radost. Byla to vlastně louka, předělaná do parkové podoby z jakéhosi předměstského stavu před vznikem sadů. Dnes, když si tam dojdete, uvidíte úplně vyžnuté, sekačkou zmasakrované trávníky, které jsou později pochopitelně plné plevelů. To je proto, že to permanentní nízké sečení tráva nezvládne, zvláště pokud dlouho neprší a není rosa - nejsme v Anglii,

kde prší dvakrát denně. Jednoduché řešení by bylo, při inovaci sekaček pro městské sady koupit takové, které to nesečou na tři milimetry, ale na vysoko, jako kosa. Pak bychom měli znova hezké parky k procházce i posezení v trávě. Parky, které by splňovaly veškerá očekávání, která vůči městským parkům máme.

Takže ono dřívější pasivní diváctví se nám mění v úplně jiný přístup. Najednou chceme být stále víc na venkově, město po venkovu najednou prahne a hledá ho, ale za kompaktním městem je širá suburbánní zóna, ve které mnoho venkova nevidíme, a dokonce i sám ten tradiční venkov upadá a mění se právě v tu suburbánní krajinu. Chceme rekreaci jako akční pobyt, který ovšem má být zároveň v bezpečí, a k tomu si občas ještě mírně hrajeme na ekologii, zdraví, vzdělání, estetiku a podobně. A jezdíme za tím spousty kilometrů daleko od města. Zároveň ale tohle všechno nám tato nová postindustriální a suburbánní krajina sama nabízí. A lidi to začínají chápat. Tomu odpovídá celá nová romantika: drsná tvář města, bizarní a přívětivá tvář suburbánní krajiny, a odpovídá tomu jakási nová estetika, nové sporty, nové drogy, nový způsob života. Je to zásadní změna lidí i přírody (obr.).

Dřív tedy města osobitou městskou přírodu neměla, nepotřebovala ji a nemusela se jí ani bát, ani se k ní vůbec nějak vztahovat. Dnes ale tato příroda přibývá s tím, jak Praha rychle a neorganizovaně roste; úřední vymezení jejích hranic je jedna věc (obr.), a jak krajina reálně vypadá je věc druhá (obr). Dnes už totiž Praha vlastně sahá od Slaného na Sázavu, přesně v rozsahu tras nejvzdálenějších městských autobusů. A má tendenci dál růst stejnou měrou, jako upadá a postupně jí podléhá tradiční venkov.

Do městské přírody už v tomto okamžiku nepočítáme parky a výsadby, protože ty už dnes cítíme jako umělou nápodobu přírody. Nic proti nim, ale jsou přece jen spíš na straně kultury, než na straně přírody. A nepočítáme do ní ani chráněná území, která jsou aspoň v některých ohledech chráněná proti lidem. Opět to není invektiva, ale nedá se nic dělat, chráněná území prostě nesnesou, abychom si v nich dělali, co chceme, a ta nutnost kázně, provozního řádu a ten pocit omezení, to jsou právě typicky městské znaky. Co tedy zbude?

V podstatě toto: terény neudržované, bezprizorní, opovrhované, částečně i nějak nebezpečné (třeba trny a klíšřaty či pobyt bezdomovců). Pro tyto plochy, kromě pojmu nová divočina, vlastně ani nemáme jméno. S výjimkou úplného městského centra prolínají celým městem, v miniaturním vydání jsou to třeba porosty droboučkových jednoletých a zcela neškodných plevelů ve spárách mezi dlažbou.

Novověká romantika

Jak s touto městskou přírodou zacházet, co s ní dělat? Začněme zjištěním, že tato příroda je romantická, a sice romantická bez špetky nasládlého sentimentu, přesně v Máchovských tradicích. Má znaky tradiční přírody v kulturní krajině, neboť je to jednou místo pro naše volné aktivity a jindy třeba jen pro pouhý pohled z dálky. Zároveň má znaky skutečné divočiny, neboť funguje sama o sobě, bez nutnosti lidských zásahů. Vlastně jsou to místa, kde uprostřed Prahy jakoby vůbec nebyl člověk. Některá vznikla tak, že je nasypal stroj, a poslední člověk, který se na nich fyzicky vyskytoval, byl ten bagrista. Napřesrok to zarostlo plevelem, hned poté pichlavými akáty, a do takového houští se lidé bojí. Takže najednou máme uprostřed města vlastně bez zásahovou přírodu. Je jí sice 15, 20, 30 let, ale od svého počátku funguje úplně bezzásahově, což je při nejmenším pozoruhodné. A pak má i

znaky kultury a kulturního odpadu – vidíme třeba skládku zarostlou nepůvodními, zavlečenými druhy. Vespod je Asie a Amerika v podobě zbytků čínských plastových výrobků a láhví od coly, a nahoře je opět Asie a Amerika v podobě zplanělé asijské křídlatky a amerických aster a celíků. A konečně nese i znaky něčeho úplně nového, když se dosud jmenované vlastnosti nějakým zvláštním a nebyvalým způsobem skloubí.

Naskytá se možnost, abych citoval formulaci mého předřečníka, otevřít tuto městskou přírodu lidem. Jenže to nejčastěji v praxi znamená, že se taková příroda prostě uklidí, tj. vlastně odstraní se z ní všechno, co je přírodní (ilustrativní obrázek z Holandska – geometrizovaná krajina, jakoby vysunutá nad obzor). Můžeme si to představit, jako bychom násilím zbavili člověka jeho nevědomí, které je ale pro každého z nás důležité. Zbylo by nám pouhé vědomí, racionální skořápka bez emocí, bez intuice a bez fantazie. Podobně když uklidíme všechny bakterie ze svého těla, staneme se naprosto neodolnými vůči jediné bakterii, která by poté na nás náhodou zabloudila. Pokud tedy dokonale vyčistíme krajinu, dopadne to dost pravděpodobně s ní i s námi to jako v Midsummeru. Tyhle detektivky běží již pátý rok, takže stále je tam ještě někdo živý, ale pořád se vraždí. Ta krajina je přitom čistá, uklizená, všude je spousta dobročinných spolků, vládnou zdvořilé sousedské vztahy, které konflikt tak dlouho tlumí a odklízí, až se už nedá řešit jinak, nežli kudlou nebo sekerou. Jeden pražský příklad, a nikoli z krajiny, ale z kultury. Podívejte se dnes na Hlavní nádraží, tedy poté, co ho vyčistili, po úžasných řečech bývalého primátora Béma. Jak tu peleš bezdomovců a středních tříd otevře národu, a udělá z toho něco, kam budou podnikatelé chodit na nedělní procházky. Dnes si tam nemůžete koupit ani kafe a buřta, pokud nemají šustit stokoruny. A srovnajte si to s vedlejším Masarykovým nádražím, to takové změny neprodělalo a zůstává naprosto lidové a bez problémů. Tohle když se aplikuje na městskou přírodu, jsou důsledky celkem jasné.

Tvrdím, že tahle městské příroda a vůbec celá suburbánní krajina může být hrozná, v tom neuklizeném stavu, ale může být ještě horší, pokud jí takto „uklidíme“, může být velmi něžná (obrázek: scéna z nějaké městské periferie, byť ne v Praze), jednoduchá nebo, jak tam píšu, ještě jednodušší a záhadnější. Anebo zase složitá a přesně v intencích oné novověké romantiky. Pochopitelně tuto estetiku nemusíme přijímat, ona je opravdu velmi netradiční. Musíme si říci, že dnes si přece už od ani moderního umění neslibujeme, že bude něžné a sladké. V umění i v městské krajině můžeme být v pozitivně motivováni třeba chaosem a prolínáním řádu a chaosu; tím, čemu Jackson Pollock říkal kontrolovaná náhoda – tu tady opravdu vidíme na každém kroku.

Městská příroda je tedy všudypřítomná, svébytná a výrazná, proto ji musíme brát vážně. Je všude, nezbavíme se jí. Když se jí budeme snažit upravit a uklidit, tak ke své vlastní škodě a spíše se nám to nepodaří. A nechat ji úplně ladem, to také nelze, bezzásahovost není prakticky možná. A někde mezi těmi extrémy, mezi odstraňováním a nečinností se potácí obvyklý vztah k těmto plochám. Je to trochu jako vztah lidí k subkulturám, jakási nenávistná tolerance. Městská příroda stále zůstává jakoby pod obzorem, nevšímáme si jí až do okamžiku, kdy si řekneme, „fuj, ono už je to nějaké ošklivé, to musíme trochu zkrotit.“. Tak se na to vezme bagr, celé se to odveze a pomalu se zase nechá zarůstat. Nebo se vše vyřeže a vyžne, jen pár stromů se nechá a vznikne takový ošklivý sídlištní parčík. Ten funguje pár let, mezi tím se naskrz proženou cestičky, ty ale opět zarostou, protože se tam vlastně nikomu moc nechce chodit, a za 30 let je z toho ta samá divočina, co tu byla na počátku. Tímto způsobem se s tím asi zacházet dá, ale je to škoda práce i přírody.

Nyní tu máme metropolitní plán a já mu velmi fandím, už jen proto, že je pro něj výchozí holistický přístup. Ale právě proto, že mu fandím, tak se taky trochu bojím, že se to celé nepovede a vymkne, nepotká se to s realitou. Protože realita bude drsnější, než plány, jakmile se vytáhnou stavidla pokroku a přeměny města v metropoli, tak ta povodeň výstavby, intenzifikace a zahušťování spláchne napřed ty nejslabší články, a to je právě ta bezprizorná městská příroda. A ve výsledku se z obnovy města stane metoda, jak v ní ty přírodní plochy plošně rabovat a měnit v čistou nepřirodní kulturu. Jasně, že někde to nutné je, jinak by ta intenzifikace nefungovala, ale nesmí to být paušální. V té nejhorší variantě – nikdo zatím nemůže říci, jak moc je reálná – hrozí, z celé vnitřní město bude přeměněno v superintenzivní veřejný prostor bez špetky přírody, upravený pro výlučnou zábavu bohatých a přizpůsobivých. Pak směrem navenek bude zelený pás, což bude samosebou kšeft, neboť se tam bude zeď dosazovat. Tohle mi samo o sobě nevadí, ale zase může být potíž, zda se tím nezničí již existující hodnoty (buldozer a stříbrné smrčky místo už existujícího hájku náletových rynglů) a zda výsledkem nebude kaširovaná nápodoba (když to přeženu, třeba se za zelený pás prohlásí i dálnice se zeleným středním pruhem a soukromé vily se zelenými zahradami). A konečně vnější pásmo, jenže o něm se zatím příliš nemluví. Plán o něm říká, že má být extenzifikováno ve prospěch přírody, jenže konkrétní představa je zatím ještě v začátcích.

Já sám jsem taky součástí v kolektivu tvůrců tohoto plánu. Jasně, že celé to je věc na dlouhý běh, takže teprve časem se vše musí domyslet, s tím jsem odhodlán pomoci. A zejména je mi jasné, že ten magistrátní plán nemá mnoho alternativ. Musel by tu být buď jiný magistrátní plán, což by znamenalo několik let práce v tahu. A pak už jen žádný magistrátní plán, a tedy bezkonceptní chaotické čistky a souboje konzervativních sil s výstavbou, postupná devastace vnitřku města a nekonečné rozlézání města v šíř i v dál, jako to bylo dosud.

Nicméně může to dopadnout i tak, že dosavadní volné rabování přírodních hodnot bude pokračovat i dál, plán neplán. Zkoušeli jsme to například mezi Satalicemi, Kbely a Letňany. Tam jsou prakticky všechny plochy městské zeleně aspoň nějakým způsobem chráněné, alespoň tím, že jsou začleněny do Úses (Územní systém ekologické stability). Jenže to je všechno jen papír, ve skutečnosti stále ubývají. A starostové či městští úředníci řeknou „to je v pořádku, tam se může stavět, to není orná půda a nic tam není, to jsou nálety, tam je pouze zeď“. Toto je tedy současný rabovací přístup. A důsledky jsou následující. Zůstane to, co je nedostupné, což je většinou to, co je ošklivé a relativně nejméně hodnotné. Typicky třeba strmé akátové svahy. Druhá věc je, že každá takováto perioda vyčištění a následného zarůstání nahrává především nahrává konkurenčně nejsilnějším druhům, což jsou velmi často druhy invazní. A především jsou to druhy v Praze celkově hojné, kdežto ty vzácnější to odskáčou.

K těm invazním druhům: budiž řečeno že invazní rostliny nutně nejsou ve městě nic špatného. F. X. Šalda napsal o básních, že „jen kurvy se musejí líbit, poněvadž bez toho by zemřely hladem. Verše ne.“ A totéž by mohlo platit o městské přírodě a její estetice. Ale právě ty invazní druhy dokážou vzhled městské přírody zásadně vylepšit. My jsme teď v rámci Botanického ústavu a Přírodovědecké fakulty vypracovali na téma škodlivosti invazních druhů dosti zásadní studii poměrně pro MŽP. A co se ukázalo: řadě těchto druhů, až na dvě tři největší „zelené bestie“ jsme dali docela dobré vysvědčení. Alespoň někde je vhodné je tolerovat a dokonce si jich vážit. Tak dopadly například severoamerické druhy aster a celíků. Do venkovské krajiny nepatří, tam svojí konkurencí škodí, snižují druhové bohatství. Ale v městské krajině a v suburbánních zónách je jejich výskyt v pořádku, jen s výjimkou např. chráněných území. Kdybychom tyhle květiny, fialové astry a zlaté celíky a další

nepůvodní druhy z rumištních trávníků vyhnali, tak už tam skoro nic hezkého nezbude. Kopretiny se tam nevrátí, a třeba vratič, vlčí mák nebo komonice, to jsou všechno také nepůvodní druhy. Takže tam tyto rostliny vlastně suplují původní rozmanitost čili diverzitu. A marná sláva, diverzita barev, je také druh diverzity. Z hlediska běžného občana je i akát v pořádku, protože kvete, voní a dá se na něm udit. A natož potom ty jmenované invazní byliny. Viděl jsem paní, která si ty astry na rumišti vykopávala a dávala do zahrádky, ať si té krásy užije.

Opakem této svobodné, nezávislé a k lidem vstřícné městské přírody je městská zeleň jakožto výraz urbanistické rozpačitosti. To je bohužel taky běžné: když nevíme co s tím, tak to ozeleníme, anebo tam zeleň prostě jen necháme. Do značné míry je to způsobeno i tím, že nemáme příliš argumentů, co a proč se nám má vlastně líbit. Zase navazuju na to, co říkal můj předřečník, typický názor je „vždyť tam stejně nikdo nechodí, vždyť jsou tam akáty, tam by stejně nikdo normální nešel, tak to změníme a budou tam další stavby“. Proti tomu se dá oponovat tím, čemu se tuším v Japonsku říká vypůjčená scenérie: cena parcely tam úžasně závisí na tom, jaký je odtamtud výhled na něco, co k samotné parcele nepatří. V Praze má tyto hodnoty třeba Letná a Vítkov: dělají zelený rámec městu. Někdo na této konferenci už říkal, jak jsou letenské svahy špatně řešené, jak mosty přes Vltavu vedou z města do prázdna na pitomé schody ke Stalinovi. No ano, jenomže on je to tak úžasný kontrast k intenzivně zastavěnému Starému městu, že zrušit ho by bylo špatně. Stejně funguje svah Vítkova vůči Karlínu. Karlín sám působí málem jako kasárenská čtvrť, ale výhledy na zelenou oponu Vítkova ho zásadně vylepšují. Přitom nevadí, že jinak je to vegetace lidmi nevyužitá, na karlínský svah Vítkova nikdo nechodí, protože je zarostlý a strmý (já tam ovšem chodím a spíš lezu a jednou jsem tudy propadl až na koleje). Tady už jsme úplně opustili původní představu, že městská příroda musí být nutně lidem přístupná. Nemusí, a přesto nám slouží. Právě díky těmto kontrastům hustého osídlení a ostrovů nepřístupné vegetace dostává město zajímavý a krásný vzhled.

Kvality městské přírody

Nyní se už dostáváme k tomu, jaké jsou kvality této krajiny a krajinných struktur. Když pomineme estetické a rekreační hodnoty, je to hlavně jejich druhá diverzita. Doposavad jsem hovořil o invazních rostlinách, ale městská příroda je pozitivní i pro ptactvo, jak už jsme o tom slyšeli. Stejně důležitá je i pro hmyz, např. pro blanokřídlé. Dnes v Praze upadá včelařství, a aby nám někdo opyloval rostliny na zahrádkách, bude třeba jiných druhů, třeba čmeláků a množství druhů samotářských včel, ale kde ty asi kde mohou žít? Na udržovaném trávníku v parku mnoho šancí nemají.

Další hodnotou je spojení geodiverzity, biodiverzity a kulturní diverzity. Rostlina jménem úporek pochybný, *Kickxia spuria*, je drobný plevel z příbuzenstva Inice. Kdysi kdysi měla v Praze lokalitu někde na Suchdole, jako druh obilných polí a starých vinic. A nyní se ukázala na svahu naproti Pelc Tyrolce, kde byly kdysi vinice. Později tam byly sady a ty se změnilly v zahrádky. Ty časem zarostly a před nedávnou dobou pozemek koupila dobročinná společnost a vzniká tu komunitní zahrada. Jelikož s křovím nešlo nic dělat, vzali ho bagrem, tím se odkryla stará semenná zásoba a najednou se nám zde po desetiletích objevil tento druh, který tu nejspíš kdysi rostl. Máme ho v Čechách už 7500 let, patří do první várky plevelů, co se k nám dostaly s prvními zemědělskými kulturami). S ním se zde objevilo několik dalších teplomilných druhů rostlin. Úporek se na onom konkrétním místě objevil díky místní geodiverzitě, která zajistila podmínky pro víno, biodiverzita je jasná a kulturní diverzita spočívá v příběhu s oživením paměti krajiny. Tyhle spící zásoby semen jsou mimochodem lepší příklad na paměť krajiny, než nějaká kaplička, která tam stále stála, jen si jí lidé ne všimli. Kdežto náš příklad je

opravdu jakési zmrtvýchvstání. Tyhle přírodní hodnoty je potřeba dostávat do povědomí lidí. Sto let nazpět manifest Bestia triumfans ukázal národu, že když mám na návsí prastarou kapličku, není rozumné ji srovnat se zemí a postavit si na jejím místě novou. Analogii tohoto zjištění v biologii pořád ještě nemáme. Pořád si říkáme, že je lepší louku zaorat, aby tam aspoň byl lepší trávník, v semenech dovezený rovnou z Holandska.

Zpátky k těm kvalitám. Další kvalitou městské přírody je, že je velmi levná. Sukcese je úplně zdarma. Stačí nechat příslušný svah pár let a příslušné rostliny tam naskáčí samy a není třeba zatravňovat. To pochopitelně není dobrá zpráva pro někoho, kdo by na tom mohl vydělat, ale už je jiná věc. Další kvalita: městská zeleň je snadno obnovitelná a na druhou stranu je i snadno zničitelná. Což je vlastně docela dobře, neboť nejsme na těchto plochách vázáni nějakými existujícími nenahraditelnými hodnotami danými celou historií. Když zničím stepní svah, tak jsem zničil útvar starý minimálně 8000 let a nahradit ho nelze. Když zničím takovouto městskou zeleň na staré navážce, tak ano, dobrá, vznikalo a trvalo to 20 let, ale to nic neznamená a tak si to mohu dovolit zastavět. A místo toho zde můžu jinde udělat nějakou podobnou lokalitu, bude to plnohodnotná náhrada. Tady se zkrátka dá s přírodou docela bez problémů kupčit, což ve venkovské krajině s historickými hodnotami tak jednoduše nejde.

Další věc je, že městská příroda je přátelská k lidem. Dnes bohužel mladí včetně mých dětí spíš sedí doma u počítače, než aby si hráli na indiány, nicméně, kde se tato vegetace alespoň trochu otevře a umožní se lidem, aby se tam nebáli být, tak tyto plochy bezvadně fungují pro rekreaci. Tím, že si tam mohu dělat, co chci, klidně si mohu udělat ohniček, což v rezervaci z dobrých důvodů většinou nemohu.

Ještě jeden detail. Někdy za první republiky nastalo mezi Bassem a Hrabalem okouzlení městskou periferií, ale vlastně se tím myslela jen kultura. To je v pořádku, okouzlení přírodní stránkou městské periferie nebo suburbánní zóny nás teprve čeká, ale je to velmi nasnadě. Máme spoustu dobrých příkladů ze zahraničí, kde není cílem se městské přírody zbavit, ale kultivovat ji tak, aby zůstala sama sebou – což je nutná podmínka. A přitom nám sloužila obdobně, jako louky a lesy v tradičním venkově. Dva obrázky z Porúří, kde po ukončení těžby zůstaly rozsáhlé prostory bývalých fabrik a tam s nimi neudělali téměř nic, neinvestovali žádné velké prostředky, jen odklidili, co tam nesmělo být. Byly tam opraveny či udělány nové cesty a nechávají to mírně zarůstat. Občas řeknou, už to zarostlo moc, to už není hezké, protože z cesty není vidět na zbytky továrny, tak to vezmeme tankem. Přijede tank či buldozer, celé to srovná a jede se od začátku. Lidé si na to kupodivu zvykli, rádi tam chodí. Podobných pozitivních příkladů je mnoho, lidé si na takové plochy, i velmi rozsáhlé, okamžitě zvykli, přijali je za své. Nezneužívají tu svobodu aktivit, nevdají jim, že jsou tam i nějaká nepřístupná místa, třeba ta silně zarostlá. A místy se dají udělat další detaily, jednou výletní restaurace, jinde hřiště a ještě jinde mokřady, které slouží obojživelníkům. Totiž k těm obojživelníkům, jeden příklad se zahrádkou a zrzavými slimáky. Lék na ně není ježek, který slimáky moc nerad, ale zelená ropucha. Tradiční názor říká, že ochránáři chrání žáby kvůli přírodě, ale ono to má i tento důvod, úplně praktický.

Co tedy s městskou přírodou dělat

Napřed je potřeba vůbec tuto městskou přírodu poznat. Zde jsme v začátcích, je to i tím (a už to zde také zaznělo), že vypadá velmi triviálně. Co to je, no takový nějaký zelený nepořádek. Dobrá ale jak to vzniklo, a proč zrovna zde? „To je asi navážka z metra, přesně to nevíme, my se nastěhovali až

potom.“ Ona historická paměť speciálně na sídlištích není téměř žádná. Je to zajímavé a poznat to je užitečné, abychom rozlišili, zda lokalita vznikla de novo třeba právě na nějaké výsypce z metra, anebo metamorfózou nějakých starších historických struktur, například ze starého sadu.

A poté je potřeba pomáhat a chránit, chránit zejména proti zástavbě a tam kde je to potřeba, tak i proti intenzivnímu zvelebení do nějakého parku. Je třeba posuzovat lokalitu od lokality, protože někde je samozřejmě zvelebení na místě, ale nelze to dělat paušálně. A je potřeba pomáhat v moderované sukcesi. Plocha zarůstá, dívám se a zatím nevím, je to 5 let staré a začínají růst traviny a objevují se první dřeviny. Zhodnotím, co tu je za dřeviny, zda mají nějakou hodnotu, sadovnickou nebo ochránářskou, zda se mi tu líbí. Nelíbí se mi, že tu rostou pajasany? V pořádku, protože pajasany jsou alergenní, takže budou muset pryč. Ale ostatní dřeviny by šly, zde se mi sám od sebe udělá hájek, a vedle se naopak dřeviny moc nechytají, a proto tu necháme trávník a ještě mu trochu pomůžeme nějakou péčí. Je to průběžná péče na stejném principu, jako když dorůstá dítě a já také předem nevím, do čeho ho mám tlačit, jestli spíše do hokeje nebo spíše do houslí, ale pozoruji náznaky, podle kterých si to dítě časem řekne samo. Stejným způsobem se dá moderovat přirozená sukcese na takovýchto místech, udržovat a posilovat ji, anebo ji časem vracet zpátky do výchozích stádií apod. Tady už máme pozitivní zkušenosti i z Čech, takovéto zásahy se dělají například na kladenských výsypkách.

To je všechno a já Vám děkuji za pozornost.

Město pro přírodu, příroda pro lidi

Jiří Sádlo,
Botanický ústav AVČR
Průhonice

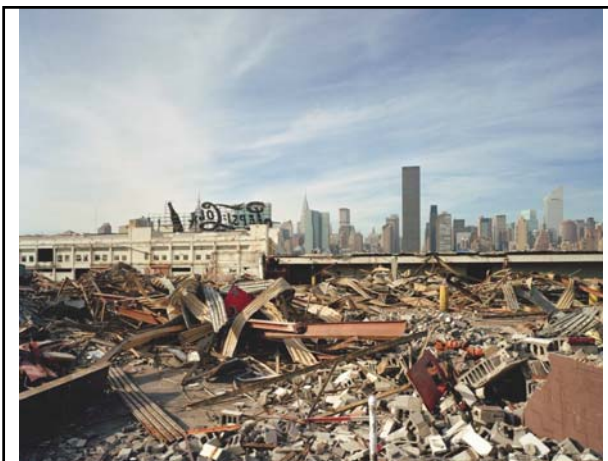
Městská příroda... co všechno?

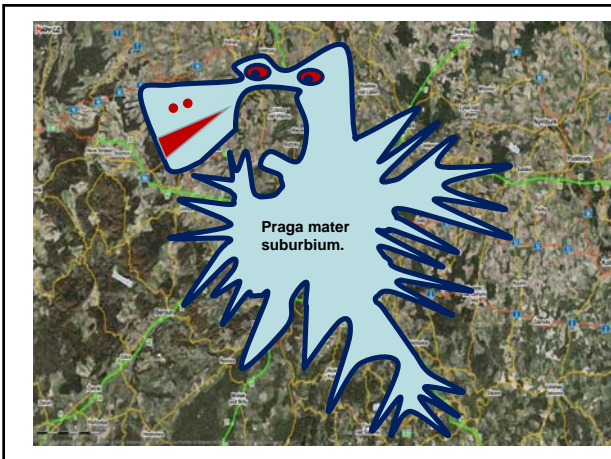
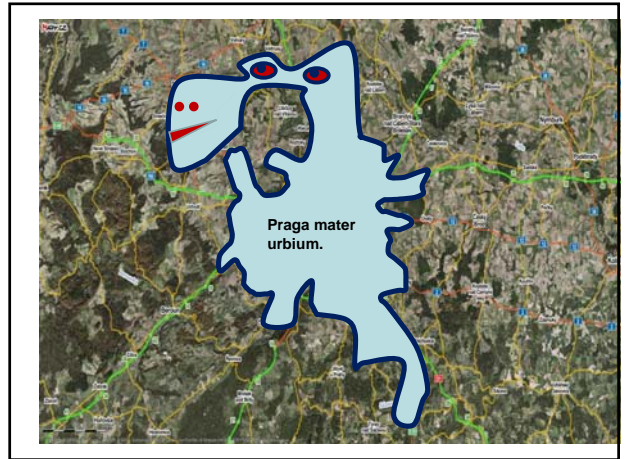
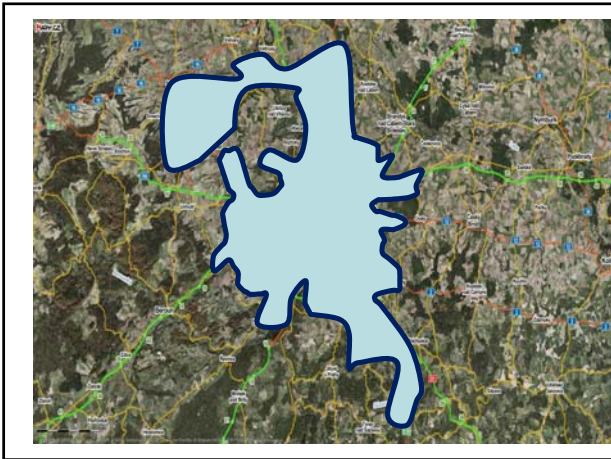
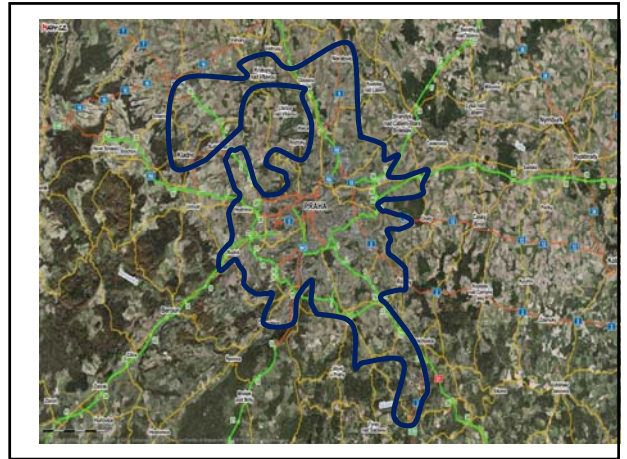
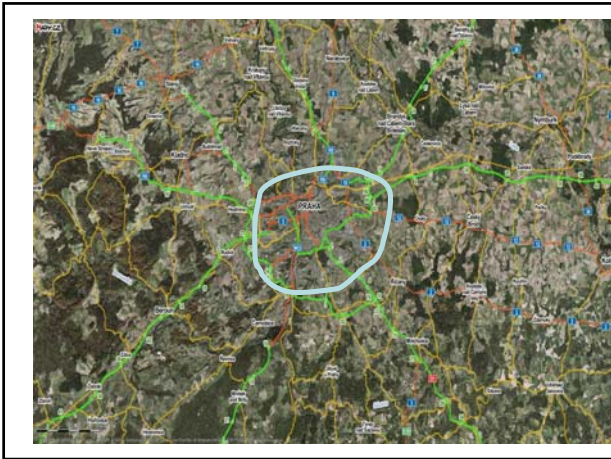

Městská zeleň?

Jan van Goyen, 1625, říční krajina z časů čisté špíny:
eroze, netvárné stromy, špatné komunikace, svinčik.

Uklizeno!

Uklizeno!!!

Jaká teda je: Může být... strašlivá

Ještě horší

Něžná a morbidní.

Jednoduchá a záhadná

- Ještě obyčejnější a záhadnější

- Složitá a romantická

Kontrolovaná náhoda (Jackson Pollock: Number 1a, 1948)

F.X.Šalda: „Jenom kurrvy se musejí líbit...! Verše ne.“

Symphotrichum (dřív Aster)
Solidago

Kickxia spuria, úporek pochybný

(Vlastimil Beneš)

© INVENTURA KRAJINY.cz

© INVENTURA KRAJINY.cz

Děkuji za pozornost.

Úvodní / Závěrečná slova: Jaroslav C. Novák, OZP MHMP

Část I (09:15)

Vážení přátelé,

naš minulý seminář, věnovaný otázkám ochrany přírody a krajiny resp. jejich přesahu do územního plánování, jsme končili tímtež obrázkem, kterým dnes začínáme: mimořádně krásným Valckenborchovým olejem, zobrazujícím Prahu a její okolí koncem 16. století. Ukázali jsme si, jak každý z těch plánů, které Praha v uplynulých sto letech pořizovala, byl veden určitou nosnou myšlenkou a sledoval nějaký hlavní cíl. Z počátku to byly zájmy hygienické (zejm. odkanalizování území a zásobování vodou), později řešení otázek souvisejících s dovybavením hlavního města potřebnými administrativními budovami a výstavbou nových obytných čtvrtí pro úředníky mladého státu. Problematika bydlení pak zůstávala aktuální napříč měnícím se státoprávním uspořádáním i hospodářskými cykly zpravidla ve vazbě na růst města a jeho výrobních kapacit, jakkoli se ekonomický charakter metropole měnil přerůstáním od sekundéru přes terciér do kvartéru. I když územní plány řešily i jiné důležité věci – jako například dopravní a technickou infrastrukturu – „*bytová otázka*“ jim až do 2. pol. minulého století beze sporu dominovala. Shodli jsme se na tom, že stejně klíčovou („filosofickou“) roli by v nově připravovaných plánech měla sehrát péče o životní prostředí v našem městě neboť jeho kvalita je právě tím faktorem zásadně podmiňujícím každý další rozvoj. Proto pozorně očekáváme nástin Metropolitního plánu!

Zatímco na minulém semináři převládaly otázky ochrany přírody, dnes bude těžiště našeho zájmu spíše v krajině. Z titulního obrázku je patrné, že již před půl tisíciletím šlo o prostory *na kraji* města (proto se také – z povahy věci – nazývá „krajinou“ – říká Dr. Sádlo ve svém beznadějně rozebraném bestselleru *Krajina a revoluce*) a nikoli *uvnitř* města, kde se z uvedeného důvodu tak špatně posuzuje *krajinný ráz* (jak by dodal duchovní otec jeho metodiky Doc. Vorel). Nezabíhejme však do témat jiných přednášejících. Jediné povzdechnutí: z časových důvodů se nakonec nepodařilo zajistit účast Dr. Haluzíka z CTS AVČR, jehož úvahy o „vágní krajině“ nás velmi zajímají, ani Prof. Sýkory z katedry regionalistiky PřF UK. Tím více se těšíme na ty příspěvky, které máme dnes na pořadu. Srdečně mezi sebou vítáme všechny dosud nejmenované hosty, kteří byli tak laskavi a navzdory svému pracovnímu vytížení vyhověli našemu pozvání ...

Část II (16:30)

Vážení přátelé,

program jsme vyčerpali – je půl páté – a jsme rádi, že v sále je stále ještě skoro šedesát posluchačů. Co říci na závěr? Dnešním seminářem jsme se Vám snažili zprostředkovat pohled na jednu a tu samou věc z různých úhlů. Jednotlivé účinkující jsme poprosili, aby se Vám pokusili přiblížit jakousi „mentální mapu“ pražských krajin tak, jak je vnímají, jak je sami pro sebe – nástroji vlastní profese – konstruují, zažívají a doplňují. To bylo naším cílem...

Za prospěšné bychom následně považovali možnost konfrontovat tyto singulární přístupy mezi sebou vzájemně a získat tak jistý přehled o tom, kde se dílčí představy (především to, co je důležité a opravdu stojí za to v Praze za všech okolností chránit) vzájemně překrývají, kříží, míjejí a oslabují či naopak doplňují a posilují... Během pár týdnů uspořádáme interní pokonferenční seminář, kde bychom nastolené otázky s jednotlivými specialisty rádi prodiskutovali.

V nejbližších dnech Vám budou dnes přednesené texty byly zpřístupněny vhodnou formou, omezeně i v podobě papírového sborníku, zejména však digitálně na všech známých a frekventovaně navštěvovaných webech, zaměřených na ochranu životního prostředí. Děkujeme všem přednášejícím za to, že přijali naše pozvání. Vám posluchačům děkujeme za účast i pozornost. Se všemi se těšíme brzy na shledanou!